This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Slav 8461.81.10 (47)

HARVARD COLLEGE LIBRARY

Bought with the income of
THE KELLER FUND

Bequeathed in Memory of
JASPER NEWTON KELLER
BETTY SCOTT HENSHAW KELLER
MARIAN MANDELL KELLER
RALPH HENSHAW KELLER
CARL TILDEN KELLER

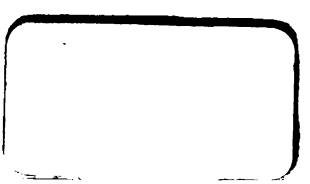

Na krivih potih.

Povest.

Priprostemu ljudstvu v pouk in zabavo

spisal

Žaljski.

Izdala in založila

Družba sv. Mohorja v Celovcu.

Slovenskih Večernic XLVII. zvezek.

1893.

Tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovcu.

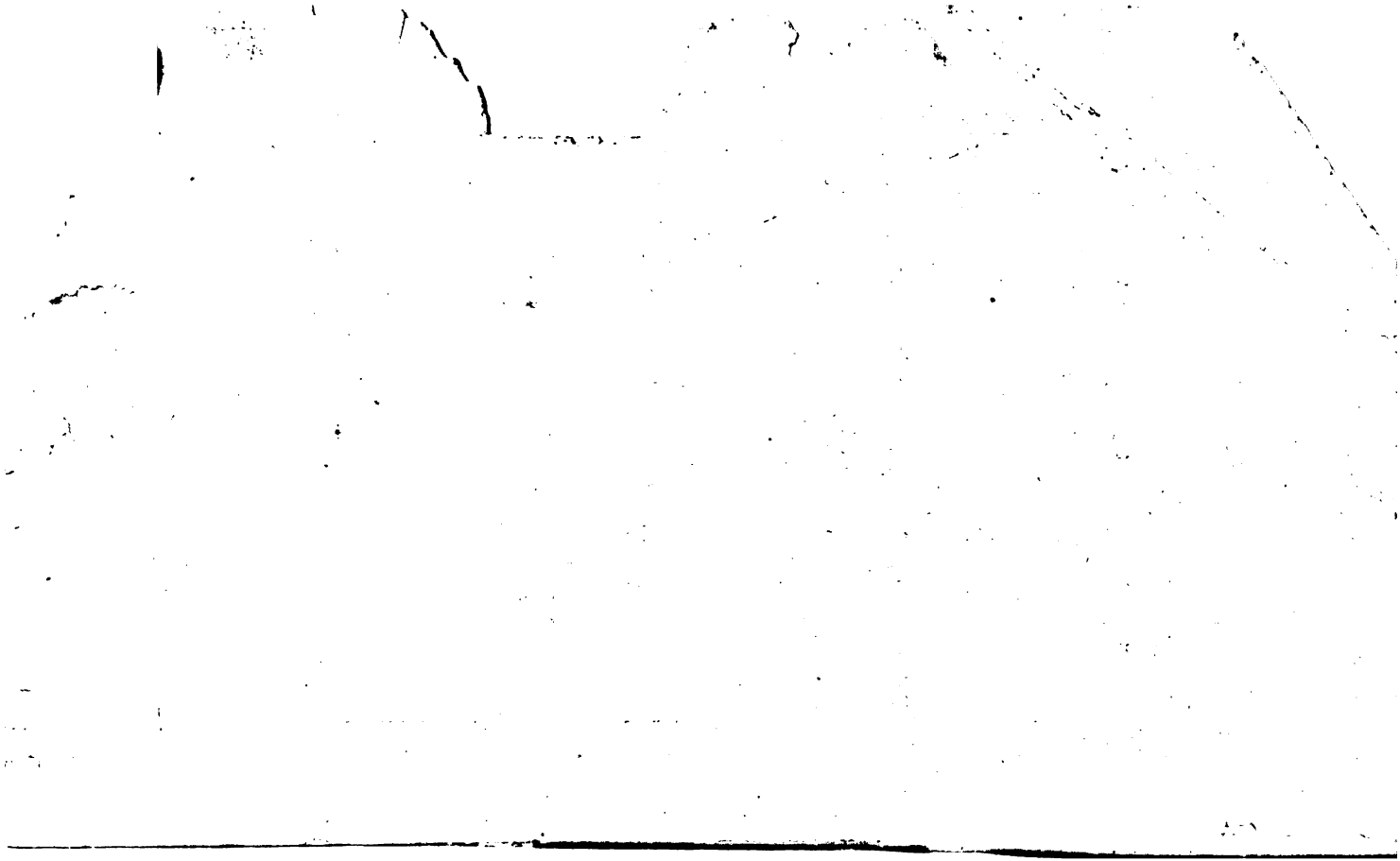

Na krivih potih.

Povest.

Priprostemu ljudstvu v pouk in zabavo

spisal

Žaljski.

Izdala in založila

Družba sv. Mohorja v Celovcu.

Slovenskih Večernic XLVII. zvezek.

1893.

Natisnila tiskarna Družbe sv. Mohorja v Celovcu.

Δ
Slav 8461.81.10 (47)

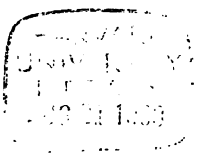

Kelleri Jd.

Z dovoljenjem visokočastitega kräkega knezoškofijstva.

I.

Pod zemljó.

Na obeh straneh precej mogočne reke se dvigajo nekje na slovenski zemlji prijazni, dokaj visoki griči. Sem ter tja vstajajo naravnost iz bregov, med kterimi drvi bistra voda deroče svoje valove, drugod pa so odmaknjeni bolj na stran, tako da je med njimi in med vodo dovolj ravnega sveta. V jedni teh dolinic kipí mogočno poslopje proti nebu. A njegova zunanjost ni taka, da bi mogel člòvek pričakovati kaj posebnega od njega. Okna in vrata so res velika, in tudi nekaj stolpu podobnega se dviga nad tem poslopjem, vendar pa je vse zamazano in začrnelo, in iz dozdevnega stolpa se vali mogočno črnosiv dim proti nebu. Prijazni čitatelj je gotovo že uganil, kak namen ima to poslopje. Velik plamen, kteri se nam kaže povsod iz velikih pečij skoz okna, je priča temu, da je to ali kaka tovarna, ali pa da topé rudo tu notri. Zadnje je pravo.

Lepo, krasno jutro je vstajalo izza gôr. Veselo prepevajo po gričih trume raznovrstnih ptic, dobrodejne vonjave puhté iz odprtih glavic neštetih cvetlic, in pastir, ki je ravnokar prignal svojo čredo na pašo, glasno uka mlademu jutru naproti. Ta pač ne sluti in ne vé, da ravno pod njim bridko vzdihuje trpinov trop, ki globoko v zemlji rije za dragoceno tvarino, ktera pa ne donaša njemu samemu nikakega dobička, temveč gospodu, od kterega dobiva za svoj trud le skromen kruh.

Povsod, kamor se ozreš, vidiš kmalu postranske, kmalu napične jame, ki vodijo v osrčje gričev, z zakladi obloženih. Ogrčiva se, dragi čitatelj, in pojdiva skoz jeden teh pod zemljio držečih predorov, da si nekoliko ogledava življenje

pod zemljó. Groza te skoro izpreletava, ko si se oddaljil nekoliko od vhoda. Črna tema te obdaja, mokroten in težek zrak ti pada na prsi, a od stropov ti v jednomer kaplja na glavo in na rame. Ali tu je še le začetek najinega podzemskega potovanja. Tla, koder stopava, so opolzla, in treba je paziti, da se nama ne izpoddrsne. Čim dalje hodiva, tem tesneje nam prihaja pri srcu. Sem ter tja naju srečujejo obledeli in upadli mladeniči in pa tudi že bolj postarni možje, ki privažajo iz zemskih globočin razkrite zaklade na svetlo. V slabo in zamazano obleko so zagrnjeni. Čudno naju pogledujejo, in malokteri naju pozdravi. Zdi se, kakor bi hoteli reči: „Kaj pa vaju žene v ta kraj trpljenja, ko se vama vendar vidi na zdravih licih, da nista od tukaj!“

Res skoro pomilovanje se nama vzbuja, ko jih gledava. Na hoji, na povešanju glave in na mrklem pogledu se jim vidi, kako jih je prevzel trud, in vendar ne odjenjajo spravljati svojega bremena navzgor. A le-ti še niso najnesrečnejši. Ti prihajajo vsaj v presledkih na dan ter krepijo vsaj včasi otrple svoje ude ob solnčnih žarkih. Nahajajo se pa tu pod zemljo tudi še drugi, kteri so ves božji dan zagrnjeni v temo, in kteri ves božji dan pogrešajo krepilnega nadzemskega zraka. Čuj, od daleč nama že bije na uhó udarec za udarcem, in iz različnih kotov se prikazujejo slabobrleče lučice. Prehodivši nektere, sem ter tja precej nevarne kraje, prišla sva tako blizu, da že razločujeva posamezne človeške podobe. To so sami bledi, upadli obrazi, ki se nama tu kažejo od slabe luči razsvetljeni. Zdi se nama, kakor da bi bila prišla na drugi svet. Večjidel po dva in dva delavca stojita skupaj in kopljeta in lomita večje in manjše kose zemlje, v kterih se skriva dragocena ruda. Razpostavljenih je po teh podzemskih votlinah več sto delavcev, ki si vsi s tem služijo kruh, da rijejo dalje in dalje pod zemljo. Nama, ki sva ravnokar zapustila v prvi pomladi se vzbujajočo prirodo, zdi se nedoumno, kako morejo ti ljudje strpeti v zaduhlih teh podzemskih prostorih. Toda njim se vidi, kakor da bi bili že popolnoma otrpnili za vsako boljše življenje, kakor da bi se bili že davno odvadili solnčne svetlobe in njegove dobrodejne toplote. Njih življenje jim teče jednakomerno, kakor jetniku, v večni temnici; vsi čutijo njegove neprijetnosti, bridkosti in težave, a vendar se vračajo dan na dan v podzemske te predore. Navadili so se svojega bremena, in nedostaje jim poguma,

kreniti na drugo pot ter si iskati drugače kruha, kakor so si ga iskali njihovi očetje. To delo se podeduje, kakor bi bilo prisojeno tako, od roda do roda; sin je rudar, kakor je bil že oče njegov.

Midva, dragi čitatelj, vrnila bi se pač takoj rada, a počakati nama je vendar še nekoliko časa, kajti tukaj pod zemljo se pričenja naša povest.

Čuj, kaj pomenja glas malega zvonca? To je znamenje, da je dospelo solnce nad zemljo do sredine svojega pota, da je poldne. Padajočih kopač udarci, ki so ti bili od vseh stranij na uhó, potihnejo jeden za drugim, in podzemski trpini zapuščajo vsak svoj kot ter se zbirajo na precej velikem prostoru, od kterega držé rovi na vse strani, kakor v kakem velikem mestu ulice od glavnega trga. Tu posedajo trudni rudokopi ter razvijajo, kar so prinesli zjutraj za kosilo s seboj. Zbirajo se kmalu v večjih, kmalu v manjših gručah, kakor to nanese prilika ali pa medsebojno prijateljstvo. Nekteri niso pozabili, da je opomnil nad zemljo poldanski zvon k molitvi. Prekrižajo se in molijo, predno začnó uživati skromno kosilce. Drugim pa je molitve manj mari, kajti tebi nič, meni nič so si pričeli tešiti lakoto. Dolgo časa je skoro popolnoma tiho, le tu in tam čuješ kako pol glasno besedo. A ko so se vsi nekoliko že pokrepčali, dvigne se med njimi mož srednje rasti, slabotnega života in bledega lica, porastenega z redko, črno brado; s svojim neodkritosrčnim pogledom se ozira nekaj časa zdaj na to, zdaj na ono stran in si pogosto odkašljuje, kakor če je kdo namenjen izpregovoriti. Stal je skoro sredi vsega krdela, in človek bi lahko mislil, da si je nalašč izbral tak prostor. Mnogi se niti zmenili niso zanj, a drugim se je takoj dozdevalo, da jim namerjava nekaj povedati, in so vpirali zvedljivo vanj svoje oči.

Mož je začel zbrane rudarje klicati k pozoru, češ, da jim ima razodeti nekaj važnega. Iz besed, ki jih je izpregovoril, precej lahko spoznaš, da mož ni rojen na Slovenskem. Bil je tudi v resnici z Nemškega domá, a bival je tukaj že mnogo let in se precej privadil slovenskemu jeziku, dasi ni mogel v izgovarjanju besed zatajiti svojega rodú.

Ko je bilo na njegov opomin postalo tiho in so se teri bolj oddaljeni malo približali, začne takó-le govoriti: ožjé, mi smo trpini, kaj ne, to mi bodete vsi pritrdili!“

Poslušalci se začudjeni spogledajo, a on nadaljuje s vzdignjenim glasom: „Pomilovanja vredni trpini smo, a

postati mora drugače, in postalo bo v kratkem drugače! Pa kako se naj to zgodi? Razkladati vam tega danes ne morem, le toliko vam rečem, da se nam bližajo boljši časi. Vedite, da je mnogo, mnogo takih, ki trpijo jednako nam, in ki nosijo tisto breme, kakor mi. To so naši prijatelji. Naši prijatelji, naši bratje so, čeravno ne poznamo ne mi njih, ne oni nas. Jednaka usoda nas veže jednega na drugega. Oni trpijo, in mi trpimo; njim in nam se dela huda krivica; a temu mora biti konec! Še enkrat poudarjam: Možjé, bližajo se nam boljši časi, a le tedaj — ako sami hočemo! Danes vam ne govorim dalje, a prosim vas, da se snidete črez osem dnij zopet tukaj, vendar ne o tem času, temveč opolnoči. Zapomnite si, opolnoči! O tem času bodemo varnejši, kakor smo sedaj. Dotlej pa vzemite to s seboj in čitajte. To je časopis, ki ga izdajejo naši bratje v vseh jezikih. Tu notri zveste marsikaj, česar doslej morda še niste vedeli. Ko prečitate in preudarite, kar je pisano tu notri, odpró se vam oči, ktere ste imeli na lastno škodo doslej na pol, ali morda popolnoma zaprte. Prosim vas, spravite to in čitajte; čitajte pazljivo, a skrivši! Ne govorite o tem nič z ljudmi, kterim se ne sme zaupati, in o kterih ste prepričani, da niso vaši prijatelji. Naši trinogi prežijo na nas, in biti moramo previdni! Pokažite pa to vsakemu, o kterem veste, da čuti z nami, zlasti tudi onim našim bratom, ki delajo nad zemljo, ki se pekó pri žarečem ognju po letu kakor po zimi, in ki niso nič manj zatirani, nego mi. Pokažite jim in povabite jih, naj se tudi oni udeležijo našega shoda. Možjé, jaz upam, da izdajalca ni med nami. Če pa se najde kdo, da nas izdá, ali da mene izdá, naj bo — saj imam sladko zavest, da sem vam hotel dobro, in da trpim za vas. Pa tudi prepričanje imam, da izdajalca zadene prej ali slej zaslužena kazen!"

Med zadnjim delom govora je delil Štiftar — tako se je pisal, in tako so ga klicali vsi — neki list, ki je imel na čelu debelo tiskani naslov: „Socijalist".

Štiftar ni bil priljubljen med sodelavci, kajti bil je nekako potuhnjenega vedenja. Izogibali so se ga vsi, a izogibal se je tudi on drugih. Bil je navadno molčeč; tem bolj pa je osupnilo vse, da je danes nastopil kot govorni Zadel pa je v svojem govoru na tako struno, da so vsi p slušalci postali nehoté radovedni. Njihovo trpljenje se n konča, njihovo življenje zboljša — kako bi jih kaj take ne zanimalo!

Sicer morda med njimi ni bilo ne jednega, ki bi bil prepričan, da jim bo mogel tuji naseljenec res pokazati sredstvo, da si kako zboljšajo svoj položaj, a radovednost je v njih vendarle vzbudil, in s tem uspehom je bil Štiftar za sedaj zadovoljen. Kaj več doseči tudi danes namerjaval ni.

Dalo se je znamenje, da je treba zopet na delo. Vsi vstanejo, in vsakdo se odpravi na svoje mesto. Spravili so vsi izročeni jim list in hrepeneli zvedeti njegovo vsebino. Marsikteri je že danes sklenil, da se črez osem dnij udeleži ponočnega shoda, naj se potem zgodi, kar hoče.

II.

Lastnik rudnikov.

Na jednem izmed najvišjih gričev, pod kterimi se nahajajo rudniki, šopiri se krasen grad, bivališče lastnika rudnikov. Sezidan je bil ta grad gotovo že bolj v novejšem času; to priča njegovo zunanje lice. Ni namreč zidan tako nepravilno, kakor nahajamo to mnogokrat pri gradéh, temveč popolnoma pravilno na štiri ogle. Na vsakem oglu se dviga kvišku stolpič z velikimi linami, iz kterih je krasen razgled daleč po okolici. Okoli grada se razprostirajo lepi vrti, polni najlepših nasadov. Vsakovrstno sadno in drugo drevje vidiš tukaj in vse polno bujnih cvetlic, domačih in takih, ki rastejo v tem kraju le pod posebno skrbno roko vrtnarjevo.

Lastnik tega gradú in rudnikov ni domačin. Vse posestvo se je prodalo pred kakimi dvajsetimi leti, in tedaj si ga je bil kupil sedanji posestnik. Prišel je iz severne Nemčije, bodisi, da so ga časopisi opozorili na to kupčijo, bodisi, da je na kak drug način zvedel za prodajo te posesti. Kupil je grad, rudnike in mnogo njiv, travnikov in gozdov za primeroma nizko ceno.

Prejšnji lastnik, zadnji potomec stare, domače plemenite rodbine, naveličal se je bil živeti v teh samotnih krajih. Prodal je vse, in sicer tem lažjega srca, ker je bil samec ni tedaj imel vzroka, truditi se in si pridobivati preženja.

Sedanji lastnik je znal drugače ceniti to posestvo. ;l je dober nos in vedel, da leže tu pod zemljo bogati ladi. Sicer so tudi poprej kopali tukaj rudo, vendar v manjši meri in ne s takimi pripomočki, kakor sedaj.

Novi gospodar je bil takoj pozval iz svoje domačije nekaj delavcev, kterim je bolj zaupal nego domačinom, in postavil jih je le-tém za nekake nadzornike ali preddelavce. Pač ni slutil, da mu bodo sčasoma ravno ti delali mnogo preglavice, kajti med onimi, ki jih je privedel z Nemškega, bil je tudi Štiftar.

Novi grajščak je bil po veri luteranec, a bilo je videti, da mu za nobeno vero ni mnogo mari. Mož je bil trdosrčen in neusmiljen. Stari rudarji in sploh oni, ki so delali že pod prejšnjim lastnikom tega posestva, občutili so bridko razloček med prej in slej. Mučil jih je in jim prikrajševal krvavo zasluženo plačilo pod vsakovrstnimi razlogi. Naznanil jim je na enkrat, da jim ne bode več plačeval od dneva, temveč od dela, to je od tega, kar je vsak posameznik storil ali nakopal na dan. A pri tem ni bilo težko dela zgrajati in dobiti izgovor, da delo ni za nič, da izkopano blago ni rabljivo, in več takih in jednakih razlogov.

Za časa prejšnjih lastnikov rudnika je imelo tudi veliko število delavcev, ki so že dolgo zvesto služili svojega gospodarja, na grajščakovem posestvu koče, v kterih so brezplačno stanovali s svojimi družinami. Tega novi grajščak ni trpel več, ampak je začel pobirati najemnino od koč. Hudo je bilo tedaj našim rudarjem, a trpeli so molčé in udano prenašali gospodarjevo brezobzirnost. Navajeni so bili že vsega, in ker je šlo vse tako od roda do roda, niti nikomur na misel ni hodilo, da bi si pomagal kam drugam. Grajščak je svoje ljudi kmalu spoznal in delal tem hujše z njimi, čim bolj je vedel, da ima opraviti s pohlevnimi dušami. Tudi jih je silil, da so morali razne potrebščine, kakor živež itd., kupovati pri njem. Dajal jim je pa slabo blago za drag denar. Zato je tudi njegovo premoženje nekaj časa silno naraščalo, dokler se ni tudi tukaj uresničila prislovica, da krivično blago nima teka.

Ko je prišel novi grajščak prvič v ta kraj, bil je še zeló mlad, jedva da je štel 24 let. Naselivši se tukaj, bil je le dobro leto samec, potem pa si je poiskal nekje na Nemškem soprogo, mlado, lepo in rahločutno žensko.

Pa tu vidimo oba! Na čilih konjih jahata po beli, peskom posuti cesti proti gradu.

Gospa je oblečena popolnoma črno, in vsled tega videti njeno lice še bolj belo, nego je že samo ob se Lepe, vitke postave je ta gospa, in obraz njen je neizreč mil. A zadovoljnosti ji ne bereš z obraza. Neka otožn

ji sije iz velikih, modrih očij, in ustne ima trdno skupaj stisnjene, kakor ljudje, ki na tihem trpé, in ki se bojé, da ne bi izdali s kako tožbo svoje notranjosti.

Ves drugačen je videti njen soprog. Obraz mu je globoko razoran z gubami, kakor človeku, ki je že izkusil mnogo svetá; oči mu zró nemirno, a ob jednem brezskrbno sem in tja, na ustnah pa se mu pogosto zazibava zaničljiv smehljaj, bodisi, da mu je to že prišlo v navado, bodisi, da mu gotove misli vzbujajo take smehljaje.

Tiho jezdita grajščak in njegova soproga jeden poleg drugega, kakor da bi se ne poznala. Konja sta že spehana, zato jezdita počasi. Nista prišla še prav do srede ceste, ki vodi iz doline navkreber proti gradu, ko jima preskoči pot lepo, kmetsko dekle s posodo vode na glavi. Grajščaku se zasvetijo oči, ko jo zazre, in ne more si kaj, da ne bi vzkliknil: „Hm, kako lepa stvarica božja, in jaz je še nisem zapazil tu nikoli!“ Pri tem ustavi konja in zre nespodobno tako dolgo za njo, dokler se mu ne skrije za ovinkom. Gospa pa jaha tiho naprej in se dela, kakor bi ne bila videla ničesar. Tudi ko jo dojde njen soprog, izpodbodši nekoliko konja, ne reče niti besedice.

Grajščak je dobro vedel, da soproga njegova vsega tega ni prezrla. Oglasi se, kakor da bi se hotel nekoliko opravičiti, ter reče: „No, zakaj pa se držiš tako čemerno? Pa mi vendar ne bodeš huda zaradi take, kmetske dekline — ha ha ha!“

Glas njegov je bil surov in oduren, ko je govoril te besede.

Gospa vzdihne, a tudi nato ne črhne besedice; tako je moral tudi grajščak utihniti.

Molčala sta, dokler nista prišla do grada. Tu stopita raz konja, izročita živali priskočivšim hlapcem, potem pa se odpravita vsak v svojo sobo, da se preoblečeta.

A gospej se ni videlo, kakor bi se ji mudilo preoblačiti se. Niti strežnice ne pokliče. Nasloni se na okno ter jame zreti po dolini, ki se daleč tja razprostira pred njenimi očmi. Krasen dan je in krasen razgled, a vse to je ne miče, kajti rutico vzame v roke in si zakrije oči. Jokala dolgo jokala!

„Moj Bog,“ vzdihne globoko, „kako dolgo me bodeš ,epel, kako dolgo ne bodeš še obrnil mojega moža na ,vo pot! Ali nisem že dosti trpela, dosti delala pokore? ~ ečni ljudje, ki živite v teh revnih kočah pod mano!

Res trpite, res vam marsičesa nedostaje, a vi ne veste, kaj je srčna bolečina, kaj je zakonska nesreča. Mirno živite skupaj, drug drugega ljubite in spoštujete, pa še ne slutite ne, kako je človek lahko nesrečen tudi sredi ponosnih grajskih zidov!"

Gospa s svojim soprogom ni bila jednake vere. Katoličanka je bila in tega ni tajila nikdar. Pridno je zahajala v cerkev in tudi vestno opravljala druga dobra dela. Revež, ki jo je poprosil darú, ni ostal nikdar neuslišan, dasi njen soprog ni smel ničesar vedeti o tem.

Grajščakinja je bila revnega stanú. Slovela ni po rodu, pač pa po svoji izredni lepoti. Imela je mnogo snubačev, a stariši njeni so gledali bolj na bogastvo, nego na srečo svojega otroka, in tako je postala žena našega grajščaka.

Po njenem srcu ta zakon ni bil. Slutila je, da ne bo srečna, a udala se je volji svojih starišev. Da je slutnja ni varala, pokazalo se je kmalu. Nekaj časa po poroki se je še, še izhajalo, a ni trajalo dolgo, ko se je začel kazati surovi značaj njenega moža. Žalil jo je, kjer je le mogel. Zasmehoval je njeno versko prepričanje, oponašal ji njen revni stan in uboštvo, oviral jo v izvrševanju dobrih del, in kmalu ji tudi razuzdanosti svoje ni več prikrival. To danes ni bilo prvič, da se je tako nespodobno oziral po tuji ženski. Sto in stokrat jo je že žalil na ta način. A ona je bila preponosna, da bi mu kaj očitala. Molčala je in trpela, pa tolažbe iskala v molitvi.

Med tem ko so grajščakinjo obhajale otožne misli, hodilo je njenemu soprogu vse kaj drugega po glavi. Malo se je menil za to, ali se njegova žena joka ali smeje, njegove misli so se pečale z dekletom, ktero je bil srečal ravnokar.

„Pa da je še nikoli nisem videl!" mislil je sam pri sebi.

Pozvoni, na kar se precej zglasi služabnik.

„Kaj ukazujete, milostljivi gospod?" popraša sluga ponižno.

„Je-li nadgozdar Lovro tukaj?"

„Je, milostljivi gospod; videl sem ga ravnokar prihajati."

„Veli mu takoj gor!"

„Kakor ukazujete, milostljivi gospod!"

Sluga odide, in jedva je preteklo nekoliko minut, stopi že pred grajščaka mlad, krepek človek.

„Veseli me, da si tukaj," nagovori grajščak prišleca z bolj prijaznim glasom, kakor je to bila navada njegova.

„V čem morem služiti, vaša milost?" vpraša nadgozdar grajščaka.

„Tebi so pač vsi ljudje dobro znani v naši okolici, ali ne? Saj drugače bi ne mogel opravljati službe."

„Da, gospod grajščak! Jaz ne vem, koga ne bi poznal."

„Tudi ženske?" vpraša zvedljivo grajščak in se hudobno nasmehne.

„Tudi ženske!" odgovori nadgozdar, „vsaj kolikor jih je v bližnji naši okolici."

„Verjamem, verjamem," nasmehne se grajščak; „a povej mi vendar, čegava je deklica, ktero sem ravno poprej, ko sem jezdil domú, videl na potu. Nesla je, menim, vode od kakega studenca. Tako lepe božje stvarice že dolgo niso gledale moje oči."

„Oh, glavo stavim, gospod milostljivi!" vzklikne nadgozdar, „da vam je prišla naproti starega rudarja Matije hči. Nima li prav košatih, temnih las in črnih očij, s tistimi dolgimi trepalnicami, potem pa ustne — ustne — majhne, pa rudeče, kakor črešnje-cepljenke, kedar so prav zrele?"

„Da, da, prava bode! Dobro znaš opisovati. Moral si jo mnogokrat videti in opazovati. Pa, da meni še nikdar ni prišla pred oči!"

„To je prav lahko mogoče, milostljivi gospod! Domá je namreč še le kaka dobra dva meseca, poprej pa je bila, in sicer kaka tri leta, pri neki svoji teti, ne vem že v kterem mesticu. Rudar Matija je imel dve hčeri; starejša mu je umrla pred kratkim, in zato je morala Malka, tako namreč je deklici ime, priti domú."

„Torej tudi to že veš, kako ji je ime?"

„Da, za Malčko jo kličejo!"

„Dobro, dobro, da tudi to vem. — — No," začne grajščak po kratkem molku zopet, „pa se nisi ti še nič trudil za njo?"

Nadgozdar ga začudjen pogleda. „Gospod, jaz sem oženjen," odgovori mu.

„A — ti si oženjen? Da, da, ti si oženjen, to je c ga!" nadaljuje grajščak, kakor da bi se nekoliko sra- ı val, da je preveč izdal svoje misli. „Pa, ali ima že svo- j a izvoljenega ženina?"

„Splošno se govori, da ga ima!"

„In sicer?"

„In sicer tistega mladega rudarja, ki ga je njen oče že kot otroka vzel za svojega, in ki stanuje z njima v isti koči. Zal in krepek mladenič je. Ime mu je Ivan. Lepše dvojice si človek ne more misliti, kakor njega in Malko."

Grajščak je, to začuvši, molčal nekoliko časa, pa čemerno gledal pred se. Potem pa reče, kakor da bi ne bil dobil odgovora na svoje vprašanje: „No, kaj to meni mari!"

„Pa kaj počenja to dekletce, kam zahaja?" vpraša grajščak zopet po kratkem molku.

„Kam zahaja? Lahko rečem, da nikamor. Domá se drži in opravlja pri hiši potrebna dela. Če gre na studenec po vode ali kaj prat, to je vse, kar je iz hiše."

„In kje je tisti studenec?"

„Ta bo v obližju tam, kjer ste danes videli dekleta, ko je nesla vodó."

„Že dobro! Dekle je videti zeló pripravno. Morda še potrebujemo kdaj kake take v gradu; zato sem hotel nekoliko pozvedeti, kdo in kaj je. Le pojdi, ne potrebujem te več!"

In nadgozdar Lovro je odšel. Jedva so se zaprla vrata za njim, reče grajščak na pol glasno sam pri sebi: „Pravi tepec, to! Kako je vzkliknil: Jaz sem oženjen! Hahaha! S takim človekom, pa kaj začeti! Hm, tisti Ivan je tedaj mlad in lep. Prav! Ali hočemo videti, kaj premore — grajščak!"

Še dolgo časa je hodil lastnik rudnikov po sobi gor in dol z upognjeno glavo, v kteri so grešne misli sklepale hudobne nakane, dokler ga ni prišel sluga klicat k obedu.

III.

V strica Matije koči.

V jedni izmed koč, o kterih smo rekli, da so rudokopi za časa prejšnjih grajščakov imeli v njih brezplačno svoje stanovanje, bival je že prileten rudar, znan splošno pod imenom stric Matija. Mož je bil že blizu sedemdeset let star in obče spoštovan. Tako starost doživi pri rudarjih le malokdo, čemur se ni čuditi, ako pomisliš, da ti ljudje ne tr
že samo ob sebi mnogo, temveč da skoro vse življenje
grešajo gorkih solnčnih žarkov in dobrodejne svetlobe,
zdravega, oživljajočega zraka. Kočica je stala na prijetne
nekoliko vzvišenem kraju. Bila je tako obrnjena, da je

obsevalo jutranje solnce, kar je bilo zlasti po zimi veliko vredno. Tudi precej lep razgled po dolini se je odpiral skoz okno. Okoli koče je bilo nekoliko vrtca, ki je bil seveda večjidel le s koristnimi rastlinami zasajen. Vendar nisi pogrešal v njem tudi raznovrstnih, lepo dišečih cvetlic — živa priča, da stanuje tu blizu mlado žensko bitje.

Pa stopiva, dragi čitatelj, nekoliko v kočico! Tudi v njej se godi jeden del naše povesti. Ne bi te zvabljal semkaj, ko bi se bal, da ti bo neprijeten ta obisk. Revna je res ta kočica po svoji zunanjosti, in tudi notri ni pričakovati bogate hišne oprave, a nekaj nahajaš tu notri, česar morda nisi pričakoval. Nekaj te iznenadja precej, ko si stopil noter: to je lep red, kamorkoli se ozreš, in pa najlepša snaga. Že v veži ni videti nobene razvlake; vsaka stvar je na svojem mestu, in tla niso polita vsled prevrnjenih posod, kakor to le prepogosto nahajaš po naših kmetskih hišah, temveč lepo suha so in pa čisto pometena, dokaz, da se obrača tukaj velika skrb na red in snago. Še lepše pa je v obeh sobicah, ki se nahajata na desni in levi strani veže. Kako so tu bele klopi, mize in stoli, kako čedne rjuhe na posteljah, in kako primerno izvoljen kotiček ima tukaj vsaka stvar zase!

Stari Matija je bil rojen v tej koči, v ktero so se bili naselili že njegovi stariši. Že njegov oče je bil rudokop ter dobil od tedanjih lastnikov rudnika to kočico v prebivališče. Po očetovi smrti je gospodaril Matija tu, in ne more se nam čudno zdeti, da je imel to kočo za svojo. Iz te misli in iz tega prepričanja ga je neprijetno vzdramilo to, da je začel sedanji grajščak in gospodar rudnikov pobirati najemnino od nje. Žalilo ga je to, vendar od hišice, v kteri mu je tekla zibelka, ni se mogel ločiti. In tudi to, da je grajščak od leta do leta terjal več najemnine, prenašal je voljno, in dasi mu denarja ni preostajalo, plačeval jo je vestno in vedno o pravem času.

Bil je stric Matija že kakih 12 let vdovec. Imel je dve hčeri, kterih jedna mu je bila, kakor smo že čuli nadgozdarja pripovedovati, umrla pred kratkim. Druga hči,] taj let mlajša od umrle, Malka, bila je prej pri neki teti, ; edaj je morala seveda domú, da je skrbela za svojega že] starnega očeta.

Kako krasno dekle je ta Malka! Ni čuda, da jo je] gozdar Lovro tako živo opisoval! Lica so ji tako cve- ` života je tako lepo polnega in okroglega, kakor bi se

moralo to vedno nahajati pri osemnajstletnem dekletu. Kdor jo je videl, star ali mlad, moral je je biti vesel. In kako to, da se je Malka tako lepo in krepko razvijala? Hrane pač ni imela posebne ne pri teti, ne domá. Živela je, kakor se živi pri ljudeh, ki so bolj ubožni, kakor bogati, in vendar bi se bila mogla meriti z njo v lepoti le maloktera mestna gospodičina, ki ima vsega v izobilju. Res je, da je lepota pred vsem dar božji, da ne moremo biti vsi jednako lepi, a res je tudi, da človek sam lahko mnogo stori za svojo telesno lepoto. Sicer lepota sama na sebi še ni tisto, kar nam dela človeka dopadljivega. Kolikokrat nam pridejo ljudje naproti, ki so lepo vzrastli in imajo lep obraz, pa nam vendar ne dopadajo. Kaj pomaga, če ima dekle še tako okrogla lica, če pa morda vidimo, da se zanemarja, da ni snažno, ali da ni okusno in primerno oblečeno. Priti pa mora k telesni lepoti sami na sebi še nekaj drugega, kar podeljuje isti še le pravi sijaj. Malka ni poznala nič tistih umetnih sredstev, s kterimi lepotičijo gosposka dekleta svoja lica, a poznala in imela je nekaj drugega, kar pred vsem pristaje mlademu dekletu, in kar ga dela Bogu in ljudem dopadljivo; Malko je kitila najlepša čednost mlade ženske: dušna in telesna čistost!

Ko bi ti, slovensko dekle, vedelo, kako telesna lepota še le s to čednostjo zadobi svojo pravo veljavo, ko bi vedelo, kako jasno se zrcali in razodeva v tvojem očesu tvoje srce, in kako te ravno odsev nedolžnosti iz tvojega očesa dela dopadljivo vsemu svetu: gotovo bi bežalo pred vsako priložnostjo, kjer ti preti nevarnost, gotovo bi se ne dalo nikdar omamiti sladkim besedam zapeljivčevim, in skrbno bi varovalo najlepši in najdražji svoj zaklad.

Nedolžnost se je videla naši Malki iz očij in čistost srcá. To čednost je skrbno gojila, vsake priložnosti se je izogibala, kjer bi se bila mogla, če tudi še tako malo, okršiti. Svoja ušesa si je zatisnila in je zbežala odondod, kjer je padla kaka grda beseda iz razuzdanih ust. Vsak dan je pošiljala vroče prošnje k sv. Devici, da bi ji stala na strani in ji pomagala, če bi se ji približal izkušnjavec, bodisi že v kakoršnikoli podobi.

A naša Malka ni samo skrbno gojila čistosti srca, ten več je pazila tudi na zunanjo čistost in snago. Omenili sn že, kako vse lepo snažno in čisto je v koči strica Matij to je Malkino delo. Pa tudi na svoji obleki in na svoje življenju je črez vse čislala in ljubila čistost in snago. Re'

smo, da je lepota dar božji; pokazali smo, da telesni lepoti daje še le dušna lepota ali čednost pravi sijaj; poudarjali pa smo tudi, da se lahko mnogo stori za telesno lepoto, in to gotovo ni greh, samo če se dela na pošten način in iz dobrega namena. Človek je stvarjen po božji podobi, in njegova dolžnost je, da to podobo kolikor mogoče lepo ohranjuje. Nič pa ne pospešuje telesne lepote bolj, kakor snaga.

Malka je bila vedno snažno oblečena. Ni se držala tega pravila, da bi se bila preoblačila samo ob nedeljah. Ob nedeljah in praznikih je storila to iz spoštovanja do svetega dneva, a storila je to tudi ob delavnikih, kolikorkrat se ji je to zdelo potrebno. In vendar pri tem ni bila ničemurna. Nikdar se ni oblačila tako, da bi bila s svojo obleko obračala náse pozornost ljudij. Zlasti ni imela tiste grde navade, da bi bila ob nedeljah, ko je hodila k maši, navlekla vso obleko, kolikor je je hranila njena omara, na svoj život, kakor to tako pogostoma vidiš pri naših kmetskih dekletih. Bila je vedno priprosto oblečena, a snažno in okusno, kakor se spodobi mladi deklici.

In tudi to dobro navado je imela, da se ni bala vode ne po letu, ne po zimi. Pridno se je omivala in tudi kopala po potrebi. To je pomagalo, da se je razvijala tako lepó navzlic priprosti hrani, ki jo je uživala, in navzlic temu, da je dan na dan od jutra do večera neprenehoma opravljala zdaj to, zdaj drugo delo. Telesne lepote si brez zdravja ne moremo misliti. K zdravju pa največ pripomore pridno omivanje in kopanje.

Zakaj opisujemo vse to tako na široko, zakaj razkladamo tako natanko te lastnosti Malkine?

Zató, da bi si ti, slovensko dekle, vzelo Malko za vzgled, in da bi tudi ti tako ravnalo. Veruj mi, ako si ohraniš čisto srce, in ako ravnaš, kakor deklica, ki ti jo postavljamo v vzgled, lepa bodeš in dopadala bodeš. Ako ti tudi morda Bog po svoji neskončni previdnosti od rojstva ni podelil posebne lepote, spoštovalo te bo vse, in imel te bo vsakdo rad, če si snažna, in če ti nedolžnost odseva iz tvojih lic.

Naj bi se tudi slovenske gospodinje ozrle malo po hiši se vprašale, je li tudi pri njih vse tako v redu, vse tako žno, kakor je bilo v koči, v kteri je gospodinjila Malka. če ni, naj jo posnemajo, in naj skrbé odslej tem bolj za in snago v hiši, čim bolj so se morda pregrešile doslej em. Matere slovenske pa naj zgodaj pričenjajo vaditi

svoje hčere na red in snago, pred vsem pa jim bodi skrb za to, da jim ohranijo nedolžnost in čistost srcá!

Pri Matiji je stanoval od mladih nog varovanec Ivan. Bil je Ivan sirota, kajti stariši so mu bili pomrli, ko še hoditi ni znal. Oče njegov je bil najboljši prijatelj Matijev. Na smrtni postelji mu je izročil otroka, proseč ga, naj se ga usmili, in naj skrbi zanj. Matija mu je obljubil, da ga hoče odgojevati kot svojega otroka, in držal je zvesto dano besedo. Pri svojih roditeljih bi se ne bilo otroku boljše godilo. Matiji pa se je njegova dobrota tudi povračevala. Ivan je bil svojemu varuhu in redniku iz srca hvaležen ter mu bil sedaj na stara leta glavna podpora. Matija je le še malo mogel delati v rudnikih, opravljal je večjidel le še lažja dela nad zemljo, ki pa so donašala majhen zaslužek. Sedaj je bila na Ivanu vrsta, da povrne dobrote, ktere je užival poprej, in to dolžnost je izpolnjeval v polni meri. Kar je prislužil, izročil je vse Matiji. In če mu je ta tudi včasi prigovarjal, naj vendar kaj zase pridrži, tega nikdar ni storil. Le kedar je potreboval obleke, tedaj je poprosil Matijo, kterega je vedno za očeta klical, da naj mu je kupi. Saj drugih potreb pa Ivan tudi imel ni. On ni nikdar popival z drugimi mladeniči, nikdar se ni udajal ponočevanju in drugim razuzdanostim, kakor to delajo le premnogokrat mladi ljudje. Črez vse pa je sovražil žgane pijače. Greh bi se mu bilo zdelo, ko bi jo dal tudi le samo na jezik. Tako je sploh mislilo nekdaj o žganih pijačah naše ljudstvo, sedaj, žalibog, pa je drugače!

To pametno in trezno življenje Ivanovo je pač bodlo v oči in jezilo marsikterega njegovih vrstnikov, ki so bili drugače navajeni, in sicer tem bolj, ker so ga stavili večkrat stariši svojim sinovom v vzgled. Tudi zavidali so mu njegovo krepko in lepo postavo. A tega niso pomislili, da je ravno njegovo zmerno in trezno življenje največ pripomoglo k temu, da se mu je telo ohranilo zdravo in krepko razvijalo. Kdaj bode pač prodrlo prepričanje v vse plasti našega naroda, da je pijančevanje škodljivo, da zdravje izpodkopuje zlasti žgana pijača, in da je najboljša, najzdravejša pijača — čista voda!

Ivan in Malka sta se ljubila kakor brat in sestra. Das je bil Ivan nekaj starejši od Malke, vendar se mora reči da sta oba skupaj rastla in se od otročjih let počenši skupa radovala, skupaj žalostila. Njuni srci sta bili tako spo jeni, da sta vedno čutila jeden za drugega. Otročja leta i

približno jednaka starost so vedno posebnega pomena za srčno prijateljstvo. Kdo izmed nas se ne spominja s posebnim veseljem onih, s kterimi je preživel skupaj leta otročja! Ivan in Malka pa sta rastla vkup celó pod jedno streho, ali je tedaj čudno, da sta bila posebno udana jeden drugemu?

Da postaneta Ivan in Malka enkrat mož in žena, o tem ni dvomil nikdo, če tudi sama nista niti mislila na kaj takega v svojih nedolžnih in še vedno otročjih dušah. Le toliko sta slutila, da ne bi mogla živeti jeden brez drugega, in kaj je bolj naravno, kakor da se, stopivši v zrelo starost, združita po sv. zakonu za vse svoje življenje?

Bilo je nedeljo popoldne. Lep jasen dan je bil. Solnce je že precej gorko pripekalo, kajti mesec majnik se je skoro bližal svojemu koncu. V strica Matije koči je bilo nekako središče, kjer so se ob nedeljah in praznikih shajali rudarji. Kaj je prav za prav temu vzrok, da so imeli ravno tukaj svoje shajališče, ni nam mogoče za gotovo povedati. Bodisi, da je bil stari rudokop Matija pri svojih tovariših tako priljubljen, bodisi, da je lepi kraj, na kterem je stala Matijeva koča, vabil ljudi, skratka, to je bila že stara navada, da je pri Matiji ob nedeljah popoldne bila zbrana zdaj večja, zdaj manjša druščina. Nekoliko sta imela pri tem seveda tudi Malka in Ivan opraviti. Malko so obiskovale njene tovaršice, a Ivana nekteri njegovih tovarišev. Nekaj pa je pripomoglo k temu tudi to, da je Ivan, ki je bil v čitanju dobro izurjen, čital zbranim gostom, zlasti o zimskem času, kratkočasne knjige, ali pa tudi časopise. Kakor je vsak Slovenec vedoželjen, tako so tudi naši rudarji jedva čakali, da bi zopet kaj lepega slišali ali zvedeli kaj novega. Sicer so imeli majhen zaslužek, in trda jim je šla za novčič, a vendar so si sem ter tja kaj pritrgali. Zlagali so po malih zneskih skupaj in si kupovali dobrih knjig, ki se dobivajo dandanes že lahko po ceni, pa tudi na majhen časopis so bili naročeni, iz kterega so zvedeli novice, ki so se dogajale križem sveta. Tako si ob nedeljah in praznikih niso le odpočili utrujenih udov, temveč si okrepčali tudi duh, ki bi jim bil drugače popolnoma zatemnel v podzemskih votlinah.

To nedeljo pa so se bili zbrali stari in mladi pri stricu M iji še vse v večjem številu, kakor po navadi. Prišel je t li marsikdo, ki je bil drugače manj vnet za čitanje, in k si je sicer na drug način delal zabavo. Saj pa so imeli t dan čitati tudi nekaj posebnega, časopis namreč, ki ga

je bil pred kratkim razdelil Štiftar v tolikem številu med rudarje. Pričakovali so vsi, da zvedó kaj posebnega, zato ni maral nikdo zamuditi te priložnosti.

Družba je bila že precej velika, ko stopi v sobo Ivan, ki je bil ravnokar nakrmil jedino kravico, ki so jo imeli. Vsede se za mizo ter razprostre pred se časopis, ki je nosil na čelu z debelimi črkami tiskani napis: „Socijalist“.

Možje in mladeniči, ki so se doslej razgovarjali med seboj o različnih stvareh, potihnejo hipoma, in slišalo se je le še sem ter tja cmokanje kakega kadilca, ki je jednakomerno srkal dim iz kratke svoje pipice.

„Ali naj začnem?“ popraša Ivan.

„Le!“ oglasijo se skoro vsi ob jednem. A v tem hipu stopi zopet lepo število rudarjev v sobo. Ko so tudi ti jedva dobili še nekaj prostora in se je bil hrup zopet polegel, začne Ivan počasi in z razločnim glasom čitati prvi članek v časopisu, ki je imel naslov: „Delo in kapital“.

Dolgo je čital, in vendar ni bilo na obrazu nobenega poslušalca videti, da bi se dolgočasil. To je bilo kaj čisto posebnega, kar se jim je danes čitalo; kaj takega še niso nikdar slišali. Tisti, ki je to pisal, potegoval se je s tako ognjevitostjo za pravice delavskega stanú, da so vsi strmeli, in da se jim je zdelo kaj takega skoro nemogoče. Tu je bilo natanko dokazano, da je delavski stan prvi na svetu, da bi brez delavca ne bilo nobeni stvari obstanka, da bi brez njega ležali vsi zakladi neizkopani v zemlji. In kaj ima ubogi delavec od tega? Nič, kakor zatiranje! Bilo je tako ostro pisano proti delodajalcem, da je silila poslušalcem kar kri v glavo. Zdaj še le so uvideli, da se jim godi krivica, in sicer grozna krivica. Do današnjega dne so nosili svojo usodo z nekako udanostjo. Trpeli so in prenašali nadloge mirno dan na dan, ne da bi bili čutili kako posebno nezadovoljnost v svojem srcu; a zdaj so jih navdali hipoma drugi občutki, in drug duh jim je prevzel glavo in srce.

Ko je bil Ivan navedeni članek prečital do konca, molčali so še vedno vsi. Bal se je vsakdo izpregovoriti prvo besedo ter izdati svojo notranjost. Mislili in molčali so še dolgo; nazadnje vendar stric Matija izpregovori: „Možje, t so novi nauki; takih doslej še nismo slišali. Bog vé, ali s pravi? Lepo se res tu notri govori o delavskem stanu, t morda ni vse res, kar stoji tukaj zapisano. Preveč samo hvale je vendarle. Da bi bil delavski stan prvi stan t

svetu, tega doslej še nisem slišal, in zdi se mi preveč rečeno. Ponižnost je lepa čednost. Ponižni ostanimo in ne dajmo se omamiti takim besedam, ki ugajajo naši ničemurnosti, o kterih pa ne vemo, kdo jih je govoril ali pisal. Bog vé, kaj namerjava tisti z nami! Res je morda, da bi se brez delavskega stanú ne moglo izhajati, vendar jaz mislim, da so drugi stanovi ravno tako potrebni. Bog je vse stanove stvaril in vsakemu stanu odmenil svoj poklic, kako bi tedaj mogel delavski stan nadomeščati vse druge stanove! Nikar se ne dajmo preveč motiti, temveč premišljujmo nekoliko o tem, kar smo čitali; premišljujmo in preudarjajmo, morda se nam vsa stvar pokaže pozneje v drugi luči, kakor v prvem trenutku!"

Povedali so potem tudi še drugi svoje mnenje, in razgovarjanje je trpelo do pozne noči. Bili niso vsi jednih mislij o tem, kar so slišali, a to pa so vsi za trdno sklenili, da se v prihodnji četrtek udeležé po Štiftarju sklicanega ponočnega shoda. In s tem sklepom v srcu so se začeli razhajati vsak proti svojemu domu.

IV.

Pri studencu.

Grič, na kterem se je šopiril grad lastnika rudnikov, bil je gosto obrasten s košatimi bukvami. Sem ter tja je bila sicer tudi videti kaka smreka, vendar je prevladovalo povsod listnato drevje.

Nekako na sredi griča, morda kakih petdeset korakov od ceste, ki vodi proti gradu, vstrani izvira izpod skale, z zelenim mahom porastene, med košatim drevjem v hladni senci bister in mrzel studenec. Le-sem hodijo iz vse bližnje okolice dekleta zajemat vodé. Dobrih dvajset korakov nižje pod izvirkom je napravljeno tudi perišče, kamor hodijo izpirat posodo in tudi obleko, ker je malo preveč od rok do reke, ki se vije po dolini.

Najrajši se zbirajo dekleta o mraku pri studencu. Imajo že tako neko gotovo uro, kedar se snidejo na tem stu. Nikdar se niso domenile, da dojdejo ta in ta čas, endar je prišlo v nekako navado, da so vsak dan ob goem času tukaj, in prav čudno bi se jim zdelo, in kaj ebnega bi se moralo prigoditi, da bi kak dan jedne ali ge tovaršice ne bilo semkaj.

Tudi zdaj je ravno tisti čas, ko se zbirajo pri studencu. Nektera je prišla samo po vode, druga ima tudi kaj malega oprati, a vsaka se pa pomudi nekoliko časa, če tudi nima nič posebnega opraviti. Saj imajo vendar toliko druga drugi povedati, kajti od prejšnjega večera, odkar so se videle, je že tako strašno dolgo! Tu namreč ni nikake vasi, temveč koče so po gričih sem ter tja raztresene, tako da ima črez dan soseda le malokdaj priložnost priti do sosede. Umevno je torej, da dekleta jedva čakajo ure, ko bode treba zopet iti po vode k studencu, kjer bodo slišale toliko novega. Pri teh okoliščinah jim tudi ne bodemo zamerili, če se za nekoliko trenutkov morda dalje zamudijo, kakor bi bilo neizogibno potreba.

Prijetno jih je gledati, kako se sučejo okoli hladne, bistre vodice, in prijetno je poslušati njihov smeh in zveneči glas, ki se kaj dobro zlaga z žuborenjem nizdol črez izprano kamenje hiteče vodice.

„I, kje pa tiči danes Medvedova Barbika, da je ni," oglasi se jedna iz tovaršije.

„Bog zna," omeni druga. „Pa morda vendar ni bolna!"

„Bolna pač ne bo," pripomni tretja, „ker sem jo še danes dopoldne videla. Malo dalje ima, kakor mi druge, in morda jo je še kaj zadržalo. Jaz vsaj mislim, da še gotovo pride."

„Tam-le prihaja!" oglasi se ob jednem več drugih, in glasen smeh se razlega iz dekliških grl, kakor da bi hotele pokazati svoje veselje nad tem, da njih strah ni bil opravičen, da bi jim bila obolela tovaršica.

Neka posebna ljubezen je namreč objemala vsa ta dekleta, ki so se shajala pri studencu. Bile so si prave, odkritosrčne prijateljice, a ne samo na videz, kakor je to tako pogostoma. Najrajši so se videle, kedar so bile vse skupaj; nikdar niso iskale priložnosti, da bi mogla reči druga črez drugo kako besedo. Opravljanja med njimi ni bilo, niti tistega obiranja svojih znank, ki ga večkrat nahajamo pri dekletih, kar pa je grda razvada, ki ne priča o ničemur drugem, kakor o pokvarjenosti srcá.

V tem res prisopiha k studencu črnooko, šibko dek[illegible] Medvedova Barbika, kakor smo jo čuli imenovati.

„No, kod pa ti danes hodiš, da te ni; vse mogoče si že sklepale o tebi. Povej vendar, povej, zakaj te ni b[illegible] tako dolgo? Pa saj nisi imela kakega spremljevalca, [illegible] bi te bil mudil s prijetnimi besedami?"

Tako se šalijo vse vprek z njo.

Barbika pa se je držala zeló resno in se ni nič smejala, ko so se smejale druge.

„Nič veselega vam nimam povedati," odgovori jim. „Ravnokar se je pripetilo nekaj žalostnega."

„Kaj vendar takega?" vzkliknejo skoro vse ob jednem začudjeno.

„Blaževega strica in pa Martina je zasulo."

„Jezus in Marija! Kdaj in kako?" izprašujejo deklice, vse preplašene, svojo tovaršico.

„Ni še dobre četrt ure od tega, kar je prinesel naš France to žalostno novico domú," pripoveduje nadalje Barbika. „Vsi rudarji so tako prestrašeni, da so kar popustili delo in se odpravili domú. Kdo bi tudi mogel delati po takem dogodku!"

„Pa so ju vendar odkopali?" oglasi se jedna izmed družbe.

„Storili so vse mogoče in še delajo, a prišli še niso do njiju. Da bi bila ostala pri življenju, ni mogoče, ker se je utrgala skoro sama skala. Bog se usmili!"

„Veste kaj, prijateljice," izpregovori naša znanka Malka, ki je tudi imela pri studencu opraviti, „molimo za nesrečnika; molimo, da ju ohrani Bog pri življenju, če je njegova sveta volja, če ne, pa da se usmili njunih duš."

In kakor bi vedela, da je govorila vsem iz srca, in da temu ne bodo ugovarjale, obrne se proti podobi matere božje, ki je visela na stari bukvi poleg studenca, in jame prav goreče moliti za ponesrečenca, druga dekleta pa za njo.

Po molitvi je nastal splošen molk. Videlo se je vsem, kako zeló jih je pretresla ta nesreča.

Končno se vendar še jedna oglasi:

„Uboga družina! Kako se bodo sedaj preživili? Grajščak jih ne pusti dalje v koči; kaj jih čaka tedaj drugega, kakor beraška palica!"

„Ta krvolok že ne bode imel usmiljenja z njimi," pristavi druga. „Saj veste, kako zna, in kako je vedno z reveži ravnal. Kedar mu kdo več služiti ne more, pa ga zapodi po svetu, ne meneč se za to, da je pustil njemu vse s je moči."

Pri teh besedah se je nekdo hudo zganil, ki je ves čas, (:ar so imela dekleta pri studencu svoj pomenek, stal skrit z debelim gabrovim deblom. Bil je grajščak sam. Ko bi ž ne bilo preveč mračno, opazilo bi se bilo lahko, kako je

zarudel v obraz, ko je čul, kako malo ga spoštujejo dekleta. Posebno beseda „krvolok“ ga je dirnila neprijetno. Mož se je čutil zadetega in jezno se je vgriznil v spodnjo ustno. „Jaz vam že še pokažem, kdo je krvolok!“ zamrmral je na tihem. „Skušal si bom zaslužiti ta priimek. Doslej sem še vse prerahlo ravnal z beraško to druhaljo!“

V tem so se začela dekleta odpravljati proti domu, vsaka na svojo stran. Gorko se pozdravljaje in lahko noč si voščeč, odhajale so zdaj po dve ali tri skupaj, zdaj zopet posamezno po ozkih stezicah.

Malka je imela danes nenavadno mnogo opraviti. Imela je pranje, in ker je bila pri tem delu zeló natančna, zamudila se je tudi malo dalje.

„Ali te ne bo strah same?“ vpraša jo zadnja odhajajoča deklica.

„E, kaj me hoče biti strah!“ odgovori Malka. „V pol uri končam, in dotlej se prikaže ravno luna na nebu, da mi bo svetila proti domu. Pa tudi ne vem, česa bi se naj bala! Hudobnih ljudij tu okrog menda ni, a drug strah ne vem, kje bi se vzel.“

„Tedaj lahko noč!“

„Lahko noč!“ odzdravi Malka in hiti izpirat obleko.

Grajščak, ki je še vedno stal skrit za gabrom, nasmehne se zadovoljno, videč, da je Malka ostala sama.

„Še vedno ti je sreča mila, Alfonzo!“ reče sam pri sebi na pol glasno. Ime mu je bilo namreč Alfonz, in imel je to čudno navado, da je včasi, kedar je bil posebno dobre volje, klical sam sebe po imenu. „Ali bi ne bila ostala lahko ktera druga zadnja? A ostane mi baš ta, zaradi ktere sem tu tičal skoró vso uro ter požiral psovke teh delavskih deklet. Pa nič ne dé. Bodem se že še maščeval, dasi tudi bo morda trpela jedna sama za vse. Ali toliko lahko trdim, da bode maščevanje v tem slučaju záme sladko!“

Hudoben smeh mu je zgibal ustni, njegovo oko pa mu je zrlo na Malko, ki je na vse pretege hitela, da bi skoro končala delo. Nekaj časa je še čakal v svojem skrivališču, kakor da bi se še ne bil prav odločil, kaj bi naj storil, ali ta neodločnost ni trajala dolgo.

„Alfonzo, ne bodi smešen!“ reče zopet sam sebi. „Ki treba premišljevati? Tako lepo priložnost zamuditi, to bilo neodpustno! Naprej torej!“

In stopil je potihoma izza debla proti izviru studenemu. Bilo mu je na tem, da deklica ne zapazi, da je s

tukaj skrit, in delal se je, kakor da bi je ne bil niti videl ne. A ko se ji je bil že dokaj približal, sunil je nalašč ob kamen, tako da se je deklica ozrla prestrašena. Tudi on se zgane, kakor da bi jo bil še le zdaj ugledal, in reče potem:

„O, dober večer, lepo dekle, če si sploh človeško bitje in ne kaka rojenica ali povodna deklica! Pa moraš že biti, kajti da bi rojenice in vile prale, tega še nisem slišal, a toliko pa vem, da med njimi ni nobene lepše, kakor si ti.“

Malka od strahú niti besedice ni mogla izpregovoriti. Stala je kakor okamenela in ni vedela, kaj naj stori. O grajščaku je že mnogo slišala, a dobrega še nič. Tudi ji zadnjič ni bilo odšlo, kako nespodobno se je oziral za njo. Že je hotela tedaj perilo spraviti vkup ter oditi, ko jo grajščak zopet ogovori:

„Ustrašila sva se jeden drugega, kakor se mi zdi. A nič se ne boj. Še nikogar nisem snedel živega, in morda nisem tako hud, kakor so ti pravili. Glej, prositi te moram nekaj. Žeja me je prignala do studenca. Bodi tako dobro, zajmi mi v svoj korec vode in mi daj piti. Saj tako me vendar ne črtiš, da bi mi požirka vode ne privoščila.“

Malka se je bila med tem opomogla od strahú. Zajme tedaj vode ter mu poda korec, rekoč: „Jaz nikogar ne črtim in ne vem, zakaj bi črtila vas. Doslej mi niste storili še nič hudega.“

„Doslej?“ povzame graščak začudjen, a ne reče nič drugega, temveč ji vzame iz roke korec ter se sili piti. Videlo se je, da mu voda ne gre v slast, kajti njegovo grlo je bilo navajeno drugih pijač; a pil je vendarle. Izlivši potem vodo, kolikor je ni popil, po tleh, dá deklici korec nazaj in ji reče:

„Lepa ti hvala, dekle! Hvaležen sem ti za ta hladni požirek. Kedar je človek žejen, tedaj je pač voda najboljša. A tebi se morda kaj drugega bolj prileže. Ker sem pil jaz iz tvoje roke, piti moraš tudi ti od mene.“

To izrekši, vzame iz lepo ošite usnjate torbice, ktera mu je visela črez ramo, krasno obrušeno steklenico in na[illegible] iz iste v majhen kozarček neke zlatorumene pijače. „Prosim, pij!“ reče ji in ji ponudi kozarček.

„Lepo zahvalim, gospod, ne bom! Jaz ne pijem nikdar drugega, kakor vodo,“ odvrne Malka uljudno, toda odločno.

Grajščaku se je stemnilo čelo. Bil je prepričan, da bo deklica že iz radovednosti takoj segla po ponujani pijači.

Bog vé, kolikokrat je že z uspehom postopal na jednak način, a sedaj se je pa na enkrat grdo zmotil. Vendar obupal še ni precej. Mislil si je: malo trmoglava je, pa že pojde. Vredna pa je, da se nekoliko potrudim. Zato reče:

„Nič ne dé, če doslej še nisi nič takega pila, saj se pa tudi taka kapljica ne dobi povsod. Le pij in nikar se ne sramuj. Nekaj kozarčkov ti ne bode škodilo. To je prava ženska pijača, sladka in prijetna. Pij vsaj toliko, da mi izpolniš željo. Hudo bi mi bilo, če bi moral ostati tvoj dolžnik."

„Kak dolžnik?" začudi se deklica. „Če ste pili iz mojega korca, zato vendar niste moj dolžnik! Storila bi to vsakemu, tudi najslabšemu beraču, če bi me prosil, pa zakaj ne bi tega storila vam!"

„Pa pij vendar!" sili grajščak, kteremu niso bile nič po godu te besede Malkine.

„Gospod, rekla sem že, da ne pijem, in kar sem rekla, to sem rekla!" odvrne deklica. „Žal mi je, da ste natočili, in isto tako žal, da vam ne morem izpolniti želje."

Grajščaka se je polotil srd, ko je videl, kako se je zmotil. Pijačo izlije po tleh, kozarček pa trešči v skalo, da se je razletel v drobne kosce in je steklo glasno zažvenketalo po kamenju. Vse je kipelo po njem, in rad bi bil bruhnil iz sebe vso jezo, a še se je premagoval. Reče tedaj kolikor mogoče z mirnim glasom:

„Ta kozarček je bil namenjen tebi, vendar ker nisi hotela piti ti iz njega, naj ne pije nikdo več! A dobro vem, zakaj nisi hotela piti. Črtiš me, kakor me črtijo drugi. Imaš me za svojega sovražnika, in bala si se, da te morda celó ne zastrupim. O, se vé, tak krvolok, kakor sem jaz, tudi kaj takega lahko stori!"

Grajščak je govoril te besede v tako užaljenem glasu, da se je Malka skoro kesala, da ni pokusila ponujane pijače. „Saj mi vendar ni še nič hudega storil, pa sem ga tako žalila!" tako je očitala sama sebi. In že ga je hotela z mehkim glasom prositi odpuščenja, ko se oglasi svareč glas v njenih prsih: „Ne daj se prevariti! Prav si ravnala; on je tvoj sovražnik. Varuj se ga!"

In ta glas v njenih prsih, poslan ji od neba, pripomogel je do tega, da ni izpremenila proti njemu svoje osornosti. Odvrnila je tedaj istotako odločno kakor poprej na njegove opazke:

„Rekla sem vam že, da vas nimam zakaj sovražiti ali črtiti; ne vem tedaj, zakaj to še enkrat ponavljate.“

Grajščak pa je mislil in preudarjal, kako bi po drugi poti prišel do svojega smotra, ko mu je izpodletela prva nakana. Da je Malka posebno dekle, to je izprevidel, a to ga je mikalo le še bolj. Preslišal je tedaj Malkine zadnje besede, in kakor da bi bil pozabil na vse, kar se je prigodilo, reče na videz s popolnoma mirnim in čisto navadnim glasom:

„Ali nisi ti Matijeva? Če se ne motim, reklo se mi je tako.“

Malki je šinila rudečica v obraz. S temi besedami se je grajščak izdal. On je tedaj že poprej pozvedoval po njej, a zakaj? To vprašanje se je vsiljevalo deklici, in sklenila je biti še opreznejša proti njemu.

„Da, mojemu očetu je Matija ime,“ odgovori čisto na kratko, a ob jednem se obrne od njega v stran ter začne zopet opravljati svoje delo.

A grajščaka pa tudi to ni motilo, temveč izpraševal je nadalje:

„Ali delajo tvoj oče še v rudnikih?“

„Ne; prestari so. Pod zemljo ne morejo več delati, opravljajo pa druga dela, kolikor jim to pripuščajo moči.“

„Ali stanujeta v vajini koči sama z očetom?“

„Ne!“

„Ne? Kdo pa stanuje še potem z vama? Ali ne neki Ivan?“

„Da, Ivan je ime sinu umrlega prijatelja mojega očeta, kterega so moj oče že kot otroka vzeli k sebi. On prebiva skupaj z nama.“

„Čul sem nekaj takega, pa tudi, da je zeló čvrst in lep tisti Ivan. Je-li res temu tako?“ poprašuje še nadalje grajščak.

„O tem še nisem nikdar razmišljala in vam tudi odgovora ne morem dati na to vaše vprašanje.“

„Hm, da bi tega ne vedela! Pa rada ga imaš, ne, tega Ivana?“

„Gotovo! Sestra ne more imeti rajši svojega brata!“

„Rad ti to verjamem, o nedolžnost priprosta ti!“ In zasmejal se je tako odurno, da se je deklica zganila prestrašena.

Sploh je bil grajščak, kakor surov po srcu, tako navadno surov tudi v svojih besedah in v svojem vedenju.

Ponašal se je sicer rad, da je potomec stare plemenite rodovine na Nemškem, in lastil si je tudi neki plemenit pridevek, a znakov plemenitosti si iskal zastonj na njem. Bil je trd in neusmiljen človek, podvržen vsakojakim strastim, in že po svoji zunanjosti in svojem govorjenju oduren. Kedar mu je šlo za to, da kaj doseže, tedaj se je pač nekoliko zatajil, a videlo se mu je takoj, da se sili drugače govoriti, kakor misli. Prigodilo se mu je tudi često, da je zgrešil svojo ulogo, in da je kar nehoté s kako neumestno besedo ali z nerodnim vedenjem izdal svojo notranjost. Čutil je tudi sedaj, da njegov smeh ni bil na pravem mestu, in bilo mu je na tem, da zopet izbriše slab vtis, ki ga je napravil. Jame tedaj o drugi stvari govoriti.

„No, pa kaj poprašujem o vsem tem," reče, „ko sem hotel prav za prav vse kaj drugega zvedeti od tebe! Povej mi, kaj pa počenjaš ves dan domá?"

„Kaj počenjam? Čudno vprašanje! Vedno imam dovolj posla. Biti moram za gospodinjo, ko ni druge ženske pri hiši. Toda, gospod, mrak se dela in —."

„Vem, kaj hočeš reči, ali nocoj se moram do konca dogovoriti s teboj. Kdo vé, ali se še kdaj snideva tako po naključju, kakor nocoj. Ti tedaj gospodinjiš domá. To je lepo! Vendar škoda te je, dekle, da pod nizko slamnato streho doprinašaš svoje mlade dni ter opravljaš ondi dela navadne dekle. Ti pač zaslužiš kaj drugega! Ali te ne mika prevzeti káke službe pri meni v gradu? Jaz hočem skrbęti za to, da se ti ne bo slabo godilo!"

„Ne, kaj takega me ni še nikdar mikalo, in tudi na misel mi kaj takega ni še hodilo doslej. Res, da živim v skromnih razmerah, a zaradi tega nisem žalostna. Nasprotno! Zadovoljna in vesela sem, da morem živeti s svojim starim očetom pod jedno streho. Še nikdar se mi niso budile želje, da bi šla proč od njih."

„Ali pomisli vendar, dekle! Bi li bilo tako daleč proč od očeta, ako prevzameš v gradu službo? In služba, ktero ti mislim nakloniti, ni taka, da bi se ti bilo treba sramovati. Glej, mesto hišine je pri meni izpraznjeno. Lepa in lahka služba, stvarjena kakor nalašč za tako dekle, kakor si ti. In za to bodem jaz skrbel, da bodeš zadovoljna s plač . Kar se pa tiče tvojega očeta, obiščeš jih lahko vsak da , ali pa pridejo oni do tebe. Ako sprejmeš mojo ponudb , ne bode treba očetu nič več delati. Pri meni zaslužiš t liko, da jih lahko izdatno podpiraš na stara leta. Kaj pra

k temu? Ali ne mislim dobro s teboj in s tvojim očetom? Sem li res tako hudoben, kakor trdijo ljudje?"

Te besede grajščakove so Malko osupnile in vzbudile v njenem srcu dvom, je li res vse to resnično, kar pripovedujejo ljudje o njem. Ta ponudba grajščakova je bila tako zapeljiva in tako mamljiva, da je bilo res težko jo odbiti. Oh, da bi mogla svojemu očetu pomagati — kaj lepšega si pač ne bi mogla želeti! Kako lepo bi bilo, ako bi oče prihajali dan na dan v grad, a ona bi jim zdaj s tem, zdaj z onim postregla. In kako dobro bi se ubogemu starčku prilegala taka postrežba! Razun tega pa bi mu tudi s prihranjenim denarjem lahko kupila marsikaj, česar je pogrešal doslej. Res, to bi bilo lepo, neizrečeno lepo!

V takih sladkih mislih se topeč, ozre se deklica nazaj in vprè svoje oko zaupljivo v grajščaka. Ali pogled, ki jo je srečal od njegove strani, streznil jo je takoj. V tem njegovem pogledu je bilo vse povedano; neodkritosrčnost se mu je brala v očesu in grde strasti. Malka je bila rešena. Spomnila se je na vse, kar je kdaj čula o grajščaku, spomnila se je tudi, da ni še dolgo, kar so pravili, da je prejšnja hišina po noči izginila iz grada. In zakaj se je grajščak ravno poprej tako čudno smejal? Zakaj jo je izpraševal o stvareh, ki mu nič niso mari? Pa da bi si grajščak kar sam moral pri studencu iskati hišine!

„Ne, ne!" rekla je Malka sama pri sebi. „Vse to je prečudno, in grajščak ne more imeti z menoj dobrega namena. Ne dam se mu ujeti, ne!"

Grajščak je opazil notranji boj deklice in težko pričakoval odgovora. A ko Malka le molči, vpraša jo:

„Zakaj ne odgovoriš? Kaj je treba tu takega premišljevanja?"

„Premislila sem si že," odgovori deklica, „in preudarila vse dobro. Vaše ponudbe ne morem sprejeti. Dobili bodete za ta posel lahko mnogo sposobnejših, kakor sem jaz."

„Ali pomisli vendar," ugovarja grajščak, „tvoj oče —."

„Ne, ne!" poseže mu v besedo Malka; „če Bog da, moj oče bodo tudi tako še živeli. Saj preslabo se nam mimo ne godi. Ali sedaj bi vas še enkrat prosila —."

„Da naj grem, kaj ne?"

„Dà, če ne, moram iti jaz! Zmračilo se je že, in ob tem času na samotnem kraju —!"

„Saj to ni nič hudega," poseže zopet grajščak vmes.

„Za mene pač," odvrne odločno deklica, „ker mi je na dobrem imenu, in ker si želim ohraniti svojo čast neoskrunjeno!"

„Ha, ha, ha!" zakrohoče se grajščak. Videč, da mu je izpodletelo, ni se mu zdelo potrebno še nadalje se zatajevati. Pokazal se je zopet takega, kakoršen je bil.

„Svojo čast si hočeš ohraniti neoskrunjeno?" ponavlja porogljivo. „Pa kaka sta vendar tista tvoja čast in tisto tvoje dobro ime, da jima preti taka nevarnost v moji družčini? O ti domišljava deklina ti!"

Malke se poloti sveta jeza vsled tolike nesramnosti. Vzpne se predenj visoko po koncu in vzklikne: „Gospod, kdo vam daje pravico tako govoriti z menoj in se šaliti z mojim poštenim imenom?"

„Pustiva to!" reče grajščak, še vedno hudobno smejé se. „Povej mi rajši, kaj bi počela, ako bi te ne hotel ubogati in ne bi hotel iti vstran."

„No, potem moram iti jaz!" odvrne deklica in jame naglo spravljati perilo v posodo. „Bilo je napačno, da nisem tega precej storila, ko ste prišli sem!"

„Pa če te ne pustim?" pripomni zlobno grajščak.

„Tega vam ne svetujem," odvrne pogumno deklica.

Izza gore je priplavala v tem trenutku polna luna in čarobno razsvetlila temno bukovje. Po drevju pa je zašepetal prijeten, hladen vetrič. Deklica se je ravno pripravljala, da bi dvignila posodo na glavo, ko stopi grajščak čisto blizu nje in reče zopet s prijaznim, mehkim glasom:

„Ne bodi nespametno, dekle, in ne jezi se náme! Kaj pa sem ti vendar storil? Počakaj malo; v jezi se ne smeva ločiti. Vsediva se tu malo na klopico, da si nekoliko odpočiješ. Glej, kako krasna noč je; uživajva jo! In ravno na tem mestu je tako lepo! Le nekaj trenutkov še ostani, potem te spremim do doma, če hočeš?"

„Ne jednega trenutka ne ostanem več, in tudi vašega spremljevanja mi ni treba," odvrne deklica odločno in dvigne posodo z rokami od tal. A zdaj vzkipi v grajščaku.

„Če hočem jaz, moraš ostati!" zakriči ter jo prime trdno za roko, tako da ji odpade posoda iz rok.

To je bilo deklici zadosti. Pravični srd ji podvoji moč Dasi jo je grajščak trdno držal za roko, iztrga se mu in pr tem potegne grajščaka s tako močjo za seboj, da se opo teče in, izpodtaknivši se ob neko korenino, pade tja po n ravno mehkih tleh.

„Ha! zapomni si, dekle, kdaj si storilo to," sikne ves besen grajščak. „Jaz te že še naučim, kako se je vesti proti meni!"

„Učite se poprej vi, kako se je vesti, in potem še le učite druge vedenja in spodobnosti," zavrne še Malka, dene urno posodo s perilom na glavo ter odide po stezi proti domu, predno se je mogel grajščak pobrati od tal. Dvignivši se končno, gre potrt za odhajajočim dekletom in mrmra sam pri sebi:

„Ta je bila dobra! Take še nisem skupil, pa tudi naletel še nikdar ne na tako žensko. Če hočem biti pravičen, priznati moram, da mi dopada ta pogum, s kterim se mi je branila. Nepopačeno, nedolžno dekle — skratka, nekaj posebnega! Zares, zeló zanimivo bitje, vredno, da se človek malo potrudi zánje, in če treba, tudi kako malo nezgodo pretrpi. Ali moje maščevanje te doseže, dekle, in to maščevanje bo za mene sladko — sladko!"

Izgovorivši te besede, odide proti gradu.

Malka, prišedši domú, ni nikomur pravila, kaj se ji je bilo pripetilo pri studencu. Zakaj delati očetu skrbi in sejati Ivanu nemir v srce! To pa je za trdno sklenila, da ne bode odslej nikdar več ostajala zvečer sama pri studencu.

Predno se je vlegla k počitku, ni pozabila device Marije, kteri se je vedno goreče priporočala, prisrčno zahvaliti, da ji je danes stala na strani s svojo pomočjo, in jo je vroče prosila, naj bi je tudi v prihodnje ne zapustila v jednakih prilikah.

V.

Zarota.

Napočil je večer, kterega je bil Štiftar določil v to, da se snidejo rudarji pod zemljo v posvetovanje. Nekteri od dela niti domú niso šli, temveč so ostali pod zemljo in čakali, da pride trenutek, ko jim pokaže Štiftar pot, kterega jim bode nastopiti, da si zboljšajo žalostno svoje stanje. Drugi, ki so imeli domá morda kak opravek, ali ki niso hoteli, da bi bili domačini v skrbeh za nje, odpravili so se domú. Ko pa je odbila jednajsta ura po noči, začeli so se zopet shajati pred vhodi v rudnike.

Noč je bila temna. Močen veter je vihral in pripogibal drevesa, a v daljavi je švignil sem ter tja blisk črez temno nebo. Bilo je, kakor kedar se pripravlja k nevihti.

Marsikomu, ki se je odpravljal ob tej uri pod zemljo, bilo je tesno pri srcu. Ne da bi se bal teme, saj je pod zemljo vedno tema — vendar groza ga je obhajala o tem nenavadnem času na tem mestu. Noč ima svojo moč, pravijo, in resnico tega pregovora je že občutil marsikdo. Tiho in večjidel posamezno so prihajali rudarji k vhodu. Le malokdo si je upal pošepetati kako besedico svojemu sodrugu na uho. Ker je bila tema, hoditi jim je bilo počasi in previdno, kajti luči si niso upali prižgati zunaj. Vršila se je vsa stvar nekako skrivnostno, in ravno zaradi tega je marsikomu nemirno utripalo srce. Dasi nobeden še ni vedel, kak pomen ima nocojšnji shod, vendar je bilo premnogemu nekako tesno v prsih, in zdelo se mu je, kakor da bi bil na krivem potu. Vest ga je opominjala, da ne dela prav, akoravno ni vedel, kaj bi bil storil napačnega.

Tudi Ivan se je hotel udeležiti tega zborovanja. Stric Matija ga je svaril, rekoč: „Ne hodi mi, jaz od tega shoda ne pričakujem nič dobrega. Bojim se, da se podaješ v nevarnost. Poslušaj me in ostani rajši domá; domá se ti ne more nič hudega prigoditi, tam pa lahko!“

„Ne bojte se,“ odvrnil je Ivan. „Tudi jaz ne pričakujem od tega shoda nič dobrega, a štejem si v dolžnost, da se ga udeležim. Jaz Štiftarju nič ne zaupam. Dozdeva se mi, da bo skušal ljudi zapeljati ter jih pripraviti do kakega nepremišljenega koraka, ki jim bo v nesrečo. Saj veste, kako naši ljudje malo mislijo, in kako lahko jih je prevariti s sladkimi besedami. Tem bolj, mislim, treba je koga, da jih posvari, opozori jih na to ali ono ter jih obvaruje kake nepremišljenosti. Namen imam, ako bi Štiftar razkladal krive nauke, kakor smo jih nekaj že čuli iz njegovega časopisa, ki nam ga je zadnjič razdelil, da izpregovorim nekoliko in pokažem ljudem, da ni vse zlató, kar se sveti. Če to storim, kaj se mi more pripetiti hudega? Bodite tedaj brez skrbi!“

„Namen, ki ga imaš, ni slab. Samo vpraša se, ali ga dosežeš. Če te tedaj srce vleče, in če misliš, da obvaruješ koga nesreče, pojdi! A misli tudi náse. Nikar se brez potrebe ne pričkaj in ne daj se spraviti v ogenj po naspro nikih. Ako se ti vidi potrebno kaj izpregovoriti, govo mirno in kolikor mogoče malo. Saj se ti takoj pokaže, s se bodo prijemali tvoji nauki, ali ne. Če izprevidiš, (tvoje besede nimajo uspeha, povej sicer, kar ti je na src

a potem se ne spuščaj v nikak boj, temveč poslovi se in pojdi. Bog s teboj!"

Tako ga je opominjal Matija. Ivan pa mu je obljubil, da se hoče ravnati po njegovem nasvetu, in je odšel, želeč mu lahko noč.

Pred vhodom je bila že precejšnja množica zbrana, a dohajali so še vedno posamezniki. Zdaj in zdaj se jih je odtrgala večja gruča in se spravila pod zemljo, kjer so prižgane baklje razsvetljevale mokrotna pota. Ko pa je udarila napovedana ura, tedaj je hitelo vse na določeni prostor.

Dospevši tja, niso se rudarji malo začudili. Na sredi onega prostora, kamor so se navadno shajali opoldne, in kjer smo jih v začetku naše povesti našli zbrane, stala je nocoj majhna mizica, ki je bila s škrlatasto-rudečim prtom pregrnjena. Poleg mize se je nahajal močen štirioglat stol, a na mizi je bil pripravljen majhen zvonček. Rudarji so začudjeni popraševali drug drugega, čemu vse to. Okoli in okoli pa so štrlele iz sten goreče baklje, tako da je bilo svetlo, kakor poprej morda še nikoli ne na tem prostoru. Vsi so strmé pričakovali, kaj pride.

Zdaj stopi Štiftar k mizi, pozvoni z zvončkom, na mizi pripravljenim, stopi na stol, tako da je lahko vse prezrl, in začne takó-le govoriti:

„Dragi bratje, ljubi prijatelji! Kaj je namen današnjega shoda? Čemu sem vas prosil, da se zberete nocoj o tej nenavadni uri na tem mestu? Glejte, ljubezen do vas, ljubezen do vaših žen in otrok mi je velela, da vas skličem na posvetovanje. Videl sem vaše trpljenje; gledal sem dan na dan vaše muke; priložnost mi je bila dana leto za letom zreti, kako vas zatirajo, in opazoval sem, kako se dobro godi tistim, ki vas mučijo in tlačijo. Čudil sem se vašemu potrpljenju in nemiren čakal trenutka, ko vam vzkipi pravična jeza, da stresete raz sebe neznosni jarem. Čakal sem, a zaman! Gospodar vaš vas je obdeloval s škorpijoni, vi pa se niste ganili. Trpeli ste in molčali, misleč, da to mora biti tako, in da ne sme biti drugače. Jaz sem trpel z vami, dokler mi ni rekel notranji glas: Tako ne sme iti dalje! Pomôži sebe in reši druge! Dobil sem pogum in storil sem ta korak, ki je sicer nevaren záme, a tudi časten, kajti nisem ga storil iz dobičkarije ali lastne koristi, ampak iz ljubezni do vas. Verjemite mi, da iz ljubezni do vas! Jaz bi še lahko pomagal od tukaj vstran; dosti imam prijateljev po svetu, ki bi mi stali na strani, in mogoče, da se v kratkem

tudi poslovim od vas — a predno grem, pokazati vam hočem pot, po kteri si lahko zboljšate žalostno svoje stanje. To storiti se mi zdi dolžnost!

Vam vsem mora biti znan pregovor: Pomagaj si sam, in pomore ti Bog! Trpeti, vedno trpeti in ničesar storiti za zboljšanje svoje usode, to ni prav, ni Bogu dopadljivo. Bog je stvaril človeka po svoji podobi; dal mu je um in voljo; zato pa se ne sme dati brezvoljno vklepati v jarem, kajti ako to stori, ni nič boljši od živali, s ktero gospodar dela, kar in kakor hoče.

Marsikaj poučnega ste čitali v časopisu, kterega sem vam bil razdelil pred osmimi dnevi. Nekoliko še hočem pristaviti.

Vsak izmed vas je že slišal sveto resnico, da smo pred Bogom vsi jednaki. Če je to res, potem je gotovo božja volja, da smo ljudje tudi na zemlji kolikor mogoče jeden drugemu jednaki. A zakaj temu ni tako? Odkod pride, da smo otroci jednega in tistega stvarnika tako različni med seboj? Kako je to, da imajo nekteri vsega v obilosti, da živé dobro brez vsega truda, drugi pa trpé pomanjkanje, dasi se mučijo svoj živi dan! Kako je to, da se jedni veselé, drugi pa jokajo; da jedni gospodarijo, drugi pa vzdihujejo v sužnosti? Ako vse to le malo preudarjamo in premišljamo, priti moramo do prepričanja, da to ne more biti prav, da se to ne strinja z božjimi naredbami!

In izmed vseh trpinov naše zemlje, kdo je najhujši trpin? Kteri izmed vseh stanov je najnesrečnejši, najbolj zatiran stan? To, bratje moji, to je delavski stan, to je naš stan!"

Te besede je govoril Štiftar s krepkim, povzdignjenim, a ob jednem tresočim glasom, tako da je marsikteremu zautripalo srce.

„Naš stan, bratje moji," nadaljeval je govornik, „je oni stan, ki je bil doslej najbolj zaničevan in najbolj teptan. In vendar ga ni stanú, ki bi bil večjega spoštovanja in večje časti vreden, kakor je delavski stan. Začudjenje se vam bere na obrazih, neverjetna se vam zdi ta moja trditev, kaj ne? In vendar je vse to gola resnica, kar govorim. Da, jaz vam rečem, da je delavski stan prvi stan na zemlji, in o resnici teh svojih besed vas hočem takoj prepričati! Poglejte nekoliko druge stanove, ki so se vam doslej morda zdeli imenitnejši, in preudarite, v čem imajo oni prednost pred vašim stanom? Ali jim daje prednost to, da ne delajo, da

lenobo pasejo in vendar dobro živé? Na čem slonijo vsi človeški stanovi, če ne na delavskem stanu! Kdo bi živel tisočere uradnike in toliko mestnih in drugih postopačev, če bi delavca ne bilo? Le pomislite nekoliko! Ko bi na primer vsi delavci vsega sveta na enkrat popustili delo in rekli: „Mi ne delamo več“ — kaj bi se moralo zgoditi? Vsa takozvana gospoda, od najvišjega počenši, pa do najnižjega, ne bi imela kaj jesti, in ko bi se delavski stan le ne hotel ganiti, ne preostajalo bi jim nič drugega, nego prijeti za motiko in drugo orodje, pa delati. Koga imajo velikaši zahvaliti za zlatnino in srebrnino, s ktero se ponašajo, za dragoceno kamenje, ki se jim lesketa na prstih, in Bog vé kje še. Delavec je izkopal dijamant, on ga je izbrusil in obdelal ter mu podelil vrednost, ktero imá. In dragocene krone, ki se bliščé na glavah vladarjev, šle so vse skoz delavčeve roke! Kaj bi bil naš grajščak, ako mu odrečemo mi svojo pomoč! Od česa je bogat? Ni li od naših žuljev in krvavih srag naših prednikov? In če je temu tako, je li potem prav, da nas tako zatira, da nam trga naše krvavo zasluženo plačilo, da preganja vdove in otroke tistih, ki so vse življenje trpeli zanj in zaradi njega prišli v prezgodnji grob? Ne, ne, to je krivica, v nebo vpijoča krivica, ktera se mora odpraviti! Dolgo časa je trpel delavski stan, dolgo se je ravnalo z njim nečloveško, odslej mora biti drugače! Prišli so medenj razsvetljeni možje, ki so mu pokazali, kako se naj ubrani pijavk, ki so doslej sesale njegovo kri. Po vsem svetu se zbirajo delavci in snujejo zaveze v obrambo proti nasilstvu. In kar je pri tem največjega pomena, je to, da te zaveze niso omejene na posamezne skupine, da jedna zaveza ne gleda samo na svojo korist, temveč da ima vedno korist vsega delavskega stanú pred očmi. Ves delavski stan vsega sveta je takorekoč skupna armada, ki se na vseh straneh bojuje zoper skupnega svojega sovražnika. Naj še tako oddaljeni del te armade zmaga, to je zmaga vse vojske, vsega delavskega stanú. In to se tudi dejansko kaže vedno in povsod. Kjer se je delavcem posrečilo, povzdigniti se v boljše razmere, ondi se boj zaradi tega še ne opušča; bojujejo se temveč še naprej in skušajo dobrote, ki so jih priborili sebi, razširiti tudi na druge. Ako se je, postavim, delavcem jedne tovarne ali jednega mesta posrečilo to, d jim ni potreba sedaj delati na dan več kakor osem u za tisto plačilo, za ktero so morali poprej delati po dva- n ist ur na dan, s tem še niso zadovoljni, temveč oni de-

lajo na to, da se delavni čas tudi drugod, po drugih mestih in po vsem svetu prikrajša. V ta namen nabirajo med seboj doneske in iz teh podpirajo potem delavce v onih krajih, kjer se jim je še boriti za polajšanje svojega stanja. To je pač bratovska ljubezen, ki veže delavca na delavca, to je pač blago početje onih mož, ktere nekako zaničljivo imenujejo „socijaliste“, a kterih se tako zeló bojé vsi zatiralci ubogega delavskega stanú. Bratje, ali ni zadnji čas, da tudi mi pristopimo tej vsesvetovni zavezi? Ni li zadnji čas, da si olajšamo svoj jarem, ki nas tako hudo žuli? Ali naj še dalje molčimo in trpimo krivico? Ne! Bodimo možje! Pomagajmo si sami, in pomaga nam Bog! Čegavo je prav za prav premoženje, ktero ima nakopičeno lastnik teh rudnikov? Naše, rečem, in le naše! Vaši očetje in pradedje so delali tu in množili bogastvo grajščakom in lastnikom teh podzemskih votlin, onim grajščakom, kteri niso ves čas svojega življenja počeli drugega, nego lenobo pasli. In zdaj se godi jednako, kakor se je godilo pred sto in morda še več leti. Mi delamo, jeden pa živi lepo, brez vsega truda in bogati. Dà, oni grad gori, in kar je v njem, vse to je naše! Vaši pradedje in predniki so gradili ta grad, oni so množili ondi nakopičeno bogastvo, imeli so tedaj pravico do njega; to pravico pa ste podedovali po njih vi kot njihovi potomci. Mi smo takorekoč solastniki vsega tega, kar je okoli nas in nad nami. Zdaj pa recite, ali je prav, da vse to uživa jeden sam?

Navedel sem že enkrat izrek, da smo pred Bogom vsi ljudje jednaki; tedaj pa bi morali tudi vsi jednako živeti. To, da je jeden bogat, drugi pa ubog, rodila je sama krivica. Prav za prav bi morali vsi ljudje jednako delati in jednako živeti. Vse imetje bi se moralo jednakomerno razdeliti med človeštvo, potem pa bi moral vsakdo jednako delati in jednako uživati. Do tega sevéda še ne pridemo tako kmalu, a delati pa moramo vsi na to, da enkrat dosežemo ta smoter. Pred vsem pa moramo hrepeneti po tem, da si zboljšamo svojo usodo. Sedaj delamo po dvanajst ur na dan v teh zaduhlih, podzemskih ječah za borih šestdeset novčičev. Odslej zahtevajmo od grajščaka, da nam za osem ur plača po osemdeset novčičev. Ako naši zahtevi ne ustreže, popustimo delo vsi kot jeden mož. Tako delajo delavci povsod, in to je najboljše sredstvo, da se gospodje bogatini omehčajo. Ako mu delo ustavimo, tudi kupčija ne gre naprej, in godi se mu velika škoda. Podpora nam je

za ta čas zagotovljena, ko ne bomo delali. Le pisati treba, in denar pride. Ako pa bode hotel grajščak postopati proti nam s silo, no, potem nastopimo tudi mi še druga pota, da mu upognemo pogum. O tem pa za sedaj še nočem govoriti. Le vprašam vas še: ali si hočete svoje stanje zboljšati, ali hočete napraviti konec svojemu trpljenju?"

Rudarji so bili kar omamljeni od besed, ki so jih slišali. Vse se jim je zdelo tako resnično, kar jim je povedal Štiftar! Kako to, da se jim niso že prej odprle oči? Kako to, da niso že prej občutili, kar občutijo sedaj? Kako to, da si niso bili že prej svésti svoje nesreče in žalostnih svojih razmer? Kako jim je vendar sedaj vse drugače pri srcu!

Ko je Štiftar končal svoj govor, bilo je nekaj časa vse tiho. Še le črez nekoliko trenutkov zakliče jeden izmed poslušalcev v odgovor Štiftarjevemu vprašanju: „Hočemo!" in takoj se je ponavljalo iz sto grl: „Hočemo!"

„Ali ste z menoj vsi jedne misli?"

„Smo!" razlega se zopet in odmeva po podzemskih votlinah.

„Dobro, veseli me, da sem naletel na take može. Prosim, ali želi še kdo kaj izpregovoriti?"

Nató stopi Ivan, ki je ves čas pazljivo poslušal in molčal, na sredo k mizi. Mirno se ozre okrog in reče: „Jaz bi rad izpregovoril nekoliko besed."

Štiftar gotovo kaj takega ni pričakoval, zakaj ako bi ga bil kdo dobro opazoval, videl bi bil, kako je prebledel, ko se je oglasil Ivan k besedi. Vendar si ni upal reči ničesar. Vsi drugi so vprli v Ivana pazljivo oči, ko se je pripravljal, da izpregovori. Začel je s krepkim glasom takó-le:

„Kar nam je gospod Štiftar ravnokar razlagal, to je na videz prav lepo in dobro. Na videz, pravim! Kajti ako se o tem, kar nam je povedal, nekoliko natančneje premišlja in preudarja, pokaže se stvar v vse drugačni luči. Res je sicer, da se delavski stan marsikje zatira, in res je morda, da se nam krivica godi. Dobro bi tudi bilo, da bi se nam naše stanje olajšalo. Zoper to imam jaz ravno tako malo, kakor vsi vi drugi. Ali vpraša se, ali je tista pot res prava, ktero nam priporoča gospod Štiftar, da jo nastopimo. Jaz mislim, da ni; jaz mislim, da po tej poti ne pridemo d zaželenega uspeha!

Ne namerjavam odgovarjati gospodu Štiftarju na vse p sameznosti, temveč le glavnih stvarij se hočem dotakniti.

Navajal nam je resnični izrek, da smo pred Bogom vsi jednaki, potem pa je napačno sklepal iz tega, da bi morali tedaj ljudje že tukaj na tem svetu biti vsi jednaki, in da bi morali vsi jednako živeti in zemske dobrote uživati. Ali tako umovanje in modrovanje je napačno. Ako nas vera uči, da smo pred Bogom vsi jednaki, s tem se hoče le reči, da nas bo Bog enkrat vse jednako sodil, da bo dobra naša dejanja vsem jednako povračeval, a nas vse jednako kaznoval za hudo. Na svetu se marsikaj temu ali onemu izpregleda zaradi njegovega stanú, Bog pa ne bo poznal razločka, ne med kraljem, ne med beračem. To se hoče povedati z izrekom, na kterega se gospod Štiftar tako rad sklicuje, a nič drugega. Če bi bila volja božja, da bi bili že tukaj na svetu vsi ljudje jednaki, bil bi Bog gotovo svet drugače uredil. A ravno nasprotno je res. Bog sam je stvaril različne stanove, on je postavil cerkvene in posvetne glavarje in nam zapovedal, da jih ubogajmo in se ravnajmo po njihovih ukazih. Ako le-ti ne delajo vse tako, kakor bi morali, to je njihova stvar; zato bodo oni dajali odgovor.

Jaz se delavskega stanú, ki je od malih nog tudi moj stan, gotovo ne sramujem, a zaradi tega pa vendar ne bi mogel trditi, da je delavski stan črez vse druge stanove na svetu. Da je potreben, zeló potreben, temu nočem ugovarjati, a da so od njega vsi drugi stanovi odvisni, on pa od nobenega ne, to se mi ne zdi resnično. Res je, da so naši očaki pripomogli, in da mi še dandanes pomagamo in pripomoremo k temu, da se lastniku teh rudnikov vekša bogastvo, a nespametno je misliti in trditi, da ima za to premoženje zahvaliti le nas, in da on ne more brez nas živeti, mi pa lahko brez njega. Le pomislite, dragi prijatelji moji, kaj bi počeli, ako bi se grajščak na enkrat naveličal kopati rudo, ali pa vzemimo celó, da bi postali mi lastniki teh rudnikov? Ali mislite, da bi nam kaj zalegli? Kaj pa bi počeli z blagom, ki bi ga nakopali? Ali bi ga zamogli spraviti v kupčijo? Verjamite mi, da ne. Treba je denarja, treba je različnih pripomočkov, da se blago oddá za primerno ceno. Pri vsakem podjetju je res treba delavskih močij, a to samo ne zadostuje; treba je razun tega še nekaj drugega, namreč denarja, ki te moči vzdržuje in gladi pota, po kterih se razpečava blago. Le preselite se enkrat v duhu nazaj v tiste čase, ko so bili tukaj še le pričeli kopati in riti za rudo po zemlji. Sto in sto let je počivala ta ruda v zemlji, in nihče je ni dvignil iz zemlje. Zakaj ne? Mi-

slite li, ker niso vedeli za njo? O, ne, vzrok je bil najbrž ta, ker nikogar ni bilo, da bi bil imel pripomočkov, ki so potrebni za to; ker nikogar ni bilo, da bi bil imel denarja, s kterim bi bil najel delavcev in jih plačeval, ali pa ni imel volje za vse to. In ko se je začelo enkrat delati in kopati, mislite li, da se je to kopanje takoj izplačalo? Leta in leta je moral lastnik teh zemljišč plačevati delavce zastonj; leta in leta je moral poskušati, kako bi spečal blagó, predno se mu je to posrečilo. Naši očaki, ki so tedaj tukaj delali, bili so tedanjemu podjetniku gotovo hvaležni, da jim je dajal zaslužka, ne dá bi bil imel sam kaj dobička od tega. In pomislite še nekaj! Kaj, ko bi se vse podjetje ne bilo posrečilo; ko bi se bilo pokazalo na enkrat, da ne sega daleč žila rude, ki je dobro kazala ob površju zemlje? Koliko in koliko tisočakov bi bilo tu splavalo po vodi! — Treba je tedaj res delavcev pri takih stvareh, a treba je tudi jednega, ki delavce vzdržuje, ki ima premoženje, in ki je tudi pripravljen svoje premoženje tvegati za to. Podjetnik je odvisen od delavca, a nič manj in še bolj delavec od podjetnika. Potrebna sta drug drugemu. Še bolj nerazumljivi pa so mi drugi nauki gospoda Štiftarja. On misli, da bi bilo najbolj pravično, da bi se vse premoženje in sploh vse imetje, kar ga je na svetu, jednako razdelilo med vse ljudi. To bi bilo lepo! Kam pa bi prišli? Ne gledé na to, da se mi zdi taka razdelitev neizpeljiva, nastati bi morali takoj strašanski neredi. Mislite li, da bi bili potem res vsi ljudje jednaki? Ali ne bi ostali še vedno nekteri dobri, drugi hudobni? In če bi temu bilo tako, kdo bi potem vladal, kdo sodil, kdo dobre varoval pred hudobnimi? In koliko časa pa bi bilo imetje jednako razdeljeno, ko vendar dva človeka nista jednakih lastnostij! Jeden je priden, drugi len, jeden varčen, drugi zapravljiv! Že precej prvi trenutek po izvršeni razdelitvi bi imetje ne bilo jednako razdeljeno. In naj bi se potem vedno in vedno delilo na novo? No, potem je jasno, da bi morali pridni delati za lenuhe! Ali bi nam to bilo po volji? Gotovo ne! Koga bi potem še moralo veseliti delati, če bi moral od tega, kar si je s svojim trudom pridobil, odstopiti drugemu! Pa tudi to moramo pomisliti, da nimajo vsi ljudje jednakih darov. Bog jih je različno razdelil. Jednega je stvaril za priprostega delavca, drugemu je podelil sposobnost za umetnika; ta je zidar, oni slikar; ta je jedva za pastirja rojen, drugi nam čita sveto mašo. In ti naj bi potem vsi živeli v jednakih razmerah

in vsi imeli jednako plačilo? To bi bilo pač krivično. Vsakdo mora biti za svoje delo plačan. Kar kdo zasluži, to naj ima. In ravno iz tega, da je Bog svoje talente različno razdelil, lahko sklepamo, da je hotel imeti različne stanove, in da je njegova volja, da je jeden podredjen drugemu, da jeden vlada, a drugi da smo mu podložni.

S tem pa, kar sem povedal doslej, nikakor nisem hotel reči, da se nam morda res ne godi kaka krivica. Tudi jaz sem za to, da se trudimo zboljšati svoje stanje, toda po drugi poti, kakor se nam je svetovalo. Poskusimo najprej, morda pri grajščaku, kaj s prošnjo opravimo. Ako pri njem naš glas nič ne izdá, potem imamo oblastnije, na ktere se lahko pritožimo. Delavski stan ni sedaj več tako preziran, kakor je bil. Tudi on lahko pride do pravice, ako je išče tam, kjer je je sploh iskati. In ravno sedaj se resno pečajo po vseh državah z vprašanjem, kako bi se pomagalo delavskemu stanu. Čital sem, da se sklepajo nove postave, ki bodo delavskemu stanu gotovo na veliko korist, kedar stopijo v moč. Postaviti hočejo namreč posebne nadzornike, kterim bo naloga gledati na to, da se ne zatira delavec, da dobiva primerno plačilo, da ima v gotovih časih potreben počitek, in da se kolikor le mogoče odvrne vse, kar je škodljivo njegovemu zdravju. Ti nadzorniki bodo hodili od tovarne do tovarne, od rudnika do rudnika, in vsakemu bo dano na voljo pri tistem se pritožiti, ako se mu godi kaka krivica. Tudi namerjavajo napraviti posebne blagajnice, iz kterih bode delavec dobival podporo, ako oboli, in zopet druge, iz kterih se bo preskrboval svoj živi dan, ako bi se tako ponesrečil, da bi ne bil nič več sposoben za delo. Pa tudi vdove in otroci takih, ki so v svojem poklicu storili smrt, bodo dobivali podporo. In v te blagajnice bode delavec plačeval le majhne prispevke; večjo polovico bode moral plačevati delodajalec. Gledé na vse to, mislim pač, da je najboljše, ako še nekaj časa potrpimo, ko smo že tako dolgo časa trpeli. Nikakor pa se ne dajmo zapeljati do kakih nepremišljenih korakov. Nikar si ne delajmo sami pravice, da se ne pregrešimo zoper postavo, in da se nam ne bode treba pokoriti za to. Če že treba, iščimo si pomoči in pravice pri tistih, ki so postavljeni za to, da nam je delijo. To, prijatelji, bilo mi je pri srcu, to sem vam hotel povedati, to so moje misli. Bojim se, da ne bi zašli na kriva pota, zato sem govoril. Ubogajte me, če hočete; jaz mislim,

da bo prav. Verjamite mi, da vam jaz le dobro želim. Storil sem svojo dolžnost, zdaj grem. Zdravi! Lahko noč!"

Izgovorivši, odpravi se Ivan proti izhodu. Spomnil se je Matijevega opomina, da se naj ne spušča v nikak boj, in ravnal se je po njegovem nasvetu. Za njim so jo potegnili trije ali štirje rudarji, in tudi drugim se je bralo na obrazu, kakor bi hoteli isto storiti. Kako lepo jim je prej Štiftar govoril, a zdaj so morali priznati, da ima Ivan prav in ne Štiftar.

Štiftar je takoj opazil, kak vtis so napravile Ivanove besede. Kar tresel se je od jeze, in boječ se, da bi ne bi njegov trud popolnoma brez uspeha, skočil je hitro zopet na stol in zaklical z glasom, ki je pričal, kako zelo je razjarjen: „Stojte! Počakajte! Še vam nisem povedal vsega!"

Rudarji, ki so se hoteli že vsuti proti izhodu, obstali so zopet nehoté. Štiftar pa je jezno vihtil desnico za Ivanom in kričal: „Podkupljen je! Tako more govoriti samo tisti, ki je podkupljen! Ha, ha! Gosposka nam bo pomagala! Ali ste že kdaj slišali, da bi bila vrana vrani izkljuvala oči? Če hočemo čakati na pomoč, ki nam jo oblastnije obetajo, ne učakamo odrešenja do sodnjega dne! Saj menda še niste pozabili, kar se je dogodilo pred nekterimi dnevi? Koliko je od tega, kar smo pokopali dva od naših bratov, ki sta storila tu pod zemljo žalostno smrt? Kdo je kriv tega? Ni li grajščak? Zakaj ni dal podpreti sten, kakor bi bil moral storiti to! Jaz sam sem ga opozoril na nevarnost, ki nam vsem preti pri delu, a kaj mi je odgovoril? Zaničljivo se je smejal in rekel: „Nič ne dé, če vas vse vkup zasuje. Škode ne bo velike!" In od takega človeka naj pričakujemo pomoči? Zakaj pa bi se brigal za nas? Ali mislite, da se mu kaj zgodi, ker je zakrivil smrt dveh naših bratov? Nič, vam rečem; stokrat nič! In vdovo in otroke je pognal neki tudi že po svetu. V osmih dneh morajo zapustiti kočo ter iti beračit po svetu. Ali nas to ne boli vse v srce, in se ne prigodi li ravno to lahko našim ženam in našim otrokom? Je li mogoče še tako trinoštvo zagovarjati? Ali ni nesramnost, če se nam svetuje, naj prosimo grajščaka, da se nas usmili in nam zboljša naše stanje? Pri takem človeku iskati usmiljenja? Jedino, kar je umestno, to je maščevanje! Maščujmo se za krivico, ki je zadela naša brata! Njuna kri glasno vpije po maščevanju, in njun duh ne najde poprej mirú, dokler se nismo maščevali nad onim, ki jima je skopal prezgodnji grob.

Bratje, obljubite mi, da ne pozabite smrti onih dveh, ki smo jih pred kratkim zagrebli, in da ne pozabite, kdo je zakrivil njuno smrt!“

Štiftar si je bil nalašč za nazadnje prihranil ta dogodek. Vedel je, da mora to, kar je še vsem bilo tako živo v spominu, in kar je bilo vsakega posameznika tako zeló pretreslo, dobro služiti njegovemu namenu. Vedel pa je tudi, da pri ljudeh, ki ne mislijo mnogo, zmaga vedno tisti, kteri zadnji govori. Ni se motil. Rudarji, ki so pred kratkim še dajali Ivanu prav, stali so zopet na Štiftarjevi strani. Jedva je končal, čul se je že od vseh stranij klic: „Nikdar tega ne pozabimo! Maščevanje, maščevanje!“

Štiftarju se je od veselja zaiskrilo oko. Ko se je hrup polegel, reče zadovoljen: „Tako je prav, tako je lepo! Za danes bodi zadosti. Kdaj se zopet snidemo, in kaj ukrenemo, to vam dam pozneje na znanje. Sedaj pa vzemite še to s seboj. Tu notri zveste še mnogo lepega in koristnega, česar vam je treba vedeti. Ali glejte, da ne pride v roke kakemu nepoklicanemu!“

Rekši, razvil je velik zavoj, ki ga je imel pripravljenega na strani, in je dal vsakemu posameznemu neko knjižico in zopet nov časopis.

Potem so se začeli razhajati.

Ivan je bil že blizu doma, ko ga nekdo dojde.

„Hi, hi, hi,“ nasmeje se, ko je bil že čisto pri njem. „Ali si ti? Dobro si jim povedal, dobro! Hi, hi, hi.“

Ivan ga je takoj po smehu spoznal. Bil je Mihec Skopin. Ivanu ni bilo nič ljubo, da ga je došel, kajti Mihec Skopin ni bil na dobrem glasu. Še manj pa mu je bila hvala iz njegovih ust prijetna. Pospešil je tedaj korake, in dospevši do domače koče, zavil je urno v njo, ne da bi bil kaj izpregovoril s Skopinom.

Mihec Skopin pa je moral še dalje iti, kajti njegova koča je bila jedna najbolj oddaljenih od rudnikov. Hodil je počasi, kakor da bi se mu navzlic pozni uri nič ne mudilo. Govoril je nekaj sam s seboj, a sem ter tja se je nasmejal na glas: „Hihihi!“ Zdeti se mu je moralo nekaj posebno dobro.

VI.

Izdajalec.

Ivan se je vlegel, pa se mu nikakor ni dalo spati. Drugekrati je zaspal hitro, ko je prišel v posteljo, a nocoj so mu rojile različne misli po glavi. Da Štiftar ne namerjava nič dobrega, o tem je bil prepričan. Poprej se je vedno izogibal drugih delavcev in ni nikdar kazal, da bi mu šlo kaj do srca tuje gorje. Da, poprej je, kot tujec, vedno kazal neko zaničevanje in mržnjo do delavcev domačinov. Odkod na enkrat taka izpremememba? Tako je mislil Ivan sam pri sebi in se prevračal po postelji, ki mu to noč nikakor ni bila prav postlana. Črez precej časa zatisne vendar malo oči, a jedva je zadremal, vzdrami ga zopet neki krik. Zdrzne se in posluša. Ne vé, ali se mu je sanjalo, ali je res kdo klical. V tem hipu začuje znova vpitje: „Gorí! Gorí!“

Ivan plane po koncu in se opravi. Pogleda skoz okno, in glej, grad je bil ves razsvetljen. Toliko je precej razločil, da grad sam ne gorí, a gorela so grajska gospodarska poslopja. V tem sta se bila tudi vzbudila stric Matija in Malka, ki sta spala na drugi strani. Prestrašena sta prišla vprašat Ivana, kaj pomeni ta hrup zunaj. On jima reče, naj bosta le mirna, ker ni blizu nikake nevarnosti. Pové jima, da pri gradu gori. „Le pojdita zopet lepo spat! Jaz pa grem gasit, če se bo dalo kaj opraviti.“

In šel je, med tem ko sta Matija in Malka še nekaj časa zrla proti gradu, a potem sta se zopet podala k počitku.

„To je Štiftarjevo delo,“ rekel je Ivan sam pri sebi, ko je hitel proti gradu, kolikor so mu le noge dajale. „Če ni storil hudodelstva sam, povzročil ga je s svojim hujskanjem. Bog zna, kdo se je dal tako daleč zapeljati? Da bi le tudi kdo nedolžen ne trpel zaradi tega!“

Dospevši do pogorišča, najde razun grajskih hlapcev in dekel le malo drugih ljudij, ki so pomagali gasiti. Tudi pozneje je le malokdo še došel. Videlo se je, da ljudem ni mnogo do tega, če grajščaku kaj zgori. Ivan se je lotil takoj dela in delal na vse pretege. Imel je preblago srce, da bi bil komu kaj slabega privoščil. Gorel je kozolec, ki je bil napolnjen s prvimi poljskimi pridelki. Ker se je bila malo poprej vlila huda ploha, ni se širil ogenj tako hitro

in hudo, kakor bi se bil, ako bi bilo suho. Tudi je začelo na novo deževati, in zato je šlo gašenje navzlic temu, da je bilo malo gasilcev, še precej od rok. Kozolca samega sicer niso oteli, a blizu stoječe skednje in hleve pa so obvarovali ognja. Ivan se je vrnil še le tedaj proti domu, ko je videl, da ni nikake nevarnosti več. Ker je bilo začelo že vzhajati solnce, ko je prišel domú, ni se vlegel več; samo omil in preoblekel se je, potem pa se je začel, akoravno zeló truden, pripravljati na odhod v rudnike. Matija mu je prigovarjal, naj bi danes ostal domá, da si odpočije, a Ivan ni hotel tega storiti. „Če se jeden dan zamudi," tako si je mislil, „pozna se na koncu tedna takoj pri plačilu."

In odšel je. Med potjo pa so ga drugi delavci, kteri so ga dohajali na potu proti rudnikom, nekako zaničljivo popraševali: „No, ali si kaj gasil?"

„Gasil sem," odgovarjal je Ivan neustrašeno. Oni pa so se med seboj spogledovali in si nekako pomenljivo namežikavali.

V rudnikih se danes, kar je lahko umevno, ni govorilo o drugem, kakor o ponočnem dogodku. Zlasti opoldne pri jedi so se razgovarjali o tem. Čula se je marsiktera opazka, iz ktere se je dalo sklepati, da je Štiftarjeva beseda padla na rodovitna tla. Na Ivana pa so letele zbadljive besede zaradi tega, ker je gasil. A on se ni mnogo zmenil za to. Bil si je v svesti, da je storil svojo dolžnost, zato na nobeno stran ni ničesar odgovarjal. Použivši svoje kosilce, vstal je s svojega navadnega mesta prej, kakor je bilo čas. Počival je še na strani nekoliko časa, dokler ni dal zvonec znamenja, da je treba zopet na delo.

Mihca Skopina pa danes ni bilo v rudnikih. Ob času, ko je mislil, da so že vsi rudarji pri delu, plazil se je počasi v breg proti gradu. Težko je sopel in glavo je imel povešeno, tako da je bil videti še manjši, kakor je bil v resnici. Morale so mu važne misli rojiti po glavi, kajti večkrat je obstal in se zagledal v tla. Bil je Mihec suh, slaboten možiček. Star le malo črez štirideset let, bil je videti veliko starejši. Na glavi ni imel mnogo las, in še ti so bili že dokaj osiveli. Izpod nizkega, razoranega čela so se mu bliskale drobne, bodeče oči. Stale so mu iz jam tako nekako, kakor raku. Nos mu je bil tanèk, a neizmerno dolg in grbast na sredi. Od nosa počenši, pa so se mu vlekle globoke gube po velih licih, tako da se je zdelo človeku, ako ga je gledal v obraz, kakor da bi zrl v netopir-

jeve perotnice. Lep tedaj Mihec ni bil. A imel je na sebi še druge napake. Nič ga ljudje niso kaj spoštovali. Mnogo slabega so si pripovedovali o njem. Morda tudi več, nego je bilo res. V nekem oziru pa mu niso delali krivice. Imeli so ga za velikega skopuha, in to je bil v resnici. Rekali mu zaradi tega navadno tudi niso Mihec Skopin, temveč Mihec Skopuh. In ta pridevek je povsem zaslužil. Novčič, ki je prišel v njegovo pest, ni zlepa zopet videl božjega dne. Niti najpotrebnejšega si ni privoščil. Denar mu je bil črez vse na svetu. Dasi je bil navaden rudar in ni imel nič več zaslužka, nego drugi, vendar je bil tekom let spravil že lepo premoženje skupaj. Od 60 novčičev, ki jih je služil na dan, potrosil jih morda niti 20 ni, a vse drugo je prihranil. Vsakega pol leta je nastopil enkrat daljno pot v glavno mesto, kjer je naložil prihranjene novce v hranilnici. Dasi je porabil sem in nazaj skoro dva dni, vendar ni potrosil na vsej poti deset novčičev. S seboj je vzel četrt hleba črnega kruha in pa kuhanega fižola; če si je potem še v mestu kupil za groš starih žemelj na trgu, to je bilo vse, kar je porabil. Prenočeval je pa pod kakim kozolcem ali v kakem skednju. Kmetom ni rad posojeval denarja. Bal se je, da bi ne prišel obenj. V zemljiški knjigi se namreč sam ni spoznal, a drugih ni hotel popraševati, ker je mislil, da bi jim moral kaj plačati za to. Sem ter tja pa se je vendar primerilo, da je komu kaj posodil, a tedaj je odtegnil že naprej velike, nečloveške obresti. Gorjé mu, kdor se je nataknil nanj! Zato so pa tudi trdili o njem, da ne bi bil zveličarja izdal, kakor Judež Iškarijot, za trideset srebrnikov, ampak za tri.

Imel je Mihec Skopin čudno navado, da se je večkrat, navidezno brez vsega vzroka, smejal na glas. In to pogosto tudi v večji družčini. Bilo je videti, kakor da bi nikdar ne poslušal pomenkov drugih ljudij. Gledal je navadno v tla in se pečal s svojimi mislimi, in kedar se je kaj prijetnega spomnil, pa mu je ušel njegov zoperni: „Hi, hi, hi!“ Bil je ta njegov smeh tako poznan, da ga ljudje niti po imenu klicali niso. Ne da bi kdo rekel: „Mihec gre,“ temveč dejal je: „Hihihi pride,“ in vsakdo ga je razumel.

Oženjen Mihec ni bil. Bog zna, zakaj ne. Nekteri so trdili, da iz same skoposti ne, ker bi mu bilo potem še ženo rediti. Drugi pa so zopet pravili, da je pač že mnogokje poskušal svojo srečo, pa da mu je doslej še povsod izpodletelo. No, mi vemo iz gotovega vira, da so ti zadnji bolj prav

imeli, kakor prvi. Mihec je bil res skop, da niti sebi ni privoščil grižljeja, kaj še le drugim, a ženo bi bil pa vendar rad imel, in sicer še zeló rad. Razun denarja mu je bila ženitev, in sicer leta in leta na mislih. Najljubše bi mu seveda bilo, ako bi bil dobil tako ženo, da bi bila prinesla nekaj s seboj, in pa da bi bila povrh še mlada in ljuba. Sicer upanja ni bilo mnogo, da bi se mu kdaj posrečilo kaj takega, poguma pa vendar še ni izgubil. Mislil je takó-le pri sebi: „Čeravno nisem več tako mlad in nisem morda jeden najlepših, zato pa imam pod palcem nekaj, in to tudi ni kar si bodi!“

Tako je mislil večkrat Mihec, in kedar se je prav globoko zamislil v zakonski stan, tedaj so se mu nehoté raztegnila usta, in čul se je njegov: „Hihihi!“

Tudi danes, ko je sopihal v breg, zasmejal se je večkrat na glas; vendar ta čas ni mislil samo na ženitev, temveč tudi nekaj drugega mu je še rojilo po glavi.

Prišel je bil do ondod, kjer se s ceste krene k studencu. Nekoliko se je bil zasapil, akoravno ni prehitro stopal. Hotel si je tedaj malo oddahniti. Obrne se proti studencu, da bi se na klopi nekoliko odpočil. Ko pride do izvirka, bila si je ravno Malčka dela vrč sveže vode na glavo ter se odpravila proti domu. Odkar jo je bil oni večer grajščak napadel, ni hotela več o mraku k studencu. Po dnevu je bila bolj brez skrbi.

„I kam pa tako hitro, Malčka,“ nagovori Mihec dekle, zagledavši ga.

„Domú, Mihec, domú!“ odvrne Malčka in hitro odide.

Mihec pa je gledal nekaj časa zamaknjen za njo. Oči so mu še bolj izstopile, nego so mu že stale po navadi. „Ti šmencano dekle, ti,“ reče, ko se mu je bila Malka že skrila za ovinkom; „kako si vendar brhko! Mihec, to bi bilo kaj záte — pa ne bo nič, imá ga že! Pa če bi bilo dekle pametno — kaj bi ji bilo pri meni? Na same roke se ženiti, to je pač žaltova. E, škoda, Mihec, da si že siv! No, pa če bi ji rekel: Glej, nekoliko tisočakov pa le imam, Bog zna, če ne bi kaj opravil. Kaj bo s tistim Ivanom! Denar, denar, ta kaj velja! Denar — no, denar — doslej sem ga težko služil, kaj, ko bi se dalo enkrat kaj z manjšim trudom pridobiti. Hm, nocoj je gorelo! Kdo je zažgal? Vem, da bi grajščak nekaj dal, ko bi to vedel. Sicer tudi jaz ne vem, ali sled imam! Nemara, da bi grajščak tudi za ta sled nekaj dal, če mu ga pokažem. Hi, hi, hi, prav je, da je

gorelo! Kakor nalašč je to prišlo. Ne samo lep in mlad, tudi bogat mož nekaj velja. Pa pojdimo poskušat, morda se le kaj dobi!“

In napotil se je zopet dalje proti gradu.

Dospevši do pogorišča, ustavi se. Grajski hlapci so še imeli vedno dosti posla z gašenjem. Čim bolj so razkopavali, tem rajši je švignil zopet plamen iz podrtin. Mihec stoji in gleda. „Hm, hud ogenj je bil,“ izpregovori črez nekoliko časa.

„Hud,“ odvrne nevoljno jeden izmed hlapcev.

„Tega pa ne veste, kdo je zažgal, hi, hi, hi,“ zasmeje se Mihec.

„No, pa ti menda tudi ne,“ zavrne oni hlapec, ki mu je bil poprej odgovoril.

„I kaj veš?“ oglasi se drugi hlapec; „morda je bil pa sam zraven!“

„Če bi pa to bilo,“ reče zopet prvi, „potem ga precej v to žerjavico posadimo in ga pustimo tako dolgo notri, da se lahko sam svoje pečenke najé.“

„Oh, pa bo lačen,“ oglasi se tretji. „Ali ne vidite, da je tak, kakor bi ga bili iz dimnika sneli?“

In vsa družba se je glasno zasmejala.

Mihcu so pa kar lasje vstajali, kolikor jih je še imel, ko je slišal hlapce uganjati svoje burke. Bil je od nekdaj bolj zajčje narave in se je bal, da bi si res ne dovolil kdo kake šale z njim. Posegel je tedaj hitro vmes: „Tisto pa že ne, da bi bil jaz zraven, jaz že ne — pa, ali so gospod grajščak domá?“

„Domá. Kaj pa hočeš?“

„Kaj hočem? E — no, nekaj bi gospodu rad povedal. Ali se gre lahko k njim?“

„Lahko greš, če te noge ne bolijo. Nazaj pa ti najbrž itak ne bo treba hoditi. Le toliko glej, da ne boš po stopnicah pobiral svojih kostij, kajti srečen boš, če ti nobena kam ne odleti.“

„I pa menda vendar niso tako hudi gospod grajščak?“

„Pa poskusi! Prideš mu ravno prav za zajuterk.“

Grajščak je bil res človek strašno hude jeze. Že marsikoga, zlasti izmed poslov je poškodoval v svoji togoti. Poravnal pa je tako reč vselej z denarjem, da se mu ni bilo treba zagovarjati pri sodniji. Mihec je bil v hudi stiski. Ali bi šel, ali ne bi šel? Od svojih kostij bi se ne bil še rad ločil, in skoro bi se bil že vrnil. Hud boj se ga je lotil,

vendar končno je zmagala njegova pohlepnost. Misel, da bi se dalo kaj zaslužiti, pregnala mu je boječnost. „Pa vendar grem," rekel je in se obrnil proti gradu.

Srce mu je utripalo, ko je prestopil kameniti prag v gradu. Počasi in previdno je stopal po širokih stopnicah. Še nikoli ni hodil tod, kajti grajščak ni trpel, da bi kak nepoklican človek prihajal v grad. Včasi se je Mihcu kar noga ustavila, da ni mogel naprej. Z odprtimi usti je sapo lovil in se plašen oziral kmalu v strop, kmalu v tla. Ko končno vendar dospè na vrh stopnic, ozre se nazaj. Zakaj, to je pač težko uganiti. Se je li hotel vrniti, ali pa se je hotel le prepričati, kako visoko bode padel, ako ga grajščak vrže črez stopnice, ni nam možno z gotovostjo povedati. Vsekako pa je bil zdaj v veliki zadregi. Toliko vrat je bilo na vse strani, da kar ni vedel, kterih bi se lotil. Ravno je hotel pri jednih prijeti za kljuko in poskusiti svojo srečo, ko pride sluga po hodniku. Zagledavši Mihca, popraša ga osorno: „Kam hočeš?"

„I, h gospodu grajščaku sem rekel, da bi šel, pa ne vem, skoz ktera vrata bi pogledal, ko jih je toliko."

„Kaj hočeš gospodu grajščaku?"

„Nekaj prav, prav imenitnega jim imam povedati."

„Čakaj!" veli sluga in odide.

Sluga je šel grajščaka poprašat, ali sme pustiti Mihca predenj. Nevoljno se je obrnil grajščak proti slugi, ko je ta stopil v njegovo sobo. Videlo se mu je, da je preteklo noč malo spal, kajti bil je ves prepaden, in stopal je nemirno sem ter tja, kar je pričalo o njegovi razburjenosti. Sluga je, stopivši v sobo, malo postal, misleč, da ga popraša grajščak, čemu je prišel. Bal se je ga motiti v njegovih mislih. A ko se temu le ni zljubilo, da bi ga bil poprašal, stopil je sluga nekoliko bližje k njemu in rekel: „Neki človek prosi zunaj, da ga pustim pred vas, rekoč, da vam ima nekaj važnega povedati. Kaj mu naj odgovorim?"

Grajščak obstane nekoliko in pomolči, potem pa, česar sluga ni pričakoval, ukaže, da naj dovede prišleca predenj. Grajščak ni bil sicer nič kaj pri volji, razgovarjati se s kom, a prešinila mu je takoj misel glavo, da mu morda napovedanec pové kaj o zločincu, ki mu je zažgal gospodarska poslopja. In v tem trenutku ni nič bolj želel, kakor priti zažigalcu na sled. Njegovo srce je hrepenelo po maščevanju. Vedel je, da ima sovražnike, in prepričan je bil, da ogenj ni nastal po nesreči. „O, ko bi ga dobil jaz v roke!" tako

je grajščak ves čas ponavljal pri sebi in se grizel v ustne; „to bi mu vrat zavil!“

Mihec je strašno nerodno prikrevsal v krasno sobo, po kteri se je izprehajal grajščak. Vrata mu je bil sluga odprl, a moral jih je tudi zapreti za njim, kajti Mihec je držal z obema rokama klobuk za široke kraje, vrteč ga pred seboj, tako da bi mu še ne bilo mogoče prijeti za kljuko. Sicer je pa pri visoki gospodi tudi navada, da sluga vrata odpira in zapira, in Mihcu se tedaj to tudi ne more tolikanj zameriti. Stopivši v sobo, ni se menda prav zavedel, kje je; kajti pripognil se je s koleni, kakor v cerkvi, in potrkal se je tudi prav ponižno po prsih.

Grajščak ga je molčé gledal. Mihec pa kar ni vedel, kam bi se dejal. Zijaje se je oziral na vse strani; vzdihnivši nekolikokrat prav globoko, kakor bi hotel s tem pokazati svoje začudjenje nad nenavadno lepoto, zasmejal se je po svoji stari navadi in rekel: „No, lepo pa je res pri vas, lepo!“

Grajščaku ta začetek ni bil nič kaj po volji, in da ga ni gnala radovednost, kaj mu ima povedati, brez dvombe bi se bilo Mihcu tako zgodilo, kakor so mu obetali hlapci. Tako pa se je grajščak premagal in ga, če tudi z dokaj osornim glasom, ogovoril:

„Kaj hočeš? Čemu si prišel? Le hitro opravi, kar imaš!“

Mihec pa ni znal z grajščakom nič drugače govoriti, kakor poprej s hlapci; zato je pričel:

„Pri vas ste imeli pa ogenj sinoči!“

„Če nimaš nič drugega povedati, kakor to, kar sami bolje vemo, kakor ti, potem glej, da se spraviš, odkoder si prišel,“ zavrne ga razljučen grajščak.

Mihcu pa se je dobro zdelo, da ga grajščak še ni zgrabil za vrat in vrgel črez stopnice. Akoravno je grajščak osorno govoril z njim, rasti mu je začel vendar pogum. Bil je vsekako toliko bistroumen, da je slutil, grajščaku je vendar nekaj ležeče na tem, da zve skrivnost, ki mu jo ima razodeti.

„Hi, hi, hi,“ zasmejal se je zopet takisto po svoje in rekel: „Pa nič ne veste, kdo je zažgal?“

„A ti pa veš, ka-li?“ reče grajščak z na pol zaničljivim, na pol zvedavim, vendar mnogo mehkejšim glasom, kakor je doslej govoril z njim.

„Ne vem, ali pa vem,“ odgovori Mihec skrivnostno.

Grajščak postoji pred njim, in z obraza se mu je brala radovednost. „Tedaj povej, kar veš!“ reče mu.

„Gospod, to ni kar tako. Povej! to se lahko ukaže. Ali povedati in si nakopati kar sto sovražnikov na glavo, to ni, kar si bodi.“

„Kaj, sto sovražnikov? Kaj blebetaš?“

„No, sto; nekaj več, ali manj!“

„Kako vendar to?“ poprašuje grajščak, čim dalje radovednejši.

„Gospod, vse vam povem. Povem vam tudi, da ste v veliki nevarnosti, hi, hi, hi, ali —,“ tu se je Mihcu beseda ustavila. Zvedavo je vprl v grajščaka svoje oči, kakor bi se hotel prepričati, mu li sme razodeti srčne svoje želje, ali ne.

Grajščak pa je takoj uvidel, kam pes taco molí. Jezilo ga je na tihem, da mora takega človeka moledovati za skrivnosti. Vendar njegova radovednost je bila že toliko vzbujena, da se ni mogel kar tako, tebi nič, meni nič, otresti Mihca. In pa želja po maščevanju mu tega ni pripuščala. Po kratkem molku izpregovori: „Če mi imaš res kaj pametnega povedati, ne boš mi tega storil zastonj. Bodi brez skrbi, plačam te popolnoma, kakor zaslužiš.“

„To, gospod, ni mi zadosti! Kdo ve, kako bi vi moje zasluženje cenili. Ko bi vam vse lepo razodel in povedal, potem naj se pa pod nosom obrišem, kaj ne — hi, hi, hi, tako neumen ni Mihec Skopin, ne! Izplačajte mi naprej nekaj, potem vam pa povem!“

V grajščaku je kar kipelo od jeze. A kaj je hotel? Zvedeti mora, kaka nevarnost mu preti. Premaga se tedaj ter reče: „Govori, koliko zahtevaš?“

Mihec je postajal od trenutka do trenutka bolj srčen. Dasi njegovi možgani niso bili Bog vé kako razsvetljeni, bil je vendar toliko bistroumen, da je takoj izprevidel, kako zeló stvar zanima grajščaka. Stopi tedaj za korak bližje k njemu in mu reče: „Gospod grajščak, kar vam imam povedati, to je za vas tolike vrednosti, da se preplačati nedá. Vendar, ker vas imam rad, povem vam vse, ako mi odštejete sto goldinarjev, hi, hi, hi, samo sto goldinarjev.“

V Mihcu se je kar vse smejalo, ko mu je plavalo toliko denarja pred očmi.

Grajščak ga debelo pogleda in mu reče: „Mož, ti si drag!“

„Nič drag — ako vam je vaše življenje drago!“

Grajščak odpre predel pri svoji pisni mizi in vzame šop bankovcev iz njega. Mihec se je po vsem životu stresel, videč toliko denarja. Oči so mu stopile izpod čela, in kar sapo mu je jemalo. Grajščak odšteje petdeset goldinarjev in mu jih izroči. „Kedar poveš, dobiš še drugo polovico!“

Mihec pobere denar in se tako zamisli v bogastvo, da skoro pozabi, da mu je denar še zaslužiti, in grajščak ga je moral opozoriti na njegovo dolžnost. Ko je spravil denar v najbolj skriti žep, ki ga je imel, jame potem na drobno razkladati in pripovedovati, kaj se je prejšnji večer vršilo v rudnikih. Povedal je grajščaku tudi, kako so mu rudarji prisegali maščevanje, in ni pozabil omeniti, da je bil sinočnji požar najbrž prvi poskus tega maščevanja. Ali nečesa pa Mihec ni hotel povedati, tega namreč, kako je Ivan rudarje svaril, da se naj nikar ne dadó zapeljati. Mislil si je: „Ako to povem, izgubi sinočnja zarota precej nekoliko na svoji veljavi!“ In pa še nekaj je bilo. Ivan Mihcu ni bil nič kaj pri srcu. Da bi ga sedaj brez potrebe hvalil! Čemu? Sicer se Mihec še ni jasno zavedal, zakaj Ivana sovraži, vendar čudno je bilo to, da se je vselej, kedar mu je ta prišel na misel, spomnil tudi Malke, in nasprotno. Najbrž je bila tedaj Malka kriva, da ni mogel trpeti Ivana.

Da je grajščaka Mihčevo pripovedovanje zeló zanimalo, mislimo si lahko. Osupel je bil, kajti kaj takega ni pričakoval. Ko je Mihec jenjal pripovedovati, hodil je nekaj časa nemirno po sobi gor in dol, ne da bi bil kaj izpregovoril. Dvojil ni sedaj nič več o tem, kdo je zažgal. Storil je to gotovo kdo izmed tistih, ki so se udeležili sinočnjega shoda. „Tako?“ mrmral je sam pri sebi. „Tedaj že tudi tukaj socijalizem dviga svojo glavo? Ali čakajte, jaz vam pokažem!“ In grajščaku je bilo videti, kakor bi se ga bilo hipoma polotilo veselje. Veselilo ga je, da se bode mogel maščevati. Prav mu je bilo, da ni bil jeden sam zločinec. Jeden sam bi mu bil premalo. Kako bi si nad jednim samim mogel ohladiti toliko jezo! Čim več jih je, tem boljše! In zdajci je imel napravljen ves načrt, kako bo spravil vse v ječo, ki so se mu grozili prejšnjo noč, a njih žene, otroke in sorodnike pa pognal po svetu. Srce se mu je smejalo pri tej misli. Zadovoljen se obrne proti Mihcu in mu reče: „Dobro, zaslužil si stotak!“ ter mu vrže še petdeset goldinarjev tjakaj. Mihec je mislil, da se mu sanja, ko je še drugi petdesetak spravljal v žep. Njegove nade so se izpol-

nile v obilnejši meri, kakor je kdaj pričakoval. Vendar si je začel takoj očitati, zakaj ni zahteval še več. „Kdo vé, ali bi mi ne bil grajščak dal tudi dve sto goldinarjev," tako je mislil Mihec in se kesal, da si ni dal dražje plačati svojega izdajstva. Vendar končno se potolaži, češ, saj še ni vseh dnij konec. Morda se še pozneje ponudi priložnost, spraviti kaj iz grajščaka.

Grajščak je hodil, v svoje misli vtopljen, urno po sobi gor in dol, ne meneč se dalje za Mihca. Videč to, začne se ta pomikati proti vratom. Mislil si je: „Čim prej si zunaj, tem boljše! Dokler si tukaj, more se grajščak še vedno skesati ter zahtevati denar nazaj."

Prime tedaj za kljuko in se hoče kar tako tiho splaziti skoz vrata. Toda v tem hipu je morala priti grajščaku kaka posebna misel, kajti obrne se proti njemu in ga vpraša: „Kaj pa tisti fante, ki stanuje v Matijevi koči — če se ne motim, kličejo ga za Ivana — ali ni bil tudi tisti zraven?"

Mihcu je stopil mrzel pot na čelo, ko je čul to vprašanje. „Če zdaj povem," tako si je mislil, „kako se je Ivan prizadeval rudarje odvrniti od krivega pota, zdela se bo grajščaku vsa stvar takoj manj nevarna, in zahteval bo morda precej petdeset goldinarjev nazaj." Odgovoril je tedaj dvoumno:

„Je bil zraven, in ni bil."

„Kako to?" vpraša začudjen grajščak.

„Bil je zraven, pa je šel poprej vstran."

„Zakaj?"

„No, menda mu ni bilo nič kaj po volji to zborovanje, vsaj govoril je tako."

Te besede so Mihcu bolj ušle, kakor pa jih je mislil povedati. Vendar sedaj se ni dalo nič več popraviti.

„A, tako! Ta je tedaj tudi kaj govoril? Pa nisi o tem prej čisto nič omenil. Pa kaj je govoril, povej!"

„Nič slabega za vas!"

„Hm!" zagodrnja grajščak. „Pa v ljuknjo ga bodemo vsekako vtaknili, ali ne?"

Mihec ostrmi. Kaj takega ni pričakoval. „Ne vem, ali pojde," odgovori. „On je druge miril in svaril," pristavi še na pol glasno.

„Druge svaril?" povzame grajščak. Nič mu ni bilo prav to slišati. Ivana bi se bil rad iznebil. Če se mu posreči Ivana spraviti v ječo, no, potem se bo dalo z Malko pač vse drugače govoriti. Tako je mislil grajščak. Vendar

zakaj mu Mihec ni nič hotel povedati o tem? Zakaj ni poprej nič omenil, da je Ivan druge svaril? Nekaj mora tičati za tem. Kaj, ko bi Mihec ravno zaradi Malke ne bil Ivanov prijatelj! Stopi k njemu, pogleda mu ostro v oči in ga vpraša: „Ali si ti oženjen?“

„Na-k, jaz nisem oženjen,“ jecljal je Mihec, in rudečica mu je preletela bleda, upadla lica.

Sedaj je bil grajščak še bolj potrjen v svoji slutnji. „Ali ni tisti fante ženin?“ nadaljuje. „Poznaš li ono dekletce, a? Če se ne motim, je prav ljubezniva stvarica.“

„Poznam jo, poznam,“ jeclja zopet Mihec, in rudečica, ki mu je bila ravno tako hitro izginila z obraza, kakor mu je bila prišla, prešine znova njegova lica. Grajščak je bil sedaj za trdno prepričan, da je zadel pravo. Sicer se je jedva smeha vzdrževal, ko si je predstavljal, kaka dvojica bi to bila, Malka in Mihec, vendar je nadaljeval: „To bi bilo kaj záte, Mihec! Zadnji čas je, da se oženiš. Pa seveda, zdaj je oni na poti. Tega se je treba prej odkrižati, potem že pojde!“

Po Mihcu je vse kipelo, ko je čul te besede. Grajščak je govoril, kakor da bi mu bile vse njegove misli in želje znane. O, kako bi bil rad, da bi bil mogel tudi Ivana zatožiti! Hudi duh mu je že prej šepetal na uhó, naj tudi Ivana obdolži, a zmagoval je vendar še glas vesti v njem. A zdaj? Polotil se ga je hud boj, in niti besedice ni mogel spraviti iz ust.

Grajščak pa se je zadovoljno smejal, videč, kako dobro je pogodil Mihčevo notranjost. „Je že moj!“ mislil si je in je zopet začel:

„Mihec, vse pojde, vse. Le nikar ne obupavaj! Jutri morava v trg do sodnije. Odpravi se zgodaj, tako da bodeš ob deveti uri že tam. Jaz se pripeljem za teboj. Pred sodnijo se snideva. Pred sodnikom boš še enkrat povedal, kaj se je dogodilo sinoči. Navedel boš tudi kolikor mogoče natanko imena tistih, ki so se udeležili shoda. Zlasti pa ne smeš pozabiti povedati tistih, ki so govorili. Govorila sta Štiftar in pa tvoj tekmec, Malkin ženin — Ivan! Zapomni si to in pomisli, kako bi bilo prijetno zakonsko življenje z Malko! Ali si slišal, kaj sem rekel? Ali prideš jutri k sodniji?“

„Pridem!“ odgovori Mihec v misli vtopljen in odide.

Grajščak pa si je vesel mel roke. „Ni nesreče brez sreče,“ mrmral je, odhajajoč v drugo sobo.

VII.

V ječi.

Mihec Skopin prvič v svojem življenju ni mogel zaspati. Denar, ki mu ga je bil odštel grajščak, ni mu delal veselja, dasi je tolikanj hrepenel po njem. Neki notranji glas mu je očital, da je za denar izdal svoje tovariše. Ako bi bil ovadbo napravil iz tega namena, da bi preprečil hudodelstvo, ne bila bi se mu oglašala vest tako neprijetno v prsih. A storil je to iz gole dobičkarije, iz samega hlepenja po denarju. Da je to grdo, čutil je tudi Mihec Skopin. Pa še to ga je skrbelo, da mora jutri k sodniji. Da si bode take sitnosti nakopal na glavo, tega niti mislil ni. Včasi mu je bilo, kakor da bi kar moral h grajščaku nazaj, da mu vrne denar, ki mu je tako težek kamen navalil na srce. Večkrat je vstal v temni noči in težko čakal, da bi že zarija posvetila izza gôr. A noči ni bilo ne konca, ne kraja. Ko se je končno vendar začelo svitati, vstal je ves zmučen po prečuti noči. Posegel je v skrinjo po denar, kamor ga je bil shranil zvečer. Dvignil je pokrov s trdnim sklepom, da nese denar grajščaku nazaj, a ko je v roki držal tiste lepe podobice, na ktere je tolikokrat in s takim poželenjem mislil, začel je zopet omahovati. Jeden stotak je vendar lepo premoženje. Koliko bi moral trpeti, da bi ga spravil skupaj! In kdaj bi se mu ponudila zopet priložnost, zaslužiti ga tako lahko! Začel si je znova prigovarjati, da je prav ravnal, in da si je pošteno pridobil denar.

Čudno je, da se v temni noči vest vse hujše vzbuja, nego po dnevu. Po noči je videl Mihec vse mogoče strahove, sedaj pa mu je začel zopet rasti pogum. Spravil je denar lepo v skrinjo in jo dobro zaklenil, ključ pa dejal pod pisker na polici. Nič več ni mislil na to, da bi ga ponudil grajščaku. Odpravil se je k sodniji. Bil je dosti prej pred sodnijskim poslopjem, kakor je bilo treba, in moral je dolgo čakati na grajščaka. Ob določeni uri pa se pripelje ta v krasni svoji kočiji z dvema lepima konjema. Izstopivši, prijazno pozdravi Mihca, potem ga pa smehljaje popraša: „No, Mihec, ali si že kaj govoril z Malko? Ko sem se peljal z doma, videl sem jo iti k studencu. To ti je dekle, Mihec, in ta bo tvoja žena, pomisli, ako si pameten!“

Mihca je pretresalo po vsem životu, ko je čul govoriti o Malčki. Temno se mu je delalo pred očmi, in ni vedel,

se mu li sanja, ali je res, kar pravi grajščak, Malčka, da bo njegova!

Grajščak pa ni čakal odgovora na svoje vprašanje, temveč mu reče: „Zdaj pa le pojdiva, Mihec, h gospodu sodniku. Le glej, kako boš govoril! Povej vse natanko, kako so meni grozili in pretili, in kako so mi obetali maščevanje. Povej tudi svoje prepričanje, da ni nikdo drug zažgal, kakor jeden onih. Pa tudi tega ne pozabi povedati, kdo je govoril. Saj tega menda še nisi pozabil? Govorila sta Štiftar in pa — — Ivan, veš, tisti Ivan, ki bi rad tebi štreno zmešal!“

In šla sta v pisarno. Sodnik ju je prijazno sprejel. Pazljivo je poslušal, ko mu je grajščak v jeziku, kterega Mihec ni razumel, na dolgo in široko razkladal sinočnji dogodek. Zapisalo se je vse, kar je povedal grajščak. Za tem je prišla vrsta na Mihca. Temu se ni dalo nič kaj pripovedovati. Sodnik ga je moral tedaj na podlagi grajščakove izpovedbe izpraševati. Storil je to tem lažje, ker je bil grajščak itak pripomnil, da mu je povedal vse to Mihec. Mihec, ki je vedno le mislil na Malčko in na to, kako bo enkrat njegova žena, potrdil je vse, kar je bil dal grajščak v zapisnik. Le tedaj, ko ga sodnik popraša, ali sta samo Štiftar in Ivan govorila, ali če je še kdo drug govoril, zdrznil se je in plašno ozrl po grajščaku. Ta pa ga je temno pogledal, in Mihec se je prestrašil. Povedal je, da ni nikdo drug govoril, kakor Štiftar in Ivan, a vsi drugi da so prisegali maščevanje. Mihec je čutil, da ni izpovedal natanko in ne tako, kakor je bila njegova dolžnost. Ako bi bil pričal po pravici, moral bi bil odločno povedati, da je Ivan govoril drugače, kakor Štiftar, in da je oni nedolžen, ker je govoril le v ta namen, da bi odvrnil druge od hudodelstva. A Mihec se je bal na jedni strani grajščaka, na drugi strani pa ga je misel, da mu je le tako mogoče priti do Malčke, ako tudi Ivana zapró, pripravila do tega, da je zamolčal tako važno stvar. Tolažil se je s tem, da glavna krivda pade na grajščaka, in da on baš ni govoril neresnice, ampak da je le nekaj prikril, kar bi bil še lahko povedal. Bil je Mihec, kakor mnogo hudobnih ljudij, ki mislijo, da se dá z zvijačo izogniti grehu.

Ko je bil sodnik vse natanko popisal, podala sta se Mihec in grajščak zopet iz pisarne. Zadnji se je odpeljal v svoji kočiji, Mihec pa je počasi krevsal proti svojemu domu. Ali pri dnevu si ni upal na svoj dom. Bal se je, da bi ga

kdo ne srečal in vprašal, kje je bil. Upal je, da se bo dalo to vse tako lepo prikriti, da ne bo nihče zvedel, kdo je napravil ovadbo. Mudil se je tedaj tako dolgo, da se je vlegel mrak na zemljo, in da je začelo postajati že precej temno. Da bi bil kje ob potu stopil v kako gostilno, tega si ni privoščil, temveč je čakal v gozdu, kjer je na starem štoru počival. Prišedši pa do svojega doma, srečal je že orožnika, ki je peljal nekega uklenjenca. Bil je Ivan! Mihcu so se začela kolena šibiti, ko ga je spoznal. Vest se mu je znova oglasila, in zastonj jo je skušal zadušiti. Prebil je zopet grozno noč.

Orožniki so bili dobili povelje, še le na večer poloviti udeležnike zadnjega nočnega zborovanja, pri kterem je Štiftar razlagal pogubne svoje nauke. Iz rudnikov jih niso hoteli vlačiti, ker se je bilo bati, da bi se ne združili in se s svojim orodjem ne postavili v bran. Šli so tedaj orožniki rajši po kočah ter so jih posamezno, kolikor mogoče brez hrupa, poklenili ter odvedli v zapor. Jeden prvih, ki so ga prijeli, bil je Ivan. V prvem trenutku, ko ga je orožnik pozval, naj mu dá roke, da mu jih dene v železje, zavrtelo se mu je kar v glavi. Ni si mogel razložiti, kaj bi moralo biti to. Še le ko mu orožnik na vprašanje, zakaj ga uklepa, odgovori, da to že še zvé, in da dobi kmalu tovaršijo, vedel je, da je moral sinočnjo zaroto kdo izdati, in da so tudi njega prijeli, ker je bil zraven, in ker se najbrž ni povedalo, da je on druge le odvračal od hudobije.

Matija in Malka sta se tega grozno prestrašila. Prvi je kar molčal, kajti tresel se je tako po vsem životu in bil tako osupel, da mu ni bilo mogoče izpregovoriti niti besedice. Malki pa se je stemnilo pred očmi, in prvi trenutek se je jedva zavedala, kaj se godi. Še le ko je imel Ivan roke v železju, in ko ji je pomolil okovano desnico v slovó, čutila je, kakor da bi se ji bilo nekaj utrgalo pri srcu. Solzé so ji zalile oči, in bolestno je vzkliknila: „Ivan, Ivan, kam greš, kaj si zakrivil, da te vedejo od tukaj kakor kakšnega hudodelnika!“

Tudi Ivanu se je storilo milo. Rad bi bil zadržal solzó, a ni je mogel; zdrknila mu je po licu in izdala bridkost, ki je polnila njegovo dušo.

„Bodita potolažena,“ reče jima naposled. „Zgoditi se mi ne more nič, kajti nedolžen sem. Nocojšnjo noč mi bo prebiti po čudnem naključju za omreženim oknom, a jutri

sem morda že zopet pri vaju. Z Bogom! Ostanita zdrava, pa molita záme!"

Orožnik je silil na odhod in ni dopuščal nadaljnega poslavljanja. Ivan je moral iti. Še enkrat se je ozrl na Matijo in na Malko, potem pa odšel s solznimi očmi. Bilo mu je, kakor da je na enkrat izgubil vse na svetu, vse, kar mu je bilo ljubo in drago.

A kako je bilo Malki in Matiji pri srcu, ko sta videla Ivana stopati pred orožnikom, dá se lažje občutiti, kakor opisati. Že tisti večer so odgnali orožniki precej rudarjev v zapor, a vlačili so posameznike tudi še v prihodnjih dneh.

Ivan je dobil posebno ječo, ravno tako Štiftar, dokaz, da so imeli ta dva za posebno nevarna rovarja. Drugih so zaprli po več v jedno stanico.

Akoravno si je bil Ivan svoje nedolžnosti svest, vendar mu je bilo neizmerno hudo pri srcu. Vedno in vedno mu je hodilo na misel: „Kaj pa, če bi drugi po krivem proti meni pričali? Ali nimam dovolj sovražnikov? Ali ne bodo drugi ravno zato, ker sem jih svaril, govorili proti meni? In Štiftar, ali ni hudoben dovolj, da bi skušal tudi mene spraviti v nesrečo?"

Da je bila njegova bojazen opravičena, pokazalo se je kmalu.

Preiskovalni sodnik je zaslišal najpoprej Štiftarja. Ker se je grajščakova ovadba tako glasila, kakor bi bila Štiftar in Ivan voditelja zarote, moral je sodnik Štiftarja o njegovem razmerju do Ivana izpraševati. Štiftarju pa, ki je bil ves prekanjen in je takoj izvohal, da je ovadba obrnjena zlasti tudi proti Ivanu, zasmejalo se je kar srce. Z veliko predrznostjo je začel krivdo zvračati na Ivana, in delal se je, kakor da bi bil tudi on zapeljan. Nikdar ni maral Ivana, a od zadnjič, ko mu je delal ta pri ponočnem shodu take neprilike, sovražil ga je celó. Bil bi na vsak način skušal ga pripraviti v nesrečo, tudi ko bi mu ne bil nekdo v ovadbi prihitel tako lepo na pomoč. Mislil je, kakor vsi hudobni ljudje, ki imajo popolnoma popačeno srce: „Naj me zapró, da le tudi onega! Saj oni bo kazen še hujše čutil, ki je zaslužil ni!"

Kmalu potem, ko je bil Štiftar zaslišan, in so ga zopet odvedli v zapor, privedli so tudi Ivana pred preiskovalnega sodnika. Povedal je vse odkritosrčno, kaj in kako je govoril, in kako se je trudil, da bi svoje tovariše odvrnil od hudega ter jih prepričal, da jim Štiftar noče nič dobrega.

Sodnik ga je molčé poslušal, a zmajeval je neverjetno z glavo. „Tedaj tudi nočete priznati, da ste se udeležili požiganja grajskih poslopij?“ vpraša ga sodnik.

Ivanu je zastala kri, ko je čul to vprašanje. „Jaz,“ reče ves prestrašen, „jaz bi naj bil kriv požiga? Jaz, ki sem se toliko trudil, da bi odvrnil vsako nesrečo? In kako naj bi bil jaz zažgal, ko sem bil vendar od vseh onih, ki so se udeležili ponočnega posvetovanja, jedini, ki je na vso moč pomagal gasiti! Kdo je to hudodelstvo doprinesel, ne vem, ali to pa vem, da je vsega jeden sam kriv. Jeden sam je hujskal, jeden sam je zapeljeval nevedne ljudi, ki nimajo toliko razuma, da bi mogli ločiti dobro od hudega, resnice od laži, in to je Štiftar!“

„Da, da,“ odvrne sodnik, „ravno to je sumljivo, da ste bili vi jedini pri ognju. Da ste pomagali gasiti, to ni nič takega, kar bi odvračalo krivdo od vas. Saj se lahko zažgè, potem pa se gasi, da se odvali sum od sebe. O, takih slučajev smo imeli že mnogo! — Vi Štiftarja dolžite, a on dolži vas. Zdi se mi, da si jeden drugemu ne bosta imela mnogo očitati. Sicer se pa tudi ovadba glasi zoper vas zeló neugodno. Pa pridemo že resnici na sled!“

„Mene dolži Štiftar, in zoper mene se glasi ovadba neugodno?“ začudi se Ivan. „Pa kdo je napravil ovadbo?“

„To vse zveste pozneje,“ odgovori sodnik; „za sedaj je dovolj!“

Nato so odvedli Ivana zopet v zapor. Bil je potrt. grozno potrt. Da se bo stvar tako zasukala, tega bi si nikdar ne bil mogel misliti. O, zakaj ni poslušal strica Matije, ko mu je prigovarjal, da se naj ne udeleži shoda?

Strašno počasi so mu tekle ure v ječi. Jedno noč in jeden dan je bil notri, a zdelo se mu je, kakor da bi bila že cela večnost. „Moj Bog, če bi me obsodili, kako bi prežível tu vse leto in morda še dalje časa!“ Ta strašna misel mu je vstajala vedno in vedno zopet v glavi. In čim bolj je premišljeval, tem bolj je prihajal do prepričanja, da zanj ni rešitve. Že ovadba sama na sebi mu je tako sovražna. Potem pa vse okrog njega sami nasprotniki! Da ga vsi njegovi tovariši črtijo, o tem se je prepričal lahko precej tisti dan po požaru, ko so ga od vseh stranij zbadali zaradi tega, ker je pomagal gasiti. Štiftar jih je dobil popolnoma na svojo stran, in ker je on Štiftarju ugovarjal, mislili so, da dela to iz nevoščljivosti, in da jim iz golega zavida podira njih upe ter jih odvrača od odločnega postopanja proti

zatiralcu grajščaku. Premalo so preudarili nasvete Štiftarjeve in njegove, da bi bili spoznali, kdo jim hoče dobro in kdo slabo. Štiftar jim je slikal tako lepo prihodnjost, da jih je kar omotil in upijanil. In ko jih je skušal on vzdramiti iz te nevarne omotice, videli so v njem svojega sovražnika. Vse to je šlo Ivanu po glavi, in lotil se ga je obup.

Bil je večer, lep večer. Nebo je bilo jasno, in luna se je ravno prikazala izza hribov. Njeni bledi žarki so padali tudi v tesne prostore Ivanove ječe. Bil se je vlegel, da bi zaspal, a ni mogel. Bilo mu je hudo, tako neizrečeno hudo pri srcu! Vstane, stopi na stol, primaknivši ga k oknu, in se oklene z obema rokama železnih mrež, ki so obdajale okno. Dolgo zre nepremakljivo skoz omreženo okno po razsvetljeni okolici in premišljuje svojo žalostno usodo. Bilo mu je, kakor človeku, ki ima vročinsko bolezen. Vse je kuhalo po njem, in v glavi so se mu podile grozne misli. Prihodnjost, v vsej svoji temoti, stala je odprta pred njim. Rešitev se mu zdi nemogoča. Zdajci se ga loti neizmerno hrepenenje po prostosti. „Nedolžen sem!“ vzklikne. „Kdo vam je dal pravico, zapirati me?“ In z nenavadno močjo je stresel omrežje, ki mu je branilo, da ni mogel pomoliti glave pod milo nebo. A kaj je to? Se mu to le tako zdi, ali je res? Železo se je zmajalo. Strese še enkrat, in na obeh straneh okna se vsuje zid na tla. Bodisi, da je že prej kdo poskušal mreže razmajati, bodisi, da niso bile zadosti globoko vzidane, ali da je bil zid tu zeló slab; mogoče pa je tudi, da ni bil tukaj poprej že leta in leta nikdo zaprt, in vsled tega se tudi zid ni nikdar preiskoval, a sedaj, ko je bilo ob jednem toliko jetnikov zaprtih, potrebovali so vse prostore in jih napolnili, ne da bi se bili v naglici brigali za to, je li zid povsod dovolj varen in trden, ali ne. Bodisi temu kakorkoli, a to je resnično — ko je Ivan še dvakrat, trikrat napel svoje moči, izdrl je na jedni strani železno okrižje iz zidú. Ivan se ustraši tega svojega uspeha. Kaj mu je storiti? Če pobegne, ali ne bode to pričalo zoper njega? Pa če najdejo jutri mreže razmajane, ali ne bode tudi to govorilo zoper njega? Mislili bodo, da ni bil o pravem času končal svojega dela, in da ga je le to zadrževalo, da ni pobegnil. „Oh, še enkrat hočem biti prost, še enkrat hočem pogledati v lepi svet, potem se naj zgodi, kar hoče!“

Tako vzklikne in zavije mrežo tako na stran, da se je lahko vsedel na okno. Ali kaj zdaj? Njegova ječa je bila

v prvem nadstropju, in poslopje je bilo precej visoko. Ozre se k tlom, in glej, ravno pod njegovo okno je bil zapeljan visok voz posušenega sená. Ali ni to vse kakor nalašč? Sedaj ni nič več premišljati! Spusti se z okna na voz, in prijemši se za žrd, skoči z voza na tla. Plašno se ozre, ali ga ni kdo zapazil. Žive duše ni bilo videti nikjer!

VIII.

Na begu.

Prvi trenutek je bilo Ivanu, ko se je čutil pod milim nebom, kakor ptici, če se ji po dolgem jetništvu odpre kletka. Ne da bi precej sfrčala v podnebje, skaklja še nekaj časa v obližju kletke, predno se prav zavé, da je prosta. Potem še le zleti veselo žgoleča na prvo drevo in odtod naprej in naprej.

Tudi Ivan je nekoliko časa stal kakor priklenjen pod oknom svoje temnice. Bil je neodločen, kaj naj stori. Neki glas v prsih mu je rekel, da ne dela prav, da se odteguje oblastnijam, od Boga postavljenim. Začel je omahovati, in skoro da bi bil ostal do jutra tu in se dal znova zapreti. Vendar spomnil se je zopet svojih sovražnikov in spomnil se na to, kar je že večkrat slišal pripovedovati, da je bil ta ali oni vsled krivega pričanja po nedolžnem obsojen. Sodniki so ljudje, ki sicer po najboljši vesti ravnajo, ki pa ne morejo vselej resnici na sled. Kaj bi bilo, ko bi ga obsodili? Ali bi ne bil uničen na večno? Ne samo, da bi težko prenašal sramotno kazen; še bolj bi ga težilo to, da bi ga potem za hudodelnika imeli tudi oni, ki so sedaj prepričani o njegovi nedolžnosti. Nad komur so sodniki izrekli svojo obsodbo, isti je hudodelec, naj še tako trdi, da ni zakrivil ničesar, da je nedolžen. „Naj me sodijo v moji nenavzočnosti," tako se odloči nazadnje Ivan. „Če se moja nedolžnost izkaže, tedaj je dobro; če me pa obsodijo, potem vsaj po nedolžnem zaprt ne bodem!"

Bežati hoče tedaj, bežati — ali kam? Spomni se svojega dobrotnika, starega Matije, in spomni se Malke, tovaršice svojih mladih let. Kako rad bi ju še enkrat videl, kako rad bi jima povedal, da je nedolžen, da ni ničesar pregrešil! Ali naj gre na dom? Nemogoče! Če ga kdo zapazi, izgubljen je. In gotovo ga bodo najpoprej iskali na domu. Matijo in Malko bi spravil le v zadrego, ako se jima

pokaže. Tajiti bi ne smela, da je bil domá, in prišli bi mu kmalu na sled. Iti mora tedaj brez slovesa, iti Bog vé kam in za koliko časa. Morda ju nikoli več videl ne bode!

Srce se mu je krčilo pri tej misli, in solza mu je zalila oko.

Ivanu je bil trg, v kterem se je nahajala okrajna sodnija, in kamor so bili odgnali rudarje za prvi čas, dobro znan, ker je prebival enkrat še kot deček tam pri nekem sorodniku skoro pol leta. Ni mu bilo tedaj težko po stranskih ulicah dospeti na plano, ne da bi ga bil kdo zapazil. Prebivalci tega trga so bili večjidel kmetovalci, in ker je bilo ravno o tistem času, ko mora kmet zgodaj vstajati, bilo se je podalo že vse k počitku. Zunaj trga so zavile Ivanu noge nehoté na cesto, ki je vodila v njegov domači kraj. Hodil je precej časa, ko se je še le tega zavedel. Ali kam pa je tudi hotel drugam, ko mu je bila okolica tukaj popolnoma neznana. Odloči se tedaj iti po cesti do domačega kraja, ozreti se od daleč še enkrat na domačo kočo, potem pa iskati zavetišča v gozdih, ki se odondod počenši na obeh straneh reke, kakor je mnogokrat čul praviti, več dnij hodá na dolgo raztezajo proti južnim krajem.

Ivan je naglo stopal. Sem ter tja ga je srečal kak pozen potovalec, ki se je, čudeč se, ozrl za njim, češ, kam se temu tako mudi. Več pa se ni brigal zanj. Ivan še sedaj tudi ni imel posebnega straha, da bi ga kdo opazil, ki bi mu mogel škodovati. Da njegovega bega pred jutrom ne bodo zasledili, to je vedel, in da bi ga kak znanec srečal, tega se mu tudi ni bilo treba bati. Rudarji ob tem času niso na cesti, a ljudje od drugod ga niso poznali. Menil se tedaj tudi ni dosti, je li koga srečal ali ne.

Tako je dospel do steze, po kteri se zavije s ceste proti rudnikom in rudarskim kočam. In ne da bi se kaj premišljal, krene s ceste na stran. Še bolj hiti, kakor doslej, dokler se njegovemu očesu ne pokaže griček, na kterem je stala koča strica Matije. Luna je čarobno obsevala prijazno kočico in drevje okoli nje. O, kako lepe dneve je preživel tam, in sedaj ne bo menda nikdar več gori! Hud boj se ga poloti. Še enkrat, le en trenutek še bi bil rad z Malko in Matijo pod jedno streho, samo toliko, da bi se poslovil, potem bi mu bilo lažje pri srcu. Dobre pol ure, pa bi bil gori! Ali naj gre? Lunini žarki so začeli bledeti, na jutranji strani se je že žarilo nebo. Prepozno, brez slovesa mora iti! „Z Bogom, sladki domači kraj, z Bogom,

Malka, z Bogom, dobri stric Matija!“ tako je vzkliknil in ihtel, kakor že od otročjih let ne več.

Zavil je s steze ob bregu reke v goščavo. Tu mu je bil kraj še dobro znan. Ali hoja je bila tu težavnejša, kakor poprej. Tu ni bilo shojene poti, povsod se mu je noga izpodtikala ob kamenje in korenine. Postajal je truden. Vsled hitre hoje in prečute noči so mu začele nekoliko pešati moči. Malo si je moral odpočiti. Vsede se na skalo, z mahom obrasteno. Solnce je že zlatilo vrhove najvišjih hribov. Krog in krog se je glasilo žgolenje veselih ptic, ki so izletavale in se zopet vsedale po bukovem drevju. Kako je nekdaj ljubil ptice, kako je v svoji mladosti stikal rad za kosom in pénico, a danes mu vsega tega ni bilo mari. Bil je brezčuten za vse, kar se je godilo okoli njega; čutil je le bolečino v svojem srcu.

Dolgo ni počival. Kar dalo mu ni mirovati. Neka skrivna moč ga je gonila naprej. Vstal je zopet in šel. Z dnevom so se začele zopet druge skrbi. Gledati je bilo treba. da se o pravem času izogne, ko bi ga imel kdo srečati. Vendar ta kraj je bil zapuščen. Nikjer ni bilo videti človeškega bitja. To bi bilo samo na sebi ugodno za beg, ko bi bil Ivan imel se s čim preživiti. V ječi prejšnji dan skoro ničesar ni užil. Bridkost mu ni dala ne jesti, ne piti. Ali brez jedi in pijače se dá le nekaj časa prebiti. To je Ivan zdaj živo čutil. Postajal je bolj in bolj lačen in žejen. Kaj bo, če ne pride v kratkem do usmiljenih ljudij? Umreti mu bo od žeje in glada! Solnce je že visoko stalo, in iz tega je Ivan lahko sklepal, da je že poldne. Ves truden in slab se vsede in počiva. Posebno žeja ga je mučila. Ko bi le mogel priti do reke. Ali na begu se je bil bolj in bolj oddaljil od njenih bregov, kajti šel je, koder se je lažje hodilo. Tresel se je od slabosti, in kar vrtelo se mu je v glavi. Rad bi se bil vlegel in zaspal. Vendar misel, da gredó orožniki za njim, vzdramila ga je in navdala z novo močjo. „Naprej moram!“ tako pravi sam pri sebi. „Morda do večera vendar le pridem do kake posamezne koče, kjer dobim požirek vode in košček suhega kruha.“ Gre torej, a nogi sta mu kar zastajali. Večkrat se je opotekel, in večkrat se je moral nasloniti na kak štor, da si je zopet malo odpočil.

Tako je taval do večera. Solnce je bilo že izginilo iz doline, razsvetljevalo je le še vrhove višjega gorovja. Ivan se je zastonj oziral okrog, nikjer žive duše, nikjer nobenega

človeškega bivališča! „Prenočiti mi bo pod milim nebom," vzdihne. „In če jutri tudi še ne dobim nobenega človeka, kaj bo potém?" Groza ga je bilo pri tej misli.

Prišel je do košatega gabra. Na jedni strani gabra so bila tla prepredena z zelenim, mehkim mahom. Na drugi strani pa je rastlo gosto grmičevje. A kakor nalašč je bilo sredi tega grmičevja toliko prostora, da se je človek lahko vlegel notri. Bilo je to zavetje prav za takega, ki se je skrival. Ivan se pregnete skoz grmovje in se vleže na zemljo, ki je bila tudi tukaj pregrnjena z mehkim mahom. Nad njim in okrog njega so zelenele tako goste veje, da bi ga še od blizu ne bil mogel nihče ugledati, razun če bi bil posebno pazil, ali če bi bil razmaknil veje nad njim. Bil je tedaj v prav varnem kraju, in hvaležen je zahvalil Boga, da mu je dal tako primerno ležišče.

Večerni hlad mu je dobro dejal, in žeja ga ni več tako mučila, kakor črez dan. Navdajalo ga je upanje, da se mu posreči jutri priti do vode in do kakšne oglarske, če že ne druge koče, kjer bo dobil morda malo mleka ali kake druge jedi, da se okrepča. In poskušal je zaspati. Toda akoravno prejšnjo noč ni čisto nič spal, vendar ni mogel zatisniti očesa. Bil je preveč razburjen od dolge in težavne hoje. Nastala je bila že trda tema, kajti luna je vzhajala zdaj že bolj pozno, a Ivan je še vedno čul in premišljal svoje žalostne okoliščine. Vse mogoče mu je hodilo na um. Spominjal se je daleč nazaj v prvo svojo mladost in mislil o prejšnjem svojem življenju, ki mu sicer še nikdar ni donašalo posebnih prijetnostij, ki pa je bilo v primeri s sedanjim njegovim stanjem vendar lepo. Izpraševal si je vest in preudarjal, kdaj in kako bi bil zaslužil to, da se mora sedaj skrivati in potikati kakor divja zver po gozdih. Nič takega ni našel na sebi, da bi si bil moral očitati; nobene take pregrehe ali krivde si ni bil v svesti, s ktero bi bil zaslužil šibo, ki ga tepe. In to mu je bilo v tolažbo. Saj je čul večkrat praviti in tudi v pridigi je to slišal, da Bog večkrat tudi pravičniku pošilja stiske, in da tiste čaka večno veselje, ki udano in brez godrnjanja trpé in prenašajo nadloge, ki jim jih pošilja Bog.

Najhujša mu je bila misel, da njegovi domačini, ki so o njegovem begu gotovo že slišali, morda slabo sodijo o njem. Ali ne bosta Malka in Matija sklepala iz tega, ker je pobegnil, da se čuti krivega? Ne, ne, tako slabo ne moreta

misliti o njem; saj ga poznata in vesta, da on ni mogel storiti hudodelstva!

Nazadnje se mu je vendar vlegel zaspanec na trudne oči. Prijeten vetriček je pihljal in se zigraval po listju dreves in grmičevja. To šumenje ga je zazibalo v začetku v sladko spanje. Pozabil je za kratek čas na vse nadloge, vso sedanjost, polno bridkostij. Vendar dolgo ni spal. Vtisi preteklega dne so mu vznemirjali možgane, in dobil je hude sanje. Zdelo se mu je, da leži pred njim na tleh krvavo človeško truplo. Od vseh stranij so ljudje vkup tekali. Kazali so nanj, glasno kričeč: „Ta ga je umoril, držite ga!“ Hotel je zbežati, a ni se mogel ganiti z mesta. Zgrabili so ga orožniki in mu zvezali roke in noge z železjem. Prav čutil je, kako so se mu vsadile verige v meso. Zaječal je v sanjah in se vzbudil. Nekaj časa ni vedel, kje je, dasi je bila luna že davno priplavala na modrojasno nebo in je čarobno obsevala goro in dol. Mislil je za trenutek, da je še v ječi, a sčasoma se je zavedel in zahvalil Bogá, da grozne sanje niso resnica. Postalo mu je na enkrat lahko pri srcu, kajti po teh sanjah je še le vedel, kako mora hudodelnika težiti vest. Dobro mu je dejalo, da je nedolžen, če so ga bili tudi orožniki odgnali v zapor.

Zaspal je zopet, a znova so ga nadlegovale neprijetne sanje. Zdelo se mu je, da čuje godbo in veselo petje. Obrne se proti tisti strani, odkoder je prihajalo petje, in glej, pred seboj vidi z jedjo in pijačo obložene mize in okoli njih cele vrste praznično oblečenih svatov. Gre počasi bliže in na sredi obmizja zagleda ženina in nevesto — Malčko! Srce mu zastane. Stopi pred njo in vzklikne: „Malčka, ali si ti? Je li mogoče, da si mi to storila?“ Ona pa ga mrzlo pogleda. Zasmeje se in reče: „Naj se li s hudodelcem omožim? Pojdi, jaz te ne poznam!“ Tedaj se ga poloti grozna srčna bolest. Solze se mu vlijó po obrazu, zbežati hoče, a v tistem trenutku se zopet prebudi. Ko izpregleda, danilo se je že. Vesel, da so bile vse to le sanje, in nekoliko izpočit hoče vstati, da bi nadaljeval svoje potovanje, kar začuje hojo. Zavzame se in ozre proti strani, odkoder so se čule stopinje. Kar sapo mu zapre. Naravnost proti njemu gresta dva orožnika. Sta ga li zagledala? Ali sta morda po stopinjah sledila za njim? Kaj mu je storiti? Naj li beži? To bi mu pač ne pomagalo mnogo, kajti streljala bi za njim in ga gotovo ranila, če ne usmrtila. Pa saj stopinje se vendar ne poznajo, ker so tla suha. Odloči

se počakati. „Če je božja volja, da me dobita," misli si, „pojdem pa z njima nazaj. V božjih rokah sem, naj se zgodi z menoj, kar hoče!"

V tem sta prišla orožnika čisto pod gaber, za kterim je ležal Ivan skrit.

„Dobro se bo tú-le malo odpočiti," pravi prvi, sname puško, na kteri je imel nasajen bajonet, z rame in jo nasloni na gabrovo deblo.

„Dà, pač," pritrdi drugi, „počitka sva potrebna. Celih štirinajst ur sva v službi in skoro neprenehoma sva hodila; za pol ure si smeva vendar sedaj privoščiti mirú!"

„Pa nekoliko prigrizniti tudi ne bo škodilo; meni se že kar želodec krči," povzame zopet prvi in potegne iz žepa velik kos pečenke, a iz drugega veliko ploščato steklenico, napolnjeno z rudečim vinom. Njegov tovariš pa izvleče iz notranjega žepa pri plašču lep kos rženega kruha.

Vsedeta se pod gabrom na mah in začneta jesti ter počasi zalivati s pijačo. Pokrepčavši se nekoliko, opomni zopet prvi orožnik: „Naprej ne bova hodila, dovolj sva stikala po teh gozdih. Če bi bil bežal tod, gotovo bi ga bila zasledila, kajti dalje mu sploh ni bilo mogoče priti v tem času. Jaz bi kaj stavil, da se potiče kod okrog doma, kajti na daljno pot si taki fantiči še ne upajo ne."

Ivanu je tako utripalo srce, da je vsak udarec posebej čul, in da se je bal, da bi ga tudi orožnika ne slišala. Ležal je čisto pri miru in vlekel sapo náse, da bi moža ne začutila njegovega sopenja.

„Ali ga ti poznaš?" vpraša drugi orožnik.

„O, dobro! Lep dečko, in meni se je doslej videl vedno pošten."

„No, saj še ni izpričano, da bi bil kriv."

„Izpričano ni, to je res, a okoliščine so take, da je težko verovati v njegovo nedolžnost. To, da priča Štiftar zoper njega, ni pač nič takega, ker je sam kriv in bi rad svojo krivdo le od sebe odvalil. Drugače pa je z ovadbo, ki jo je napravil grajščak zoper njega, in pa z izpovedbo tistega Mihca, ne vem, kako ga že kličejo, če se ne motim, piše se za Skopina. Ta dva nimata čisto nobenega vzroka in povoda, dolžiti ga po krivem, mora se jima tedaj verjeti. Ta dva bosta pri vsej obravnavi poglavitni priči, kajti kar drugi sokrivci govoré, temu se ne sme pripisovati posebna važnost, ker bode vsak mislil le na to, kako bi sebe opral. Res, škoda fanta; ne verjamem, da bi mu bilo mogoče se

opravičiti. Zlasti kar se tiče požiga, leti ves sum nanj. In če bi ga še zaradi tega obsodili, bilo bi to jako bridko zanj. Sedel bi svojih šestnajst do dvajset let."

Ivanu se je stemnilo pred očmi, in mrzel pot mu je stopil na čelo, ko je to čul. Šestnajst do dvajset let! In to zaradi tega, ker si je prizadeval, da bi odvrnil hudobijo in zločin!

„Ali ne stanuje v tisti koči, kjer je najin begunec domá, neko mlado, zalo dekle?" popraša zopet drugi orožnik. „Ko sem včeraj zjutraj preiskoval kočo, bila je notri. Grozno je ihtela in jokala; ni li to njegova sestra?"

„Ni sestra," odvrne prvi. „Kolikor mi je znano, vzel je njen oče njega kot otroka pod streho, in skupaj sta rastla in živela od mladih nog. Prej ali slej bi bila gotovo mož in žena. No, zdaj se je pa stvar seveda vse drugače zasukala. Deklica je krasna, da ji daleč na okoli ni jednake. V kratkem bo kar mrgolelo snubačev okrog nje, in dolgo pač ne bo trajalo, da stopi v zakonski stan. Vsak ji seveda ne bo po volji, pa med mnogimi se že najde pravi mož."

Ivan bi bil, čuvši te besede, skočil najrajši po koncu ter zakričal: „Ne govorita tako, to ni mogoče!" kajti pri srcu mu je bilo, kakor da bi ga kdo z nožem mesaril, ko je orožnik prorokoval prihodnjost Malčkino.

Med tem sta se bila orožnika okrepčala in sta se zopet dvignila na odhod. Použila nista bila vsega, temveč ostalo jima je nekaj mesa in košček kruha.

„Tega ne bova spravljala," pravi starejši orožnik, „naj se pa ptiči gosté s temi ostanki!" In zadevši zopet puški na rame, vrneta se po poti, koder sta bila prišla, ne sluteč, kako blizu sta bila onemu, kterega sta iskala.

Ivan sam sebi ni mogel verjeti, da je tako srečno ušel nevarnosti, ki mu je pretila. Še le ko sta se bila orožnika skrila njegovim očem, upal se je dobro oddahniti. Vendar srce mu navzlic tej čudni rešitvi ni bilo veselo. Besede, ki sta jih govorila orožnika med seboj, šle so mu po glavi, in čutil se je neizmerno nesrečnega. Spomni se svojih sanj, in sedaj ni nič več dvomil o tem, da je Malčka zanj izgubljena. Te sanje imajo pomen. Orožnik je govoril resnico. Malka dobi v kratkem dovolj snubačev in njega gotovo pozabi. Zakaj bi ga tudi ne! Prav za prav bi bila nespametna, ako bi čakala nanj. Saj on ne sme domú, in če pride, zapró ga na dvajset let, kakor je trdil orožnik. Ali naj čaka tako dolgo nanj? Pa zakaj sta pričala grajščak in Mihec

zoper njega? Kakšne vzroke sta imela? Sicer ni nobeden dosti prida, vendar kaj ju je napotilo k temu, da ga obtožujeta? Saj niti jednemu, niti drugemu ni storil nikdar nič žalega! Da, zdaj je vse izgubljeno! Domú ne more nikdar več. Boljše je vendar se potikati po svetu, nego po nedolžnem biti obsojenemu in sedeti v temnici svoje žive dni. Tako razmišljuje Ivan in vzklikne končno: „Moj Bog, kaj sem zakrivil, zakaj me tako tepeš?“ In solze so se mu vdrle po licih.

Jok mu je olajšal srce. Oglasila sta se zopet lakota in žeja. Ko vidi pred seboj jedilo, ki sta ga na mestu pustila orožnika, zazdi se mu vendar, da ga Bog še ni zapustil. Rešil ga je očividno, ko ni pripustil, da bi ga bila opazila orožnika, in gotovo je tudi to njegova volja, da sta onadva pustila mesa in kruha na prostoru, kjer sta sedela. To misel in prepričanje, da ga ne bo zapustil pravični Bog, ki vé za njegovo nedolžnost, navdajala sta ga z novim pogumom. In dasiravno je živo potreboval okrepčave, vendar zahvali poprej stvarnika za doslej mu izkazane dobrote ter ga prosi, da mu tudi v prihodnje ne odtegne svoje pomoči. Nato s slastjo použije, kar je bilo ostalo orožnikoma. In ko potem vstane in jedva dobrih sto korakov od gabra, pod kterim je bil prenočil, še hladne studenčnice zaloti, s ktero si pogasi hudo žejo, polasti se ga tako dobra volja, kakor se more v takih stiskah polastiti le onega, ki ima mirno vest. Pokrepčan se odpravi zopet na pot. Hodil je urno, le sem ter tja je malo počival. Nagibal se je že drugi dan njegovega bega. Mrak se je vlegal polagoma na zemljo, in začel je zopet misliti, kje bode prenočil. Kar ugleda dim, ki se je valil iz bližnje doline. Na pol vesel, na pol prestrašen, bližal se je kraju, kjer je gorel ogenj. Dospevši že dokaj blizu, vidi veliko oglarnico, iz ktere se je kadilo. Tu mi ne more pretiti nobena nevarnost, misli si in se bliža. Poleg oglarnice je stala za silo zbita koča, a pred kočo je klestil veje majhen, suh možiček, divjega, gosto porastenega obraza. Ivan stopi do njega in ga pozdravi. Ta ga plašno pogleda in nič ne odzdravi. Ivan ga poprosi, ali bi smel in mogel prenočiti pri njem. Oglar zmaje z rameni, kakor da bi hotel reči: ne vem, in pokaže na revno svoje ležišče. Ivan ga je razumel in mu rekel, da je zanj vse dobro, in da je zadovoljen, če more prenočiti le pod streho. Oglar stopi nato v kočo in mu prinese v mali posodi kozjega mleka in kos ovsenjaka. Ivan ga lepo zahvali in hvaležen

použije skromno večerjo. V tem pa je oglar razstlal po tleh mahú, in ko se je bil Ivan pokrepčal, odkaže mu prostor, kamor se lahko vleže. Ker se je že temnilo, in ker je bil zeló truden, vleže se Ivan takoj in zaspi. Spal je bolje, kakor preteklo noč. Vzbudi se, ko se je že danilo. Skoči po koncu in se ozira po oglarju. A tega ni bilo več domá. Bil je že davno šel po opravkih. Ivan bi ga bil rad poprašal, kje se nahaja sedaj, in kam bi se naj obrnil; čakal ga je nekaj časa. A ko ga le ni bilo od nikoder, napotil se je dalje brez zajuterka. Sicer je bil oglar položil kos kruha na lesen stolec blizu Ivanovega ležišča tako, kakor da bi ga bil odmeril tujcu, vendar se ga Ivan ni hotel prilastiti.

Bil je nenavadno vroč dan, ko je Ivan taval po gozdu, ne vedé, kam ga končno dovede pot. Nobena sapica ni pihljala, in noben ptič se ni oglašal. Vsaka živa stvar se je skrivala kolikor mogoče pred palečimi solnčnimi žarki. V vročini se človek še hitreje utrudi. To je občutil tudi Ivan. Bilo je jedva poldne, ko so mu že začele noge odpovedovati. Postajal je zopet lačen, a še hujše ga je trpinčila žeja. Zaman se je oziral, kje bi uzrl kak studenec; ni ga bilo nikjer. In kakor mu je telo postajalo bolj trudno in slabo, tako mu je ginila tudi bolj in bolj dobra volja prejšnjega dne. Spominjal se je zopet na svoj dom, spominjal se svojih sanj, ki jih je imel prvo noč na svojem begu, in pogovora, ki sta ga imela orožnika pod gabrom. Ali najhujše ga je mučila sedaj misel, da ga Malka pozabi, in da se z drugim omoži. Dokler je živel z njo pod jedno streho, ljubil jo je le kot svojo sestro, sedaj pa, ko je bil ločen od nje, in ko se je bal, da bi ne bila za vedno izgubljena zanj, budili so se mu še vse drugi občutki za njo. Zdelo se mu je, da brez nje ne more živeti. Obup mu je napajal srce. V teh gozdih mu ni bilo več prestajati. Moral je do ljudij. O ko bi vendar imel koga, da bi mu potožil svoje gorjé! Kako dobro bi mu dejalo, ko bi le koga imel, da bi ga poslušal! Precej bi mu bilo lažje pri srcu. Zakaj se ni pokazal orožnikoma? Kak razloček pa je med ječo in gozdno samoto? V zaporu bi vendar prišel s kakim človekom skupaj, ki bi ga miloval v njegovi nesreči; tu ga pa obdaja samo nemo skalovje, neobčutno za vse, kar njega teži in boli. In kaj ga čaka tu? Konec mora vzeti od vsega hudega!

In pospešil je zopet svoje korake, kolikor so mu le dopuščale slabe moči. Po soparnem dnevu se je na večer

hipoma pooblačilo, in postalo je prej temno, kakor po navadi. Pripravljalo se je k nevihti. Ivan se je zastonj oziral, kje bi dobil primerno ležišče. Sicer je bilo košatega drevja dosti okrog, a tla so bila tu povsod kamenita, in korenine stoletnih dreves so se gubančile kakor kače po zemlji. Nikjer ni dobil toliko gladkega prostora, da bi se bil lahko vlegel in stegnil do dobra. „Ne bo drugače, kakor da sedé prenočim," misli si, ko se je bil že naveličal stikati po ležišču. Skloni se, da bi sedel. A ko se pripogne, zazdi se mu, kakor da bi bil videl žarek kake luči skoz grmovje. Gleda proti oni strani, pa bila je zopet tema. Misli tedaj, da se je motil, a hipoma prodere zopet žarek do njega. To je morala biti luč, a mimo luči so hodili najbrž ljudje, ki so jo kmalu zakrili, kmalu se zopet odmaknili izpred nje. Nov up ga navdaja in z novim upom čuti tudi novo moč v svojih udih. Vstane zopet in se odpravi tja, odkoder je prodirala luč do njega. Kmalu se do dobrega prepriča, da se ni motil, kajti luč je postajala vedno svetlejša. A ker je bila noč temna in se je vedno izpodtikal ob kamenje in korenine, potreboval je še dobro četrt ure, predno je prišel do lesene koče. Iz premikanja senc je sklepal, da mora biti notri dosti oseb. O tem ga je prepričal tudi hrup, ki je prihajal iz koče. „Kaj bo to?" misli si in stopa polagoma do malega okna, da bi pogledal, kdo so ljudje notri, in kaj počenjajo. A jedva se je ozrl noter, zgrabi ga že četvero krepkih pestij, in predno se je prav zavedel, porineta ga dva možaka skoz vrata v sobo.

„Evo ovaduha!" vzkliknila sta, in v tem hipu se je dvignilo petdeset do šestdeset čudno napravljenih mož s svojih sedežev, in cela vrsta mečev se je zabliskala nad Ivanovo glavo.

IX.

Pred sodniki.

Matija in Malka sta bila zvedela še tisto dopoldne, da je bil Ivan ubegnil iz ječe. Prva pot orožnikov je bila namreč na Ivanov dom. Preiskali in preobrnili so vse po shrambah in pod streho. Hudo so pritiskali na Matijo in na Malko ter ju rotili, da povesta, kje je Ivan. Tudi so jima pretili s kaznijo, ako ga ne izdasta. Sevéda nista mogla tega storiti, ker Ivana, kakor že vemo, niti videla nista več, odkar so ga bili odvedli v zapor.

Novica, da je Ivan pobegnil, raznesla se je takoj po vsej okolici. Zvedela sta jo tudi grajščak in Mihec Skopin. Le-ta je preudarjal in pretuhtaval, kako se bodo stvari sedaj zasukale, in prišel je do prepričanja, da Ivanov beg ne more imeti zanj slabih nasledkov. „Hi, hi, hi!“ smejal se je sam pri sebi in dejal: „Zdaj, ko je ubežal, ne more več nazaj! Ko bi bil ostal, bila bi se morda izpričala njegova nedolžnost, in to bi bilo zeló neprijetno za me. Ker pa je ušel, potrdil je s tem, da se čuti krivega. Zakaj bi bil pa drugače pobegnil? Hi, hi, hi, prav je, da je ušel! In Malčka?“ Mihcu je kar srce zatrepetalo, ko se je nje domislil. Sedaj ni nobene ovire več, da postane njegova žena. Če je tudi morda Ivana rada imela, zdaj ga ne bo več. Sam je dokazal, da je kriv, in na takega moža čakati, ki vedno orožniki nanj prežé, to pač tudi ne kaže!

Tako je premišljal Mihec, in preudarjal je že, kdaj in kako bi se Malčki približal. Odpre skrinjo in začne preštevati denar. Bil je zadovoljen s tem, kar je naštel. „To pokažem Matiji,“ reče in se zadovoljno nasmeje. „Temu se on ne bo ustavljal, in če njega pridobim, dosegel sem več kakor polovico. Malčka je poslušno dete; kar ji oče reče, to bode storila!“

Grajščaka pa je v prvem trenutku osupnila vest o Ivanovem begu. On si je ogledoval stvar zopet od druge strani. Mislil si je: „Kaj, ko bi se hotel fant maščevati nad menoj? Da sem napravil jaz zoper njega ovadbo, to se mu je najbrž povedalo. Lahko bi me enkrat kje počakal in mi razbil črepino. Ali mi pa sedaj res posveti nad glavo. Jedno kakor drugo bi bilo neprijetno!“

Vendar se tudi grajščak kmalu potolaži. Tudi on se zmisli Malke. „Glavna stvar je, da je fant s poti,“ reče sam pri sebi, „vse drugo se že naredi!“

Ker je grajščak vedel, da bode treba še enkrat pričati pred sodniki, in sicer pri glavni obravnavi, velel je Mihca poklicati k sebi. Hotel se je z njim domeniti, kako bodeta govorila, kajti bal se je, da bi pri izpovedovanju ne naprotovala drug drugemu, in da bi sedaj ne povedala kake reči drugače, kakor pred preiskovalnim sodnikom.

Mihec se je takoj odpravil h grajščaku, ko je bil prišel sluga ponj. Stopal je tudi sedaj ravno tako nerodno po grajskih stopnicah, kakor prvič, in obračal se je ravno tako okorno, kakor tedaj, vendar pa je hodil zdaj vse z drugim

pogumom. Mislil si je: „Sedaj se ima grajščak mene ravno toliko bati, kakor jaz njega, ali pa še bolj!“

„Dober dan, gospod grajščak!“ pozdravi Mihec s krepkim glasom, stopivši v grajščakovo sobo. In pri tem so se mu hudobno zabliskale njegove male, sive oči.

„Dober dan!“ odzdravi prijazno grajščak. „Lepo je, da si tako hitro prišel. Hotel sem ti srečo voščiti. No, kaj praviš k temu, da jo je tisti Ivan popihal iz zapora?“

„Nič,“ odvrne Mihec na videz hladnokrvno. Ne more si pa kaj, da bi se ne zasmejal po svoji stari navadi.

„Nič?“ zavzame se grajščak. „Nič! O ti šleva ti! Ali nisi vesel, da si se na tako lep način iznebil svojega tekmeca? Kdaj pa pojdeš snubit, e?“

„To ne gre tako lahko,“ odgovori zvito Mihec. „Premalo še imam denarja za ženitev. Ko bi hoteli še vi nekoliko primakniti, potem bi že bilo, se vé.“

Grajščak nagubanči čelo in temno pogleda Mihca. Videlo se mu je, da mu te besede niso bile nič kaj po volji. Zato se stori, kakor da bi jih bil preslišal, in obrne govorico na drugo stvar.

„Zdaj bode zopet kmalu enkrat treba iti pričat. Glej, kako boš govoril, da ne zaorješ in ne spraviš sebe in morda tudi še mene v zadrego.“

Mihec pa se ni hotel dati odvrniti od svojega namena. Sklenil je bil porabiti lepo priložnost, ki se mu je nudila, v to, da še izvije kaj iz grajščaka. In čim bolj se mu je dozdevalo, da je grajščak v neki zadregi, tem večja srčnost ga je navdajala.

„Gospod grajščak,“ začne zopet, „malo premalo plačila sem dobil za službo, ki sem jo opravljal vam na korist. No, pa kar je, to je. Dali ste mi, kolikor sem hotel. Premalo sem zahteval, in to imam pripisovati samemu sebi. Ali toliko vam pa rečem, če bom moral iti še enkrat pričat, potem mi morate še enkrat plačati!“

„Kaj?“ zagrmi grajščak nad njim.

„Prav zares, tako je, gospod grajščak. Če pa nočete, pa je tudi prav. Saj veste, da ni vse tako, kakor ste zadnjič govorili pri sodniji. Jaz povem zdaj vse po pravici, in kaj se mi more zgoditi, ako pristavim, da ste me prvič vi pripravili do tega, da nisem razložil vsega po resnici. Kaj menite?“

In Mihec se je poredno zasmejal.

Grajščak je prebledel, in videlo se mu je, kako se trese od jeze. Tak človek da si upa groziti mu! Ni dosti manjkalo, in zgrabil bi ga bil za vrat in vrgel skoz duri. Vendar to sedaj ni kazalo. Prepričati pa ga mora, da se ga nič ne boji. Stopi tedaj pred njega, premeri ga z zaničljivim pogledom od nog do glave in mu reče s srditim glasom: „Ti črv ubogi, ti! Tako hočeš ti pri meni kaj opraviti? Dobro, pojdi in stori, kakor si rekel! Potem bodem pa jaz govoril. Povedal bom, da si samo zaradi denarja napravil ovadbo, povedal pa tudi, kako si hotel s silo iztisniti iz mene denar. In če rečem, da ti lažež, kaj meniš, komu bodo bolj verjeli, tebi ali meni? Povem ti, ne bo dolgo in stokal boš med štirimi stenami!“

To je zadostovalo. Mihec se je prestrašil in tresel po vsem životu. Da bo imela grajščakova beseda več veljave, nego njegova, kdo bi dvojil o tem! Začel je tedaj grajščaka prositi, naj mu odpusti, ter mu zagotovljati, da bode vse storil, kar le hoče in veli.

„Tedaj dobro,“ reče grajščak potolažen. „Glej, da mi boš pri glavni obravnavi zoper obtožence natanko tako govoril, kakor zadnjič pred preiskovalnim sodnikom. Onega, ki je pobegnil, ni se treba nič več bati. Ne povrne se nikoli več.“

In ponovivši mu dvakrat in trikrat, kako naj pripoveduje in odgovarja na sodnikova vprašanja, odpusti ga.

Mihec je šel ves pobit proti svojemu domu. Ni pričakoval, da se mu bo njegov poskus tako slabo obnesel. Ne samo, da denarja ni dobil, po kterem je tako hrepenel, bal se je sedaj tudi še, da bi ga grajščak res ne zatožil. Ali tudi grajščaku ni bilo nič kaj lahko pri srcu. Tudi njega je skrbelo, da bi Mihec ne napravil kake zmešnjave. Imela sta pač oba slabo vest, in bala sta se drug drugega.

Preiskava zoper obdolžence se je vlekla zaradi velikega števila jako na dolgo. Nektere izmed njih so pač kmalu izpustili, ker se jim ni dalo nič dokazati. Velika večina pa je morala čakati na glavno obravnavo. Marsikteri od zaprtih je sedaj obsojal tisto uro, ki ga je dovedla ono usodepolno noč v rudnike, poslušat Štiftarjevo pripovedovanje, in marsikdo je pri sebi premišljal, kako je vendar prišel do tega, da so ga zaprli. Večina zaprtih niti spoznati ni mogla, v čem se je pregrešila, in vendar je bil storjen zločin in v marsikterem oziru prekršen kazenski zakon. Po mnogih stanovanjih nesrečnih rudarjev so našli orožniki

tiskovine, ki jih je bil Štiftar razdelil med nje, a vsebina teh tiskovin je bila taka, da se je moral vsakdo prištevati hudodelcem, ki se je zlagal z nazori, v njih izrečenimi, in ki je prebiral in razširjal med druge take stvari. Zlasti so bile knjižice in časopisi nevarnega zapopadka, ki jih je bil Štiftar razdelil ono noč po končanem zborovanju. Po naukih, ki so se tu podajali, preosnovati bi se morala vsa človeška družba. Obstoječe cerkvene in državne naprave bi se morale odstraniti, in nastati bi morale sploh vse druge razmerę v družbinskem in državljanskem življenju. Hujskalo se je sploh zoper vse obstoječe, zoper cerkvene in posvetne oblasti, in razkladali so se nazori, kterim ni bila nobena stvar več nedotakljiva in sveta. Kdor take tiskovine čita in hrani, kdor se s takimi nauki strinja in jim pritrjuje, on je hudodelec. In vendar so bili naši rudarji večjidel le žrtev hudobnega Štiftarja. Sicer so bili med njimi tudi taki, ki so se navzeli Štiftarjevega duha, a vendar njih večina vsega tega še prav razumela ni, kar je čitala, in njih jedina krivda je bila ta, da so se dali premotiti lepim besedam Štiftarjevim, in da so rajši istim pritrjevali, kakor pa poslušali opomine Ivanove.

Vendar, kdo je bil grajščakova gospodarska poslopja zažgal? O tem se ni dalo nič zvedeti. Da je bila hudobna roka zanetila ogenj, o tem pač ni bilo dvojbe; kajti to, da je požar sledil neposredno besedam Štiftarjevim v rudnikih, pač ni bil samo slučaj. Najbrž je bilo to delo Štiftarja samega. S tem činom je hotel tovariše rudarje prisiliti, da vztrajajo na pogubni poti, ktero so bili, po njem zapeljani, nastopili; hotel je preprečiti, da bi se, prišedši do boljšega spoznanja, obrnili od njega ter se vrnili zopet na pravo pot. In ravno to je bilo najhujše za vse one, ki so bili zaprti in obdolženi. To hudodelstvo se je popolnoma zlagalo z nazori, ki so jih razlagale po Štiftarju razdeljene tiskovine, in v kterih so se smešili vsi zakoni, zlasti pa oni o tuji lasti. Sodniki so tedaj morali biti prepričani, da imajo tu opraviti z zeló nevarno družbo.

Prišel je dan glavne obravnave, tisti dan, ko se je imela odločiti usoda posameznih obtožencev. Bili so iste poprej že vse prepeljali v mesto, v kterem je imelo okrožno sodišče svoj sedež. Danes pa so jih gnali iz preiskovalnega zapora v poslopje, kjer so bili zbrani porotni možje, da izrečejo svojo sodbo nad njimi. Žalostno je bilo gledati dolge vrste upadlih in obupanih obrazov, ko so šli po dva in dva

uklenjena k sodbi. Vsem se je brala žalost in skesanost na obrazih. Samo Štiftarju so se svetile oči, in nekak hudoben smehljaj mu je igral okrog usten. Bilo je videti, kakor bi se veselil, da se je njegova nakana obnesla tako dobro, in da je sad njegove hudobnosti tako dobro dozorel in prinesel toliko grenkostij in bridkostij njegovim tovarišem, kterih v svojem življenju nikdar ljubil ni. Da se v kratkem tudi nad njim izreče obsodba, na tem mu ni bilo mnogo ležeče. Ko bi se bil tega bal, ne bil bi nikdar pričel nevarnega početja. Ljudje te vrste so sploh taki, da jim ni mnogo na tem, če pridejo danes ali jutri v ječo, veseli pa jih, če vidijo, da tudi drugi trpijo zaradi njih.

Dvorana, kjer se je imela vršiti obravnava, bila je zelo velika, vendar je ta dan nedostajalo prostora, deloma zaradi nenavadnega števila obtožencev, deloma zaradi mnogoštevilnih poslušalcev, ki so se bili zbrali. A predno se je obravnava pričela, proglasil je predsednik isto za tajno, in radovedni poslušalci so se morali odstraniti.

Obravnava se je pričela s tem, da so vse obtožence poklicali po imenu ter jih poprašali po starosti, rojstnem kraju, veri itd. Ime Ivanovo se ni čitalo. Ker so bila namreč hudodelstva, kterih je bil obdolžen, prevelika, niso smeli po postavnih določilih soditi črezenj v njegovi nenavzočnosti. Sevéda je bilo sodišče sedaj za trdno prepričano, da je kriv, kajti ko bi temu ne bilo tako, ne bil bi pobegnil.

Kot priči sta se prikazala grajščak in Mihec med vrati. Obtoženci so kar ostrmeli, ugledavši ju. Poprej so slutili, da jih je ovadil Ivan, akoravno so vedeli, da so ga tudi zaprli, in si tega niso mogli razlagati, zakaj se je zgodilo to. Vedel pa ni nikdo izmed njih, da je Ivan pobegnil, kajti to se je strogo skrivalo pred njimi v zaporu, a od zunaj niso mogli zvedeti tega, ker se ni dopuščalo, da bi bili s kom od zunaj prišli v dotiko. Tem bolj se jim je čudno zdelo, da ga danes ni ne med obtoženci, ne med pričami. In najbrž bi se bila danes izkazala nedolžnost Ivanova, ako bi se bilo tudi o njem obravnavalo. Kajti akoravno so mu bili vsi njegovi tovariši zaradi tega sovražni, ker se je bil ono usodepolno noč ločil od njih, vendar bi se bili sedaj, ko bi bili videli, da jih on ni ovadil, gotovo vsaj nekteri potegnili zanj, in kdo vé, ali bi se ne bila potem slaba godila grajščaku in Mihcu!

Zatožba državnega pravdnika se je glasila gledé nekterih na hudodelstvo veleizdaje, razžaljenja veličanstva,

motenja javnega mirú in zažiga — sami veliki zločini. Drugi pa, gledé kterih je bila preiskava ugodnejša, zatožili so se zaradi prestopkov, podobnih navedenim zločinom.

Ne mislimo čitatelja s tem dolgočasiti, da bi mu predstavljali vso obravnavo, opisujoč, kako se je vršila, temveč hočemo mu le ob kratkem naznaniti njen konec. Niti jeden izmed obtožencev ni bil popolnoma oproščen, dasi je bilo gotovo le malokteremu prišlo do zavesti, da je njegovo početje tako grozno dejanje. Drugače je bilo sevéda s Štiftarjem, ki je dobro vedel, kaj dela. Iz pisem, ki so se našla pri njem, dokazalo se je, da je bil v zvezi z rovarji in prekucuhi drugih dežel in celó tujih držav, in da je od nevarnih skrivnih družeb prejemal tudi denar. Po pravici je tedaj njega zadela najhujša kazen, kajti sodniki so ga obsodili na štirinajst let hude ječe in izrekli, da se ima po prestani kazni kot tuj državljan iztirati iz našega cesarstva. Vsem drugim so prisodili večje ali manjše kazni, kakor so bile okoliščine za posameznike bolj ali manj obtežavne. Vendar malo jih je bilo, ki bi ne bili dobili več kot dva ali tri mesece zapora. Kazen pa bi bila še hujša, ako bi bili mogli komu izpričati, da se je krivega storil hudodelstva požiga. Vendar tega niso mogli nikomur dokazati v nesrečo Ivanovo, ki je bil vsled ovadbe grajščakove sedaj še bolj na sumu, da je on zanetil ogenj.

Ko so obsojence po končani obravnavi zopet peljali nazaj v dosedanji zapor, odkoder so imeli nekteri že prihodnje dni oditi v različne kraje v ječo, sprejela jih je pred sodnijskim poslopjem velika množica, med njo mnogo znancev in sorodnikov, ki so bili prišli, da bi spremili svoje ali domú, ali pa se poslovili od njih. Človeku se je srce trgalo, ko je čul, kako so tu obsojenci, tam zopet njihovi sorodniki ihteli in se poslavljali drug od drugega. „Z Bogom! Z Bogom!“ čulo se je od vseh stranij, in jok je postajal glasnejši in glasnejši; tu in tam so se slišali celó obupni klici nesrečnih žen in zapuščenih otrok, dokler niso obsojenci prišli do svojih ječ in se ni počasi razgubila spremljajoča jih množica.

Kam privede pač jeden sam nesrečen trenutek, koliko gorjá si človek večkrat nakoplje z jednim samim nepremišljenim korakom! Naj bi bili našim delavcem nesrečni rudarji v svarilen vzgled, naj bi se nikdar ne dali premotiti tujim hujskačem, ki jih mamijo s sladkimi obljubami, a pri tem mislijo le na lastno korist!

Grajščak se je vračal zadovoljen v lepi kočiji na svojo grajščino. Veselilo ga je, da se Ivanova stvar ni obravnavala, kajti skrbelo ga je vendar, ali bi se mu ne bila ponesrečila njegova nakana. Mihec pa se je plazil potuhnjeno po stranskih stezah proti domu. Sram ga je bilo pred svojimi sosedi, in njegova vest, ki vendar še ni bila tako zadušena kakor grajščakova, začela se mu je zopet neprijetno oglašati. Stopilo mu je zopet pred oči, da je iz umazane dobičkarije izdal svoje tovariše, in domislil se je, da se mora Ivan zaradi njega skrivati pred orožniki, in da je on vzrok njegove nesreče. Vest ga je pekla, a poguma ni imel, da bi bil popravil, kar je zakrivil.

X.

Nova prizadevanja skušnjavčeva.

S tem, da je bila rudarje zadela trda kazen, grajščaku še ni bilo zadosti. Njegova strast je hrepenela še vedno po maščevanju. Začel je tedaj preganjati tudi žene, otroke, stariše in sorodnike zaprtih mož. Omenili smo že, da so bili prejšnji lastniki rudnikov sami postavili koče za svoje rudarje. Tako delajo povsod milosrčni in modri posestniki tovaren ali rudnikov. Za svoje delavce preskrbé primerna in zdrava stanišča, in sicer ne samo delavcem na korist, temveč tudi sebi. Na ta način namreč delavca le še bolj náse navežejo, in kjer je v navadi taka uredba, tam se le malokdaj zgodi, da bi si delavec prebiral delo, temveč delo gre tu od očeta na sina in se podeduje od roda do roda. Tako se ustanové stalna delavska selišča. Tudi smo že povedali, da so rudarji ta stanovanja brezplačno imeli za časa prejšnjih gospodarjev, da pa je bil začel sedanji grajščak od posameznih koč pobirati najemnino. No, in sedaj se tudi z najemnino ni več zadovoljil. Družino za družino je pognal iz koče. Tu ni pomagala nikaka prošnja, grajščakovega srca ni omečil noben jok. V čim hujše stiske je pripravil sirote, tem bolje je to délo njegovemu trdemu srcu. Pri miru je pustil le tiste rodbine, v kterih ni bilo nobenega kaznjenca, ali pa je bilo ostalo še več ali manj delavskih močij v njih sredi. Vseh družin že zaradi tega ni mogel pognati po svetu, ker bi potem na enkrat ne bil imel nič delavcev in bi bil moral ustaviti delo, kar pa bi mu bilo na veliko škodo. A kjer so bile domá ostale le ženske z

otroki ali brez njih, ali le kak postaren mož, ki ni bil pri delu več za posebno rabo, ondi je moralo vse oditi. Tako je bilo nad polovico rudarskih koč izpraznjenih, ktere je namerjaval grajščak razdeliti med delavce, ki bi prišli od drugod.

Matija je čakal dan na dan, da tudi njega zadene tista usoda, kakor toliko drugih. Sicer je bil sedaj, ko ni bilo Ivana, zopet prijel za rovnico in hodil dan na dan navzlic svojim letom v rudnike na delo. A kaj, ko mu stari udje niso dopuščali, da bi bil delal z uspehom! Prav čudil se je tedaj, da je grajščak tako milostno ravnal z njim, in dasi ga je v srce bolelo, ko je videl, kako neusmiljeno ravná z drugimi in je bil prepričan, da to ne more biti prav, bil mu je gledé svoje osebe vendar hvaležen. Še večje pa je bilo njegovo začudjenje, ko se neko nedeljo dopoldne zglasi pri njem grajski lovec in mu pové, da bi grajščakova soproga rada govorila z Malčko. Čemu grajščakinja to želi, lovec ni mogel za gotovo povedati, a toliko je rekel, da se mu dozdeva, da bi rada vzela Malčko v službo, ker že dalje časa nima hišine, a ravno sedaj je zeló potrebuje, ker je nekaj bolehna.

Matija te novice ni bil malo vesel. Bal se je še vedno, da bi ga grajščak ne pognal po svetu. Če bi Malčka v gradu služila, tedaj bi se to pač ne zgodilo. Hudo bi bilo Matiji, če bi moral na stara leta iz koče, v kteri je preživel, če tudi v revščini in pomanjkanju, vse svoje žive dni. Pa tudi nekaj drugega je še skrbelo Matijo. Čutil je namreč, kako mu moči od dne do dne bolj pešajo. In to, kar je mogel sedaj še prislužiti, bilo je tako malo, da bi nikakor ne bila mogla izhajati z Malčko, ako bi si ne bil v prejšnjih letih dejal nekoliko novcev na stran. Prišla mu je tedaj kaj prav ta ponudba za Malčko. Ne pa tako Malčki sami. Kar prestrašila se je, ko je čula lovčevo sporočilo. Večkrat zaporedoma ga je vprašala, ali ga je res grajščakinja poslala po njo in ne kdo drug. Ne da bi se bila bala iti služit, a na misel ji je prišel grajščak in oni večer pri studencu. Ko je lovec odšel, stopi tedaj k očetu in mu reče: „Ne, oče, v grad pa že ne grem služit!“

Matija se prestraši teh odločnih besed svoje hčerke. Začudjen jo pogleda in reče: „Zakaj ne?“

„Zato, da ne, oče! Kdo naj pa vam streže, kdo naj vam kuha, pere in vse potrebno oskrbuje?“

„To te naj nikar ne skrbi, Malčka!“ odgovori Matija. Sosedova Polona, ki nam je o bolezni tvoje rajnke matere

tako lepo stala na strani, bode mi za malo plačilo rada opravljala to, kar potrebujem. Le pojdi, le, in vesela bodi, da se je tako naklonilo; saj vidiš, da gre slabo z mojim zaslužkom."

„Ne, oče, samo v grad me ne silite! Kamor želite, grem, samo v grad ne, to vas prosim!"

In solze so jo posilile.

Matija pa, ki ničesar ni vedel o tem, kar se je bilo pripetilo njegovi hčerki, in tedaj tudi slutil ni, česa se boji, postal je hud. „Ti trmoglavo dekle, ti!" rekel je; „od kdaj pa si taka? Kako sem se motil nad teboj! Mislil sem, da imam ubogljivo hčer, pa sem se tako prevaril! Ne da bi mi na stara leta delala veselje, spravljaš me še v žalost! O moj Bog, kaj sem doživel! Ali me hočeš, ti trmoglavka, res pripraviti na beraško palico? Pa jaz bi že šel beračit, a kaj naj počnem s teboj? O da bi me Bog že poklical k sebi!"

Tako in jednako je tarnal Matija. Malčka pa je začela glasno ihteti in ni mogla slišati svojega očeta tako govoriti. „Pa saj še ni gotovo, ljubi oče," rekla je, „da me želi gospa v službo vzeti. Morda se je grajski lovec motil!"

„Naj se je motil, ali ne! Ti mi pojdeš v grad do gospé; še danes popoldne mi pojdeš, da veš! Tam že pozveš, kaj ti hočejo." Tako je ukazal Matija.

Malčka pa si je obrisala solze in ni rekla nobene besede več. Popoldne proti četrti uri, ko je prišla od krščanskega nauka, opomnila je očetu: „Zdaj grem!" in odšla je.

Matija ni ničesa rekel. Držal se je še vedno malo čemerno na svojo hčer. Molčé je zrl za njo ter premišljal, kako se mu bode sedaj morda obrnilo na bolje.

Malki pa je bilo neizrečeno hudo pri srcu. Ko je stopala gor proti gradu, zastala ji je večkrat noga, in večkrat ji je bilo, kakor bi se morala vrniti. A kaj porekó oče? „Ubogi oče!" vzkliknila je, „ko bi vi vedeli, kam me silite! A vi ne slutite ničesar, in jaz si vam tega ne upam odkriti, kajti vem, da bi vam le obtežila srce in vas pripravila v skrbi! Vendar kaj naj počnem? Službe v gradu za ves svet ne prevzamem. Grajščak se v tem kratkem času ni poboljšal. Moja deviška čast pa mi je več vredna, ko vsi zakladi tega sveta!"

Prišla je bila do studenca. Tu krene s ceste na stran, približa se stari Marijini podobi, poklekne in začne iskreno moliti in se priporočati sveti devici. Precej dolgo je kle-

čala. Ko vstane, bilo ji je lažje pri srcu. Navdal jo je nekak pogum. Odločila se je iti do grajščakinje, zato da se ji ne poreče, da je ošabna; a trdne volje je bila, da službe nikakor ne prevzame. Očeta že kako pregovori in potolaži. Dospela je do grada. Srce ji je utripalo, ko je bila tako blizu grajskega poslopja. Kri ji je silila v glavo, in kar temno se ji je delalo pred očmi. Postane malo, da se oddahne, in da pride morda kak človek, ki ji pokaže, kje najde grajščakinjo.

Zunaj na vrtu pa se je izprehajal grajščak. Bila je jesen, in listje je odletavalo z dreves. Stal je prav blizu vrtnih vratic, tako da bi ga bila Malka lahko opazila. A bila je tako zmedena, da ni videla nič okrog sebe. Grajščak pa jo je takoj ugledal. Oči so se mu zasvetile, ko jo je zazrl. Nasmehne se in reče sam pri sebi: „Aha, ptičica se vseda na limanice! Tudi ta bo še pela, kakor bom jaz hotel."

Tako je mislil grajščak v svojem zlobnem srcu in je utrgal ob stezici pozni jesenski cvet ter ga zmel med prsti, kakor bi hotel reči: „Taka usoda čaka tudi tebe!"

Da je grajščakinja klicala Malko k sebi, bila je grajščakova nakana. Ker se zadnjič pri studencu njemu ni bila posrečila ponudba, pripravil je sedaj svojo ženo do tega, da je Malki ponudila službo. Mislil si je: „Na ta način se dekletu odvzame sumnja in strah, in da je le enkrat v gradu, potem je že dobro!" Grajščakinja pa prav za prav niti vedela ni, za ktero dekle se gre. Ker ji je grajščak vedno prigovarjal in jo silil, da si vendar zopet poišče hišino, in ji je povedal ime od Malke, ktera bi po njegovem mnenju lahko opravljala to službo, poslala je po njo, nič hudega sluteč.

Malka je bila med tem stopila v vežo. Šla je počasi in potihoma, kakor bi se bala trdneje stopati, po stopnicah navzgor. Dospevši na hodnik, premišljala je, pri kterih vratih bi potrkala, kar ji pride grajščakinja sama naproti.

„Česa želiš, dekle?" nagovori jo prijazno.

„Vi ste me veleli poklicati, milostljiva gospa," odgovori boječe Malka.

„A da — ti si? No pojdi malo z menoj!" In peljala jo je v jedno svojih sob. Grajščakinja se je vsedla na naslanjač, a njej je ukazala sesti poleg na stol. Pogledala jo je grajščakinja še le sedaj natančneje v obraz. Opazujoč jo, stisne hipoma obrvi skupaj, kakor bi se hotela

česa domisliti. Zdela se ji je Malka znana, vendar se nikakor ni mogla spomniti, kje bi jo bila že videla.

„Ti si bila tudi v mestu, kakor so mi pravili; no pa saj se ti to že pozna kar po zunanjosti," ogovori jo ljubeznivo črez nekoliko časa grajščakinja.

„Da, bila sem nekaj časa v mestu pri svoji teti!"

„In si se učila tam tudi šivati in perilo gladiti?"

„Sem se, pa tudi v kuhinji sem bila."

„To je lepo! No, pa bi ne hotela pri meni stopiti v službo? In kako plačilo bi zahtevala?"

Grajščakinja jo je ves čas, ko je govorila z njo, ostro opazovala. Videlo se je, da si še vedno kliče nekaj v spomin.

„Milostljiva gospa," odgovori Malka uljudno na žadnje vprašanje, „prav žal mi je, da vam želje ne morem izpolniti."

„Kako to, da ne?" vpraša začudjeno grajščakinja.

„Imam starega očeta domá, kterega ne morem prepustiti tuji skrbi."

„O, temu bi se že kako opomoglo! Tudi za tvojega očeta bi se dobil v gradu kak prostorček. Kaka domača dela bi že še lahko opravljali, in mislim, da bi bilo to boljše za nje, nego da hodijo v rudnike."

Malčki stopi zopet prav živo beda njenega starega očeta pred oči. Kako bi se to oslabelemu možu prilegalo, če bi na stara leta ne pogrešal več solnčnih žarkov, če bi bil brez trpljenja in bi užival malo boljšo hrano, nego jo ima sedaj domá. Oh, to bi bilo sevéda lepo, ko bi bila oba v gradu! Kako bi mu stregla, kako bi skrbela zanj! To je bila zapeljiva misel; že je hotela pritrditi, a v tem hipu se spomni grajščaka, in vsa sreča, ki se ji je kazala pred trenutkom še v tako vabljivi luči — izginila je!

Malčki se je bral ves notranji boj na obrazu, in grajščakinja jo je vedno pozorneje opazovala ter radovedna čakala njenega odgovora.

Deklica vprè hvaležno vanjo oči in reče: „Hvala, srčna hvala vam, milostljiva gospa, za toliko dobroto. Nisem je vredna in — sprejeti je ne morem!"

Grajščakinja takega odgovora ni pričakovala in Malčkinega vedenja ni mogla razumeti. „Je li dekle tolikanj ponosno," misli si, „da se sramuje služiti? Pa to vendar ne more biti; ne bi odgovarjala tako ponižno, ako bi bilo temu tako!"

Še večja radovednost se je polasti in znova jo nagovori: „Dekle, dekle! Ali si tako ošabno, da se ti moja po-

nudba za malo zdi, ali pa imaš kako skrivnost pred menoj? Govori odkritosrčno, zakaj se braniš k meni v službo!"

„Ne morem, milostljiva gospa, ne morem, oprostite mi; rada bi, ali ne morem!"

„Ne moreš?" povzame grajščakinja in jo strogo pogleda. „Zakaj ne moreš?"

„Gospa, prihranite mi odgovor! Verjamite mi, da je tudi za vas boljše, ako molčim."

V tem hipu se grajščakinji nekaj posveti. „A!" vzklikne in se dvigne s svojega sedeža, pa zopet sede. „Ta obraz sem že videla," reče sama pri sebi, „da, da, tisto popoldne, ko sem se vračala s svojim možem proti gradu — sedaj mi je vse jasno!"

Spomnila se je, kako se je tedaj njen mož nespodobno obračal za Malčko, in razumela je zdaj tudi, zakaj si je njen soprog toliko prizadeval, da bi spravil to deklico v službo v grad.

Grajščakinja je vstala, in tudi Malčka se je dvignila s stola. Nastal je za nekaj časa molk. Grajščakinja je hodila po sobi gor in dol, končno pa obstane pred Malčko, poljubi jo na čelo in reče: „Ti si dobro, pošteno dekle! Ostani vedno taka, in Bog te ne zapusti! Ni mi treba praviti, sedaj vem sama, zakaj se braniš v grad. Le pojdi k svojemu staremu očetu in strezi jim. A da bosta z očetom lažje izhajala, bodeš opravljala zame sem ter tja kako delo. Šivati znaš, in jaz bodem že skrbela za to, da si domá ravno toliko zaslužiš, kakor bi si bila, če bi bila sprejela mojo ponudbo. Za zdaj pa vzemi v nekako predplačilo to malenkost."

Rekši, odpre predalček pri mali mizici in ji stisne nekaj denarja v roke.

Malčka se je hotela obotavljati, a grajščakinja jo prisili, da spravi denar, rekoč: „Le obdrži in ne sramuj se, saj ti ne ponujam darú. V kratkem zaslužiš toliko in še več. Vzemi to malenkost za prvo silo, da ne bo treba toliko delati očetu."

Malčka se nato presrčno zahvali, in poslovivši se primerno od grajščakinje, odpravi se proti domu.

Grajščak pa si je bil takoj, ko je Malčka stopila v grajsko vežo, dal prinesti puško in se je podal tjakaj, kjer je vedel, da se mora sniti z njo. Streljanja mu ni bilo čisto nič mari, in čakal je zeló nepotrpežljivo, kdaj se vrne deklica iz gradú. Ko začuti, da prihaja, stopi iz goščave na

cesto. Malčka se ga tako prestraši, da so se ji kolena šibila in ji noga ni hotela naprej.

Grajščak, zapazivši njeno zadrego, približa se ji smehljaje in jo z mehkim glasom popraša: „Odkod, zalo dete?“

„Bila sem gori!“ odgovori Malčka in hoče dalje.

„Čakaj no vendar malo, da se domeniva! Kje je to gori?“ izprašuje grajščak in ji zastavi pot.

„V gradu,“ odvrne nevoljno ona in gleda, kako bi se mu izmuznila.

„Pa da sem moral biti jaz ravno ta čas z doma! In kaj si delala gori?“

„Saj vam bo morda znano, kaj,“ odgovori Malčka s takim glasom, kakor bi hotela reči: „Kaj bi se delal nevednega!“

„A da! Pri gospej si bila, kaj ne, zaradi službe? Pa kdaj prideš?“ poprašuje s prijaznim glasom grajščak in se ji bolj in bolj približuje.

„Nikdar!“ odgovori ona odločno.

„Kaj — nikdar?“ začudi se grajščak in jo hoče prijeti za roko. Ona pa se mu odurno izvije in steče mimo njega navzdol.

Grajščaku so se jezno žarile oči. Kaj, da bi mu bilo tudi to pot izpodletelo? Tega si ni mogel misliti. Hitro odide proti gradu in gre takoj k soprogi.

„Je li bilo to dekle, ki je ravnokar odhajalo, pri tebi?“ vpraša jo.

„Da, pri meni!“

„In si jo vzela v službo?“

„Ne!“

„Zakaj ne?“

„Ker sama ni hotela!“

„No, pa nemara si že ti skrbela zato, da ni hotela! Te li še vedno muči nezaupnost?“

Pri teh besedah se je grajščak hudobno zasmejal.

Grajščakinja pa ga premeri zaničljivo z očmi od nog do glave in reče: „Tebi naj bi še kaj zaupala? Mož, ki ga zaničuje tako priprosto kmetsko dekle, kakor je to, ki je ravnokar bilo tukaj, pač ne veljá toliko, da bi njegova žena še imela kakšno zaupanje do njega.“

To izgovorivši, odide ponosnih korakov in pusti grajščaka samega.

Grajščak je prebledel. Mislil je, da ji je Malčka vse povedala. A kmalu si opomore in reče, proti vratom obrnjen,

skoz ktere je grajščakinja odšla: „O le čakaj, že še prežênem tebi tvoj ponos in oni njeno zaničevanje! Vaju obé še ukrotim, da bode veselje!“

In tudi on odide iz sobe.

Malčka je domá očetu na dolgo in široko pripovedovala, kako prijazna je bila z njo gospa, in da ji hoče na dom pošiljati dela, pa da ji je že naprej plačala nekaj. Matija jo je vesel poslušal in zadovoljen spravil denar, kterega mu je izročila hčerka. Sedaj ni bil nič več hud na njo.

XI.

Med ustaši.

Čas je, da se povrnemo k Ivanu. Blagovoljni čitatelj se še spominja, v kaki nevarnosti smo ga zapustili. Malo je manjkalo, in razsekan od ostrih mečev, bil bi se zgrudil na tla. Na srečo zavpije še o pravem času z močnim glasom, da so takoj vsem roke omahnile, mož, ki je bil videti nekak načelnik zbrani četi, naj mirujejo. „Za to imamo še vedno časa! Jednega človeka bomo pač zmogli, ali ne, ako na to pride? V tem trenutku pa mi je ta človek živ več vreden, nego mrtev. Kajti ako je res ovaduh, potem znamo zvedeti kaj važnega od njega. Potrpite tedaj malo! Zgovorimo se prej z njim, glavo vzeti mu je še vedno čas!“

Tako je govoril, in takoj so oni odstopili od Ivana ter sedli zopet na svoje sedeže.

Mož, ki je te besede izustil, bil je visoke rasti, zeló plečat, a v obraz suh. Oči so mu ležale globoko pod košatimi obrvi, pod nosom pa so mu vihrale velikanske brke. Bil je, kakor večina zbranih mož, bolj po turško oblečen, a govoril je jezik, kakor ga govorijo naši bratje Hrvatje. Ivana, ki je bil od truda, lakote in žeje ves obnemogel, premagal je ta nepričakovani prizor tako, da je le malo manjkalo, da ni omedlel.

„Kdo si?“ zagrmi sedaj poveljnik nad njim. „Govori, odkod prihajaš?“

Ivan pa, ki se je od slabosti jedva držal po koncu, reče: „Žejen sem, dajte mi vode!“

Nekteri od navzočih so se glasno zakrohotali temu odgovoru. Poveljnik pa, ki je takoj opazil, kako oslabljen in

utrujen je ujetnik, vzame iz kota leseno posodo, postavi kozarec predenj in mu nalije vanj črnega vina.

„Na, pij!“ reče mu. Potem poseže drugič v kot in dene predenj kos pečenega mesa in pa četrt hleba in pristavi: „Vidi se mi, da nisi samo žejen, ampak tudi lačen. Pij tedaj in jej!“

Ivan si ni dal dvakrat reči. Jedel je in pil in v tem trenutku niti časa ni imel misliti na to, kam je zašel, in kaj se še z njim zgodi. Požirek vina ga je posebno pokrepčal. Kri mu je šinila v obledela lica, in novo življenje se mu je prelivalo po žilah. Nasitil se je in si ugasil žejo. Hotel se je zahvaliti za skazano gostoljubnost, vendar načelnik mu prestriže besedo, rekoč: „Vse drugo pusti na stran; povej samo, odkod si, in po kaj si prišel sem. Zahvaljevati se ni treba, ko ne veš, ali te ne dam še nocoj pripeti na bližnje drevó!“

Te besede so Ivana zopet streznile, in jasen mu je bil položaj, v kterem se je nahajal. „Naj se zgodi, kar hoče,“ mislil je sam pri sebi, „povedati hočem resnico!“ In razložil je vse, kako so ga po nedolžnem zaprli, kako se je bal, da bi ne bil po krivem obsojen, kako se mu je posrečilo uiti iz zapora, kako je hodil in bežal in končno semkaj dospel.

Vsi so ga pazljivo poslušali. Ko je končal svoje pripovedovanje, vzklikne poveljnik: „Ali bi ne bilo škoda, ko bi ga bili posekali? Ta je naš!“

Nato stopi k Ivanu in mu reče: „Nazaj ne moreš, ali nimaš veselja ostati pri nas? Ali te ne miče prelivati turške krvi? Gotovo je tudi že do vaših krajev prodrla vest o boju, ki ga bijemo zoper zakletega sovražnika kristjanstva. Glej, mi vsi smo zbrani tukaj v ta namen, da planemo pri prvi priložnosti na krvoločnega Turčina. Ali nočeš biti naš?“

Ivanu so se kar prsi širile, ko je čul tako govoriti glavarja čete. O dà, zoper Turka se boriti, to je bila že večkrat njegova goreča želja. Ko je slišal ali čital o krvoločnosti turški in o trpinčenju pod turškim jarmom vzdihujočih kristjanov, vzbudil se mu je vselej divji srd v srcu, in kar planil bi bil, če bi bil mogel, na Turka in se boril za uboge sobrate do zadnjega izdihljeja. Sedaj pa se mu nudi tako nepričakovano prilika, boriti se za svoje sveto prepričanje in se maščevati nad krutim Turkom za brez-

številne in neznosne muke, ki jih je pretrpel pod njim nesrečni kristjan.

„Hočem biti vaš, hočem se z vami boriti za oprostitev uboge raje, tu moja roka!“ vzklikne navdušeno.

Zbrani možaki so ga z veselim krikom obsuli, in jeden za drugim mu je stisnil roko.

Naša povest se je vršila ravno v času, ko so se bili v Bosni in Hercegovini dvignili kristjani zoper svojega stoletnega tlačitelja, divjega Turčina. Četa, v ktero je zašel Ivan po naključju, bila je četa ustašev. Shajali in zbirali so se v gostem gozdu na avstrijskih tleh, precej daleč vstran od turške meje. Tukaj namreč so bili mnogo bolj varni, nego bi bili na turški zemlji, ali pa bližje turške meje. Prihajali so sem in odhajali, kakor je bilo treba. Tu pa je bilo tudi glavno shajališče onih avstrijskih podanikov, ki so prostovoljno hiteli svojim bratom na pomoč. Kedar je bilo zbrano večje krdelo, podali so se v kaki temni noči do Save in se prepeljali v takem kraju na ono stran, kjer se je bilo najmanj nadejati, da jih kdo zaloti. Tam so se združili z drugimi četami in so napadali, kedar je nanesla prilika, posamezne oddelke Turkov. Bojevali so se kmalu z večjo, kmalu z manjšo srečo. Če so iz kakega kraja prepodili Turka, naselili so se ondi za nekaj časa, dokler se jim ni ponudila priložnost, zopet napasti in še naprej pognati sovražnika. V neugodnih časih pa so imeli zunaj turških mej svojo glavno zaslombo.

Četa, pri kteri je bil sedaj Ivan, štela je kakih 120 mož in je ravno čakala pripravnega trenutka, da bi udarila črez mejo, kjer so druge ustaške čete potrebovale njene pomoči. Jedno prihodnjih nočij so hoteli porabiti za prehod črez Savo; zato je bil poveljnik več mož razposlal na vse strani, da si ogledajo vse natanko ter pozvedó, ali ni kake nevarnosti.

Poročila, ki so jih le-ti donašali, bila so ugodna. In tako je bilo določeno, da se odpravi tretjo noč potem, ko je bil Ivan zadel na ustaško četo, večja polovica na turška tla. Drugi so še imeli na tej strani ostati, da bi zbirali nove prišlece ter jih poslali črez mejo, kedar bi se jih zopet nabralo zadostno število.

Ivan si je bil v dveh dneh ravno malo odpočil, pa je moral že zopet odriniti ter se podati v nove nevarnosti. A z veseljem je storil to. Rojile so mu neprenehoma pravljice po glavi, ki jih je že v svojih otročjih letih čul o krutih

Turkih, in njegovo srce je hrepenelo, maščevati se za vse, kar so zakrivili divjaki nad kristjani. Pa če zadene njega sovražna krogla ali turški meč? Nič bi mu ne bilo, ako bi prelil svojo kri za sveto vero in bi umrl slavne smrti! Samo jedna misel ga je težila pri vsem tem. Kaj počneta pač Matija in Malčka? Kdo bode sedaj delal za njiju, kdo ju podpiral? In če umrje tukaj na tujem, kdo jima pové, da je prelil svojo kri za vero krščansko in za prostost svojih zatiranih bratov? Umrl bo, in onadva ne bosta nič več čula o njem. Ne bosta li nazadnje vendarle prišla do prepričanja, da je hudodelnik, da ga je slaba vest pregnala iz domačije? O da bi jima mogel sporočiti, bodisi ustno, ali pismeno, o da bi jima mogel povedati, da je nedolžen, in da je pobegnil le zaradi nesrečnih okoliščin in zaradi sovražnikov, ki so ga mislili pogubiti; potem bi z veseljem prelil svojo srčno kri!

„A morda pa vendar ne umrjem, morda se vse srečno izide," tako se zopet tolaži. „V božjih rokah sem, Bog bo skrbel zame in me varoval pred sovražnikom!" In bil je zopet veselejši. Pogumno je prijel za puško, predno so se odpravili na pot, in srčno je opasal krivi meč, ki se bode sedaj kopal v krvi nevercev.

Gosta tema je že pokrivala zemljo, ko se je vzdignila ustaška četa, da zapusti svoje dosedanje skrivališče ter se odpravi na prehod črez Savo. Nebo je bilo, kakor nalašč, oblačno in noč vsled tega zeló temna. Postopali so z veliko opreznostjo. Načelnik je bil na novo razposlal stražnike na vse strani, kteri so imeli nalog, takoj sporočiti, kakor hitro bi začutili kaj sumljivega. Od začetka je bila pot zeló težavna, zlasti za onega, ki ondi tudi po dnevu še nikdar hodil ni. Le nekoliko plamenic ali bakelj so prižgali, toliko da niso oni steze zgrešili, ki so hiteli naprej. Zadnji pa so stopali po temi kar tako za prednjimi, ne da bi bili videli, kod in kam gredó. Več lučij pa zaradi tega niso hoteli prižgati, ker so se bali, da jih kdo ne zapazi ter jim ne prepreči njihovih namenov. Tedaj so namreč tudi od avstrijske strani ostro stražili meje. Vendar se jim ni pripetila nikaka nezgoda. Po dolgi, več kot pet ur trajajoči hitri hoji so prišli do vode. Še enkrat se skrbno ozrejo, ali se ne pokaže od ktere strani kaj sumljivega; a sreča jim je bila mila. Vse je bilo mirno in tiho, in drugega niso čuli nego šumenje savskih valov. Na tistem mestu, kjer so se ustavili ustaši, bili so bregovi Save z gostim grmovjem

obrasteni. V tem grmovju so imeli skritih več čolnov, ktere sedaj naglo odvežejo in vánje poskačejo. Najpoprej se podá v jednem čolnu le nekoliko mož na ono stran, da se prepriča, je li ondi vse v redu, in ali se bode mogel prehod izvršiti brez ovir. Bilo je domenjeno, da se dá z gorečo plamenico trikrat znamenje križa, ako ni nevarnosti. Preteklo je kake tri četrti ure, ko se zabliščí zaželeno znamenje. Tedaj pa se vprè vsa vrsta izurjenih rok v vesla, in brez najmanjše neprilike so dospeli na turška tla. Oni, kteri so se imeli vrniti v skrivališče, ktero so bili to noč zapustili, odrinili so s čolni nazaj in so iste zopet skrbno poskrili, drugi pa so se napotili po turških tleh v novo zavetje. Ni trajalo dolgo, in le-ti so dospeli do še močnejše čete, ki je že dalje časa na turški strani prežala na sovražnika. Pozdravili so se srčno med seboj, in pričelo se je živo razgovarjanje. Drug drugemu so pravili, kaj so doživeli, koliko so prestali, in drug drugega so navduševali za boj proti krutemu sovražniku kristjanstva.

Ustaši so bili v tej okolici Turke že večkrat potolkli v malih bojih ter jih prepodili; zato turških čet zdaj dalje časa ni bilo na izpregled. Ali vendar, akoravno je bil že nekaj tednov mir, kazalo je vse na to, da se Turčin pripravlja na nov boj, in da namerjava najbrž z večjo vojsko udariti na ustaše. Zato so pa tudi le-ti pridno zbirali svoje moči in pošiljali pogostoma vohune do bližnjih sel, ki so bila v turških rokah, opazovat, kaj počenja sovražnik.

Nastopila je bila huda zima, in ustašem se ni dobro godilo. Manjkalo jim je gorke obleke in večkrat tudi potrebne hrane. Sicer jim je sem ter tja prihajala pomoč, vendar ne redno, in tako se je večkrat dogodilo, da so bili v hudi stiski.

Ivan je našel pri tej ustaški četi dva rojaka. Jeden je bil z Gorenjskega, drugi pa iz spodnjega Štajerskega domá. Seznanil se je kmalu z njima, in v novi druščini mu je čas precej hitro potekal. Vendar ni minilo dne, da bi ne bil mislil na dom. Večkrat so mu solze zalile oči, ko se je zmislil na Malčko in dobrega strica Matijo, in ko je premišljeval žalostno svojo usodo. „Ga li Malčka ni že pozabila, si li ni že zbrala drugega ženina?“ Ta misel mu je šinila pogostoma v glavo, in spominjal se je svojih sanj in pogovora, ki sta ga imela pod gabrom orožnika. O takih prilikah se ga je polotilo vselej neizmerno hrepenenje po domu. Želja se mu je vzbudila, da bi pobegnil odtod in

se napotil v domovino, naj se potem zgodi, kar se hoče. Samo enkrat bi še rad videl svoje, samo enkrat še govoril z njimi! Naj ga je tudi Malka pozabila in se obljubila drugemu, roko bi ji še rad podal v slovo in ji povedal, da je njegova vest čista, in da je krivo sodila o njem. Vendar na beg sedaj ni bilo misliti. Kaj bi rekli njegovi tovariši, če bi jim izginil? Misliti bi morali, da je bojazljivec, in te sramote si noče nakopati na glavo. Naj se zgodi, kar je volja božja!

Turek, ki je poznat po svoji prekanjenosti, moral je slutiti, da se ustaši ravno sedaj ne nahajajo v posebno ugodnih razmerah. Nekega mrzlega zimskega jutra na vse zgodaj so namreč zapazili ustaši, kako se je črez ravan, ki je bila s precej debelim snegom pokrita, iz daljave pomikalo proti njim — nekaj rudečega. Začeli so postajati pozorni in so stopili nemudoma vkup, da se posvetujejo, kaj je početi. Da so to turške čete, o tem ni bilo kmalu nobene dvojbe več. Razločevali so skoro natanko Turke, ki so deloma jahali, deloma pa peš prihajali. Morali so se hitro odločiti. Po kratkem razgovoru sklenejo, iti sovražniku naproti in se z vso silo vreči na njega. Zgrabijo tedaj za orožje, in pregledavši naglo svoje puške, ali so v pravem stanu, napotijo se proti Turčinu. Da bi jih bilo več videti, šli so nalašč bolj narazen. In res se je zdelo, kakor bi se jih bili zbali Turčini; kajti ko so se že precej drug drugemu približali, začeli so se Turki pomikati nazaj. To pa je ustaše le še bolj navdajalo s pogumom, in jeli so še hitreje pritiskati za sovražnikom. Vendar to je bila njih poguba. V tem namreč, ko so prodirali ustaši za umikajočo se turško četo, plazilo se je drugo krdelo Turkov ob robu gozda, v kterem so imeli ustaši svoj tabor, in kterega so bili ravnokar zapustili, hotéč priti le-tem za hrbet. Ko se je prednja četa Turkov prepričala, da so zadnje čete dospele tako daleč, da jim bo ustaše lahko zajeti, ako bi se začeli pomikati nazaj, ali pa, da jim prihité na pomoč, če bi se ustaši srečno bojevali, ustavila se je zopet in počakala, da so ji ustaši prišli čisto blizu. Ti so planili razjarjeni kakor levi na Turčina, in pričelo se je grozno mesarjenje. Kaj takega Turki niso pričakovali, kajti računali so na to, da so ustaši izstradani, in da jim kmalu poidejo moči. A zmotili so se. Ustaši so navduševali drug drugega z gorečimi besedami, in Turek za Turkom se je zvračal mrtev ali smrtno ranjen na tla. A tudi marsikteri ustaš je

izdihnil svojo junaško dušo. Ivan je bil vedno med prvimi, vendar turško orožje se ga še ni bilo dotaknilo. Vselej je o pravem času zapazil namenjeni mu udarec, in vselej ga je srečno odbil, a vrh tega je Turčinu, ki mu ga je bil namenil, dal še jedno po glavi, da je imel za vselej dosti. Sedaj so se začeli Turki v resnici pomikati nazaj, a ne samo na videz, kakor poprej. To pa je kristjane še bolj podžgalo, in pritisnili so še z večjo silo za obnemoglim sovražnikom. Vendar kaj je to? Turčini zaženó divji krik in se zopet ustavijo. Dospela je bila ona četa Turkov, ki se je od nasprotne strani bližala, na bojišče, in ustaši so bili na enkrat obkoljeni. Tisti izmed njih, ki so zapazili nevarnost še o pravem času, spusté se v beg poprek črez polje, kajti na zmago ni bilo več misliti. Oni pa, ki so se vojskovali v prvih vrstah, bili so sedaj med dvema ognjema, in rešitev je bila nemogoča. Borili so se do zadnjega, in še marsikterega Turka so poslali k Mohamedu, končno pa so jih nadvladali Turki, kterih je bilo najmanj petkrat toliko. Ivan je bil jeden izmed zadnjih, ki so se še borili, kar začuti skeleč udarec na glavi. Temno se mu stori pred očmi, in s krvjo oblit se zgrudi na tla.

Turki pa še niso s tem končali svojega krvoločnega početja, da so pobili k tlom vse kristjane. Začeli so premetavati ranjence, in po svoji turški navadi so sekali glave mrtvim in težko ranjenim; one pa, ki so bili manj ranjeni, in o kterih je bilo upati, da še okrevajo, posebno če so bili mladi, navezali so na konje, ali pa naložili na voze, ki so bili prišli kmalu za njimi, ter jih odvedli s seboj. Turek je sicer zeló krvoločen, a nič manj koristoloven in sebičen. Vzeli so manj ranjene zaradi tega s seboj, da bi jih pozneje prodali kolikor mogoče drago za sužnje v Turčiji sami, ali pa v druge dele svetá, kjer sužnost, žalibog, tudi še dandanašnji ni popolnoma prejenjala.

XII.

Sila prikipi do vrhunca.

Odkar je bila grajščakinja poklicala Malko k sebi, zboljšale so se njej in njenemu očetu nekoliko razmere. Grajščakinja ji je res, kakor je bila obljubila, dajala dela, in kar je bilo še več vredno, plačevala jo je jako dobro. Malki je bilo večkrat hudo, ko je videla, da plačilo, ki ga dobiva,

ni v pravem razmerju z njenim delom, in opomnila je to nekolikokrat proti grajščakinji. A le-ta ni hotela o tem nič slišati. Bila je dobra duša ta grajščakinja in rada je pomagala revežem.

Zadovoljno sta sedaj zopet živela Matija in Malka; le spomin na Ivana jima je grenil življenje. Skoro nikoli nista govorila o njem. Bala sta se oba spomniti nanj, kajti dobro sta vedela, da z vsako besedo, ki bi letela nanj, ponovita drug drugemu rano, ki je še vedno krvavela v srcu. Tem gosteje pa sta mislila na njega. Malki se je večkrat izvil globok vzdihljej iz prsij. Matija jo je pogledal, in ni mu bilo treba poprašati, zakaj in po kom vzdihuje. Vedel je, koga ima v mislih, in tudi on je nehoté globoko vzdihnil. Najhujše jima je bilo to, da nista nič vedela o njem, in da se jima je včasi po sili vzbujal dvom o njegovi nedolžnosti. „Čemu je bežal, ako ni zakrivil ničesar, in ako je imel mirno vest?“ To vprašanje se jima je večkrat vsiljevalo, in pravega odgovora na to nista vedela. Vendar on bi naj bil požigalec, ali sploh hudodelnik? Ne, to ni mogoče! Tako sta se tolažila in molila zanj ter prosila Boga, da se kmalu izkaže pred svetom njegova nedolžnost, in da se v kratkem povrne k njima.

„O kako lepo bi bilo, ko bi bil sedaj domá!“ tako je večkrat Malka na tihem rekla sama pri sebi. „Očetu ne bi bilo treba čisto nič delati. On bi hodil v rudnike, in jaz bi, kakor sedaj, šivala za grajščakinjo. Kako lahko in dobro bi izhajali, in oče bi si na stara leta lahko privoščili marsikak priboljšek. Oh, pa morda ne živi več, morda ga nikdar več videla ne bom!“ In solze so se ji vlile po licih.

A revico so še čakale hujše bridkosti.

Zima je bila tisto leto huda in nezdrava. Marsikoga je položila v posteljo in mnogega tudi v grob. Grajska gospa je že nekaj časa sem bolehala. Leta in leta je prenašala pogumno vse bridkosti nesrečnega zakona, a končno je jela omagovati. Dokler je imela še upanje, da se njen mož poboljša, da se vrne na pravo pot, toliko časa je še lažje trpela. Ko pa je izprevidela, da nič ne izdadó niti njeni opomini, niti njene prošnje, in da je njen soprog vedno isti lahkomiselnik in razuzdanec, tedaj so jo začele zapuščati telesne in duševne moči, in polotila se je je nekaka obupanost. Le malokdaj je še govorila s svojim možem, in kedar je govorila, bila je tudi njena beseda nekako trpka in grenka. To pa je grajščaka le še bolj razjarilo, in odslej ni nobene pri-

ložnosti zamudil, če ji je le mogel storiti kaj neljubega. Zbadal jo je neprenehoma in jo žalil, kakor je le vedel in znal.

To neprestano trpinčenje in iz tega izvirajoča srčna bolečina, vse to je moralo slabo vplivati na telesno zdravje grajščakinje. Začela je vidno pešati. Polotil se je je nekak suh kašelj, kteri je, kakor pravijo, posebno nevaren. V začetku je kašljala bolj po malem, a potem huje in huje. A ko je še pritisnil nezdravi zimski čas, morala se je popolnoma vleči. Le malokteri dan ji je odleglo toliko, da je vstala za dve ali tri ure, ves drugi čas je prebila v postelji.

Nasledke tega je čutila tudi Malka. Sedaj ni več tako redno dobivala ne dela, ne plačila. Gospa je v svoji bolezni večkrat pozabila na njo, česar ji ne moremo zameriti. A to še ni bilo vse. Zbolel je tudi Matija, in sedaj se je pričelo za Malko življenje polno težav, polno grenkih skrbij. Ne samo bolest, ki polni srce vsakemu dobremu otroku, ako mu zbolijo stariši, ampak tudi skrb za vsakdanji kruh jo je morila. Res sta imela z očetom še nekaj novcev na strani, a ti poidejo kmalu, in kaj bo, če bode bolezen dolgo trajala in se kmalu kako ne preleže. Ta skrb je Malki neprenehoma polnila dušo in ji preganjala spanje po noči.

Ko je bil Mihec Skopin zvedel, da je zbolel Matija, mislil si je, da je zdaj prišel njegov čas. „Hi, hi, hi!“ smejal se je, ko je slišal praviti o Matijevi bolezni, in dejal je sam pri sebi: „Ravno prav!“

Po oni sodnijski obravnavi si Mihec dolgo ni upal med svet. Ogibal se je ljudij, kolikor je mogel, in tudi ljudje niso prišli radi z njim v dotiko. Imenovali so ga Iškarijota, in še otroci so kazali s prstom za njim, če so ga ugledali. Vendar sčasoma se je pozabilo njegovo grdo dejanje, kakor se marsikaj na svetu pozabi, in počasi si je upal zopet na beli dan. Stric Matija in Malka nista ničesar vedela o tem, da je Mihec pred preiskovalnim sodnikom potrdil grajščakova kriva pričanja proti Ivanu; kajti ker se proti Ivanu iz že navedenega vzroka ni obravnavalo pred porotniki, ni se moglo temu priti na sled. Mihcu je sicer v začetku večkrat očitala vest njegovo dejanje, in bal se je Matije in Malke bolj kakor vsakega drugega človeka; vendar sčasoma je zadušil glas vesti v sebi. Potolažil se je tem prej, ker je bil prepričan, da le tedaj sme upati, da se mu izpolni srčna želja, in da more le tedaj Malčka postati njegova žena, ako ni Ivana domá, bodisi da je zaprt, ali pa da si

sploh ne upa domú. Mislil je vedno, kako bi se približal Malki s svojo ponudbo, a vselej mu je pošel pogum, kedarkoli se je namenil pričeti. Sedaj pa mu je prišla Matijeva bolezen kakor nalašč.

Napoti se tedaj k Matiji precej prvo nedeljo popoldne potem, ko se je bil ta vlegel. Malka je ravno pomivala posodo po kosilu, ko stopi Mihec v vežo. Deklica se prestraši, ugledavši ga. Sicer ni vedela, kaj bi ji bil ta človek storil hudega, ali kaj bi ji sploh mogel škodovati, vendar ji je neki skriven glas pravil, da to ni njen prijatelj.

„Dober dan!“ pozdravi Malko. „Kako se pa kaj imate pri vas? So li res oče bolni?“

„Res!“ odvrne Malka na kratko in se obrne vstran, kajti bodeči pogled Mihčev ji je bil zopern.

„To je nesreča! Oh, jaz sem pa tako zdrav kakor riba v vodi, in ti, Malka, si tudi zdrava in čvrsta, hi, hi, hi!“

Malka ne odgovori nato nobene besede.

„Grem pa malo noter pogledat,“ nadaljuje Mihec. „Človek mora svoje prijatelje včasi obiskati, tem bolj, če so bolni.“

In izgovorivši, stopi v sobo, v kteri je ležal bolnik.

„Dober dan, Matija!“ pozdravi ga Mihec. „I kako pa je? Slišal sem, da si nekaj bolan!“

„Bolan, bolan,“ odgovori s slabim glasom Matija.

„To je hudo, Matija! Jaz sem pa zdrav, res, tako zdrav, da je kaj!“

„Zahvali Boga!“ reče Matija, kterega je nekoliko zbodla ta samohvala.

„Saj ga zahvaljujem! Pa kaj ti je vendar?“

„Oh, vse me bolí, čisto vse. Mislim, da bo prehlajenje; pa starost, starost, ta me duší!“

„Ti ne bi smel hoditi v rudnike, Matija; to tebe mori, to!“

„Kaj pa hočem? Živ vendar ne morem v zemljo. Če hočem živeti, moram delati. Je že tako. Bojim se, kaj bo, če mi ne preleže kmalu.“

„To boš moral kako drugače napraviti, Matija; za delo ne boš več!“

„Kaj in kako hočem napraviti? Jaz že ne vem, kako bi si brez dela pomagal.“

„Pa jaz vem, hi, hi, hi!“

Matija ga začudjen pogleda.

„Le glej me, le! Zakaj pa imaš hčer? Ali že ni zadosti stara za možitev?“

„Stara bi že bila zadosti,“ odvrne nekoliko užaljen Matija, „pa časa za to je tudi še. Doslej se ni oglasil še noben primeren snubec, in Malka tudi lahko še čaka.“

„Malka morda res lahko še čaka, a ti ne moreš čakati! Kaj pa bo, če boš še dolgo bolan? Pa praviš, da se ni še noben tak snubec oglasil, ki bi bil za Malko? Jaz mislim, da moraš ti pred vsem na to gledati, da dobiš zeta, kteri te bo lahko podpiral. Glej, Matija, jaz tudi gospodinje potrebujem. Sicer bi ne bil v zadregi za njo, kajti še imam nekaj pod palcem, in to dandanes ženski spol še najbolj mika — ali, da ti naravnost povem, vsake pa tudi nočem, ki se mi ponuja, Malka pa —.“

„Ti zeló dopada, kaj ne?“ poseže mu Matija v besedo, ki ni vedel, naj bi se li jezil ali smejal. Zdaj mu je bilo jasno, kaj je prav za prav Mihca napotilo k njemu. Imel je že na jeziku, da bi mu bil navzlic bolečinam, ki jih je občutil, kako prav grenko zabelil, ko se odpró vrata. V hišo stopi Malka z grajščakovim slugo, ki je prinesel nek list od grajščaka. Malka odpre s tresočo roko list. Nič dobrega ni pričakovala. Prečitavši ga, zgrudi se naglo kakor smrt bleda k očetovi postelji. Matija se prestraši in reče: „Za Boga svetega, kaj se je dogodilo?“

„Oče, oče!“ vzklikne Malka, in solze se ji vderó po licih. „Kaj bova počela? Grajščak naju izganja iz koče! V treh tednih morava zapustiti ta kraj!“

Matijo je ta novica grozno potrla. Kar sapa mu je pošla, ko je slišal to. Bal se je, odkar ga je bilo položilo v postelj, da bi mu grajščak ne odpovedal stanovanja, ker ni sedaj iz te koče nikdo zahajal v rudnike. Vendar je upal, da bode imel usmiljenje z njim, tem bolj, ker ga je tedaj, ko je preganjal druge, pustil pri miru, in pa ker je bila grajščakinja tako dobra njegovi hčeri. A motil se je. Srpo je vpiral svoje oči v strop, in bilo je videti, kakor bi zdaj pa zdaj imel izdihniti dušo.

Mihcu pa se je pri tem prizoru kar srce smejalo. Ne da bi bil Matiji in Malki ravno tako slabo želel, a mislil je pri tem náse ter sklepal, da mora vse to njemu biti le na korist.

„Prav je, da je prišlo grajščaku to ravno zdaj na misel,“ rekel je sam pri sebi. „Če sedaj ne dosežem, po čemur hrepenim, potem ne dosežem nikoli! Precej grem

grajščaka zahvalit, da mi gre tako lepo na roke. Ob jednem ga pa še poprosim, naj le še pritiska, potem mi ne more izpodleteti. Ravno pravi čas je sedaj izganjati ljudi, pa še bolne zraven! Za Matijo druge rešitve ni, kakor da mi dá Malko. Potem vzamem oba k sebi, in še hvaležna mi bosta!"

In Mihec si ni mogel kaj, da bi se ne bil na tihem smejal, tako srečen je bil poleg nesreče drugih.

„Ali greš ti domú?" vpraša slugo. „Pa pojdiva no, te pa spremim malo. Z Bogom, Matija, pa malo misli o tem, kar sva govorila!"

In šla sta s slugo.

V tem, ko sta Matija in Malka obupana vila roke v grozni bolesti proti usmiljenemu Bogu, lezel je Mihec molčé poleg grajščakovega služabnika proti gradu. Bil je ves v misli utopljen, srce pa mu je veselja igralo, kajti čutil se je že srečnega ženina.

S kakim strahom se je Mihec prvič bližal grajščaku, in kako brez skrbi je danes potrkal na njegova vrata! Čemu bi se bal? Saj se mu je zdelo, kakor bi bil v sorodu s ponosnim grajščakom. In bil je res, ne sicer po krvi, a šlabo dejanje ju je delalo sorodna drug drugemu!

Grajščak ga je kaj prijazno sprejel. „Ravno sem hotel poslati po tebe," nagovori ga, ko stopi v grajščakovo sobo. „Kaj te je privedlo sem?"

„Zahvalit sem se prišel, hi, hi, hi!" nasmeje se Mihec.

„Zahvalit? — Pa zakaj?"

„No, zato, ker mi greste tako lepo na roke!"

„Pri čem ti grem na-roke?"

„Pri snubitvi, hi, hi, hi!"

„Aha, saj ravno zaradi tega sem hotel govoriti s teboj. No, ali misliš, da pojde sedaj?"

„Mislim, da, samo če se vi kako kaj ne premislite."

„Ne razumem, kaj hočeš reči s tem?"

„No, jaz mislim to takó: če ostanete vi pri tem, da morata Malka in njen oče zapustiti kočo, potem vse dobro izteče. Matija v tej stiski ne bo vedel druge rešitve, kakor da meni dá Malko za ženo, in potem —."

„Pa si li že kaj govoril o tej stvari?" prestriže mu grajščak besedo.

„Hi, hi, hi! govoril, govoril!" potrjuje Mihec. „Ravno zdaj sem bil tam, ko je prišel vaš hlapec s poveljem, da se imata spraviti iz koče."

„Pa kaj si zvedel?“

„Doslej še nič posebnega; ali nič se ne bojim, da bi ne šlo, ako le vi hočete. Samo malo več časa jima morate pustiti; tako iz treh tednov naredite tri mesece, potem bo pa vse dobro. Za ženitovanje je treba malo več časa; v treh tednih bi se ne dalo vse preskrbeti. Tudi bo treba kočo nekoliko popraviti.“

„Mihec, iz te moke ne bo kruha,“ odgovori grajščak. „Jaz svoje besede ne prekličem kar tako tebi nič, meni nič. Nočem, da bi se mi smejali ljudje. Kdo se potem še zmeni za moje besede, če jih tako hitro pozabim!“

„I pa vendar!“

„Ne, kar tako brez vsega to ne gre. Mogoče, da bi se dalo na mojem sklepu kako kaj prenarediti, a to le tedaj, ako se dekle poniža do mene in me samo poprosi. Na prošnjo se dá že kaj storiti, a sam od sebe ne prenaredim, kar sem enkrat ukrenil.“

„Če ne zahtevate nič drugega, potem je vse dobro,“ reče Mihec. „Dekle vas že pride prosit; zakaj bi ne prišlo? Domú gredé, oglasim se jaz tam in ji to povém.“

„Prav,“ pripomni grajščak; „le pojdi in sporoči to, pa nikar ne povej, da sem naravnost izrekel svojo željo, da naj pride. Meni je pač vse jedno, naj pride ali ne; a če ji je kaj ležeče na tem, da ostaneta z očetom še nekaj časa v koči, potem naj pride. Pride pa naj — čakaj no — pride naj precej jutri popoldne med tretjo in četrto uro.“

„Že dobro,“ odgovori Mihec in odide.

Grajščak se je smejal za njim. „Tepec,“ rekel je polglasno, „taka deklica pač ni za tebe! Ha, ha, jutri — jutri, to bo maščevanje!“ In začel je nemirno hoditi gor in dol po sobi. Jezilo ga je, da se mu ni bilo posrečilo dobiti Malke v grad. Zvedel je bil pa tudi, da njegova soproga podpira Malko, in to ga je še bolj razkačilo. Bolezen Matijeva je prišla tudi njemu prav. „Sedaj,“ mislil si je, „ukrotim to trmoglavo kmetsko dekle!“ Odpovedati Matiji stanovanje, to je bilo po njegovih nazorih sedaj opravičeno. „Koče so le namenjene delavcem, ki v resnici delajo, a ne takim, ki so bolni. Kdo mi more reči, da jima delam krivico, ako ju poženem po svetu? In če jima navzlic temu še podaljšam obrok za preselitev, ali če ju celó v koči pustim, potem mi mora dekle pač biti hvaležno, za hvaležnost starega njenega očeta se pa itak ne menim!“

Tako je modroval grajščak in snoval hudobne naklepe.

Da Malka v tej stiski pride, o tem ni dvojil. Prav ljubo pa mu je vendar bilo, da mu je Mihec ponudil svojo pomoč. Sevéda je Mihec pri tem zopet le sebe imel v mislih. Rekel je sam pri sebi, ko je šel z grada: „Zdaj grem k Matiji in mu rečem, da sem prosil zanj grajščaka, pa da naj še Malka stopi do njega in ga poprosi. In če mu povem, da se je grajščak na mojo prošnjo že na pol udal, potem sem si popolnoma pridobil Matijo, in Malčkino srce se morda tudi otaja za me!“

Matija in Malka sta bila še vsa obupana, ko se je vrnil Mihec k njima.

„Pri grajščaku sem bil,“ začne Mihec, „da ne bosta rekla, da vaju nimam rad. Prav zaradi vaju sem bil pri grajščaku in prosil sem ga, naj malo odjenja in vama malo več časa privošči za selitev. Trd je bil kakor skala, a nazadnje so ga moje prošnje vendar omehčale. Potrebno pa je, da stopi tudi Malka do njega in ga poprosi. To se mora zgoditi zaradi drugih ljudij, ker se grajščak boji, da bi izgubila njegova beseda na veljavi, če bi jo kar tako preklical. Jutri med tretjo in četrto uro popoldne bo domá, tedaj moraš iti, Malka! Rekel sem mu, da prideš, in imel ni nič zoper to.“

Matiji je precej nekoliko odleglo, ko je to čul. „Pa pojdi, Malka, jutri h grajščaku,“ reče, „morda se naju vendar usmili!“

Malki pa je bilo, kakor bi ji bil potaknil nož v srce, ko je to slišala. Kri ji je zastala po žilah, in vse ji je plesalo pred očmi. Ni se mogla držati po koncu. Zdrknila je na kolena poleg očetove postelje, in solze so se ji vlile po obrazu. Slutila je, da grajščak zopet nekaj namerjava. „Oh, oče,“ vzdihne, „samo do grajščaka me ne silite. Verjamite, da moja prošnja nič pri njem ne izdá. Morda vam ljubi Bog v treh tednih zopet zdravje podeli, in potem se že kako obrne na bolje!“

Matija pa, ki zopet ni vedel, kaj njegovi hčeri tare dušo, postal je nevoljen.

„Potem me pa živega pokoplji,“ reče užaljen, „če ti je preveč storiti nekaj stopinj za me! O moj Bog, usmili se me vendar že in pokliči me k sebi. Ne dopusti, da bi še dalje skušal nepokorščino in nehvaležnost svojega otroka!“

In težko sopé, obrnil se je proti steni.

Malko je vsaka beseda očetova neizmerno bolela. Vstane, skloni se črezenj in mu moči s solzami obraz.

„Ne, ne, oče!“ vzdihuje, „nisem vam nehvaležna, odpustite, saj bi storila vse, kar želite, ali —,“ in beseda ji zastane.

Mihcu pa se je nekaj posvetilo v glavi.

„Zakaj se tako boji dekle h grajščaku,“ misli si, „in zakaj jo je zahteval k sebi? E — to ni, kar si bodi! Za tem grmom mora nekaj tičati! Kaj pa, če bi grajščaku malo štreno zmedel?“

„Nič se ne boj, Malčka,“ reče nato, „nič hudega se ti ne zgodi. Jaz pojdem s teboj, in skupaj hočeva prositi grajščaka.“

Malka privzdigne glavo in ga nezaupljivo pogleda. „Ne, tako hudoben ne more biti, da bi bil z grajščakom domenjen,“ misli si. In če je še kdo drug poleg nje, ne bo si vendar upal grajščak nedostojno se vesti proti njej. Sicer pa tudi lahko pokliče na pomoč, če bi ji bil grajščak preveč nadležen. Nekaj mora storiti, da potolaži očeta. V prezgodnji grob bi spravilo ubogega starčka, če bi ga ne ubogala, povedati mu pa, zakaj se grajščaka boji, to pa ji je bilo skoro nemogoče! Po daljšem molku izpregovori tedaj in reče Mihcu: „Če hočete biti tako dobri, pa pridite jutri, da pojdeva skupaj. Na kolenih hočem prositi grajščaka, da prekliče svoj trdi sklep!“

Matija se je hvaležno ozrl v svojo hčer.

Mihec pa se po svoji navadi nasmeje in reče: „Kaj bi ne bil tako dober? Vse storim za te, kar hočeš! Jutri že pridem o pravem času. Za sedaj pa lahko noč!“

Nato odide zadovoljen.

Mihec je moško držal dano besedo. Še malo prej, ko je ura bila tri, prišel je drugi dan popoldne k Matiji. Malčka se je v naglici nekoliko preoblekla, potem pa se odpravila z Mihcem na pot. Mihec še svoj živi dan ni bil tako srečen, kakor danes, ko je hodil na strani tako krasne deklice, ktera bo — tako si je vsaj domišljeval — v kratkem žena njegova. Bil je za trdno sklenil, da porabi to priliko in odkrije Malki svoje srce. A kar ni mu šla beseda iz ust. Svojega srca skrivnih želj razkladati se v svoji mladosti ni učil, kako naj bi sedaj to znal! Pokašljeval je pogostoma, da je bilo videti, kakor bi zdaj pa zdaj hotel začeti razodevati svoje srčne skrivnosti, a do besede le ni prišlo. Mihec, kakor nikjer, tako na srečo tudi pri tej stvari ni imel poguma. Malčka je stopala molčé poleg njega. Vse mogoče misli so ji hodile po glavi, samo o tem se ji niti sanjalo

ni, kar je Mihcu težilo dušo. Da jo namerjava ta suhi, starikavi Mihec snubiti, to bi ji pač ne bilo nikdar prišlo na um. In če bi bil Mihec storil to, potem bi sevéda bila mislila, da se mu je zmešalo. Mihec pa si je v tem mamil s sladkim prepričanjem srce, da mu ne more izpodleteti, in da precej po veliki noči popelje Malko pred oltar! Kako čudno je vendar na svetu!

Grajsko poslopje je bilo že zeló blizu, a Mihec še ni bil z nobeno besedico odkril Malki svojega srca. Tolažil se je s tem, da je za to še nazaj gredé časa dovolj. „Potem ko bo slišala, kako bom prosil grajščaka za njo," misli si, „potem bo še lepša prilika!"

In prišla sta do gradú, ne da bi bila ves čas kaj govorila.

Grajščak, ki je, pri oknu stoječ, zrl po dolini, ugledal ju je že od daleč. Ko vidi Mihca vsega sključenega krevsati poleg brhkega dekleta, ni se mogel zdržati smeha. „Take dvojice bi bilo res treba iskati," reče sam pri sebi. „Tako strašilo, pa ženin za takega dekleta! A kaj ga je prineslo sem z dekletom? Ali res misli, da ima kako pravico se vtikati v zadeve, ki ga nič ne brigajo? Čakaj me, jaz ti že posvetim!"

Izgovorivši te besede, pozvoni. Sluga se takoj prikaže, in grajščak mu zapové, skoz okno kažoč: „Kedar prideta onadva semkaj, odpri sobina vrata, a skrbi za to, da pride samo dekle v sobo. Če bi hotel oni suhež za njo, primi ga za vrat in ga potegni nazaj. Spravi ga potem urno črez stopnice in pred gradom naščuj pse nanj, da si zapomni, kdaj je nepoklican prestopil grajski prag. Pa da mi nisi neroden pri tem delu! Stori pa, ako mogoče, vse to tako, da dekle tega nič ne opazi. Si li čul?"

„Čul!" odvrne sluga, pokloni se in odide.

Malka se je tresla po vsem životu, ko je stopala po stopnicah navzgor, Mihec pa je šel tako samosvestno za njo, kakor bi hotel reči: „Saj jaz sem domá tukaj!" Dospevši v prvo nadstropje, sprejme ju sluga, ki je že čakal na njiju. Dovede ju do grajščakove sobe, odpre vrata in Malko čisto na rahlo noter potisne, tako da sama ni vedela, kdaj j prišla v sobo; Mihca pa potegne za ovratnik baš v tisten hipu, ko je hotel stopiti za Malko. Slugi je bil grajščako ukaz zeló po godu. Že nekaj časa ga je jezilo, da sm Mihec tako nekaznovan prihajati v grad. Tudi ga je pozn kot velikega strahopetneža in si ga je hotel nekoliko pr

voščiti. Še vedno ga držeč za ovratnik, vleče ga dol po stopnicah, da je kar sapa pojemala ubogemu Mihcu, in pahnivši ga skoz vrata, naščuje celo krdelo psov nanj. Mihec, ki je bil prišel skoro ob zavest, in je jedva vedel, kaj se z njim gódi, vzdrami se zopet, ko se zakadé psi vanj. Spusti se v beg in teče, kolikor so mu pripuščale njegove že postarne kosti, kajti v svojem življenju se ni ničesar bolj bal kakor psov. Grajsko osobje pa, dekle in hlapci, vse vprek, krohotali so se glasno za njim ter vpili, da naj hitreje beži, ker drugače ga raztrgajo psi. Nesrečni Mihec je tako tekel, da je malo živ dospel v dolino. V strahu, ki ga je prebil, bil je popolnoma pozabil na to, da je hotel, iz grada nazaj gredé, snubiti Malko. Še le pozneje se je zavedel, ob kako lepo priliko ga je spravil grajščak.

Uboga Malka pa je bila na enkrat sama z grajščakom. Le-ta je bil, ko je Malka stopila v sobo, zasuknil ključ pri vratih, ne da bi bila ona to zapazila, in ga je potegnil iz ključavnice, češ, tod mi ne uideš. Kakor jastrebu, ki je tako blizu golobice, da mu ne more več uiti, bliskale so se mu žarno oči.

„No, kaj pa tebe privede do mene?“ jame jo s sladkim glasom popraševati in stopi blizu pred njo.

Malka se nekoliko odmakne. Ozrši se po sobi, zapazi, da ni Mihca notri. Sedaj ni več dvojila, da je prekanjena. Ali misel, da je sama z grajščakom, navdala jo je z nenavadnim pogumom.

„Kaj me je dovedlo do vas?“ reče grajščaku z odločnim glasom, kakoršnega le-ta ni pričakoval od nje. „Mislim, da vam tega ne bo težko uganiti! Z očetom sva dobila povelje od vas, da imava zapustiti kočo. Meni ni záme, jaz bi šla, ali oče so bolni. Oče so mi veleli iti k vam, da vas prosim, ko bi hoteli imeti nekoliko potrpljenja z nama. Pustite naju toliko časa v koči, da oče okrevajo. Nečloveško bi bilo, ako bi starega, obnemoglega moža, ki je svoja najboljša leta porabil vam na korist, o takem času pahnili čez prag. Imejte tedaj usmiljenje in podaljšajte nama obrok za selitev do pomladi!“

„No, ti ne govoriš ravno, kakor bi hotela prositi,“ odvrnil grajščak. Spremenil je svoj prejšnji glas in govoril tu i osorno. „Ti nekako ukazuješ in očitaš, a ne da bi prosila. Vendar ti se motiš, dekle, ako misliš, da se tebi in tvojemu očetu godi kaka krivica. Kaka neki? Nimam li pravice početi s svojim blagom, kar hočem? In kar se tiče

koče, potrebujem jo za drugega delavca, ki bode res kaj delal. Dovolj potrpljenja sem imel s teboj in s tvojim očetom. In kako hvalo sem imel od tebe. Že večkrat sem ti pokazal, da sem ti dober, a ti tega nisi hotela razumeti. Zakaj nisi hotela priti za hišino v grad? Poglej, kako bi bilo prav, ako bi me bila poslušala. Ne tebe, ne očeta ne bi sedaj izganjal, tako pa — ne morem pomagati!"

Ves čas, ko je to govoril, stal je pred njo ter vpiral srpo v njo svoj pogled. Izgovorivši, pa je premeril nekolikokrat sobo gor in dol. Malki je mnogo bolj ugajalo, da je grajščak govoril tako osorno z njo, kakor da bi se ji bil prilizoval in sladkal. Mislila si je, da si morda vendar ne bo dovolil kake nespodobnosti. Zato je izpregovorila sedaj z mehkejšim glasom:

„Krivo me sodite, ako mislite, da vam hočem ukazovati. Dobro vem, da imate pravico pognati naju iz koče, in zato vas prosim, lepo prosim, da se usmilite naju!"

Grajščaku je hipoma izginila prejšnja resnoba z obraza, in igral mu je zopet oni smehljaj okoli usten, kteri je bil Malki tako zopern. Začel je zopet s sladkim glasom:

„Dekle, ti imaš čudno moč do mene. Vse premorem, kar le hočeš. Toda," pristavi s pomenljivim pogledom, „biti moraš pametna! Samo na tebi je ležeče, kako bodem postopal s tvojim očetom. Ali imaš zeló rada svojega očeta?"

„Zeló!" odvrne Malka, čudeč se takemu vprašanju.

„Dobro tedaj, a to moraš dokazati! Otrok, ki ima svoje stariše rad, stori vse za nje. Ali si ti pripravljena za svojega očeta kaj storiti?"

„Vse, samo da se pri tem ne pregrešim," odgovori odločno Malka.

„Oh, kaj bi to!" zavrne nevoljno grajščak. „Ne bodi taka! Podaj mi roko, v znamenje, da sva prijatelja!"

„Čemu treba takega znamenja?" vpraša Malka in skrije za hrbet roko, za kteró jo je hotel prijeti.

„Dekle, tako ne prideva naprej! Ti si še vedno stara trmoglavka! Ali misli vendar na svojega očeta! Če me razsrdiš, pometati vama dam precej jutri vajine stvari iz koče. Si li čula?"

„Čula!" odgovori Malka zamolklo, a ponos je odmel iz njenega odgovora.

„Bodi tedaj pametna! Nekaj kazni mora biti. Se li

več ne spominjaš, kaj si mi bila storila tedaj pri studencu? Zakaj si se mi izpulila tako iz rok, da sem padel?"

„Zato, ker ste bili nadležni!" odvrne deklica.

„No, bodisi, da sem bil nadležen, ali jaz zahtevam zadoščenja! Kazen mora biti, rekel sem, in pri tem ostanem! Poslušaj tedaj, kako kazen ti hočem naložiti. Stori potem, kar hočeš. Ako se prostovoljno podvržeš kazni, odpustim ti vse, in tudi očetu ni treba iz koče. Če pa ne, potem storim, kar sem ti zapretil. Precej jutri morata z očetom po svetu! V tvoji moči je tedaj pomagati očetu, ali ga pa pahniti v nesrečo. In glej, kako lahko kazen sem ti namenil! Iz tega lahko izprevidiš, kako te imam rad. Poljubi me — in vse sem pozabil, kar si mi storila; stori to — in za te in za tvojega očeta je skrbljeno!"

Pri zadnjih besedah je stopil grajščak tako blizu pred [illegible]lko, da je čutila njegovo sapo. Njej pa je izginila vsa [illegible]dečica z obraza, in mraz jo je izpreletel po životu. Nepopisen srd se ji je vzbudil do grajščaka. Ko bi bil rekel: pred me poklekni in na kolenih me prosi! storila bi bila to — kaj se ne stori vse za očeta! — ali ta zahteva grajščakova, ta predrznost — to je presegalo vse meje!

Pomakne se za dva koraka nazaj proti vratom in reče:

„Za tako ceno ne bodo hoteli moj oče stanovati še dalje v vaši koči. Opravila sem. Bog vam poplačaj vaše ravnanje!"

In hotela je odpreti vrata in oditi. Ali vrata so bila zaprta. Sedaj ni bilo nikake dvojbe več, da grajščaku ni bilo samo do tega, da bi jo ponižal ter jo prisilil, da bi ga prosila za očeta. Kaka druga deklica bi bila v tem položaju morda obupala. Malčki pa je pogum napolnil srce. Sklenila je z vso močjo se potegniti za svojo čast. Srd ji je plamtel iz očesa, in z zapovedujočim glasom reče grajščaku: „Odprite!"

Grajščak se je hudobno zasmejal na to zahtevanje.

„Kaj takega nisi pričakovala, kaj ne?" reče ji. „Ptičica v kletki, ha, ha! Sedaj vidiš, da si v moji moči. Rečem ti tedaj še enkrat, bodi pametna! Kaj pa sem vendar zahteval od tebe takega? Sem ti li mogel izbrati milejšo kazen za to, kar si mi storila? Dekle, vsako drugo, ki bi mi bilo storilo kaj takega, bil bi, to ti rečem, dal natepsti z bičem, da bi se ji bila koža lupila! Od tebe pa zahtevam, da mi daš v kazen poljub — res smešna kazen — pa se braniš!"

„Kdo vam daje pravico me obsojati v kazen?“ odvrne Malka ponosno. „Kaj sem storila, da naj trpim kazen? Svojo čast sem branila, drugega nič! Če ste tistikrat pri studencu padli, bila je vaša krivda, ne moja! Sicer vam rečem, če bi bila res zaslužila kazen, in če bi tudi vi imeli pravico me kaznovati, tedaj bi se dala tudi jaz rajši tako dolgo bičati, da bi se mi koža lupila, kakor da bi privolila v vašo zahtevo! A sedaj vam rečem še enkrat: Odprite, ako ne, pokličem na pomoč!“

Grajščak je prebledel. Jeze se je tresel, a vendar se je še premagoval. Stopi zopet bližje k njej ter ji reče:

„Dekle, ti govoriš, kakor bi bila blazna. Pojdi sem in se vsedi, da se pomiriš. Potem boš lažje preudarila, zakaj se gre. Če se ne motim, sporekla sva se bila tedaj pri studencu zaradi tega, ker se nisi hotela vsesti poleg mene. Danes mislim, da ne bodeš zopet tako neumna. Pojdi sem in se vsedi!“

„Ne maram!“ odvrne deklica. „Nič mi ni treba več preudarjati. Dobro vem, kaj delam, in nič se ne bojim nasledkov svojega ravnanja. Vèn hočem in drugega nič!“

„Dekle!“ zarohni grajščak. Sedaj je bruhnil srd iz njega. „Jaz hočem, da se vsedeš, in ti, hči mojega hlapca, bodeš me ubogala! Že drugi so se pokorili moji volji, pa se bodeš tudi ti!“

Izrekši, prime jo trdo za roko in jo potegne za seboj s tako močjo, da se ni mogla obdržati deklica in se je opotekla za njim. Poloti se je smrtni strah, in v tem strahu zakliče na ves glas na pomoč: „Oče, oče — pomagajte, pomagajte!“

V tem hipu se odpró stranska vrata iz druge sobe, in grajščakinja, bleda kakor smrt, stala je tu! Čula je v tretjo sobo, kjer je ležala, glasno besedovanje. Vsled neke notranje slutnje, ali recimo radovednosti je zbrala vse svoje moči, vstala s postelje in šla proti sobi, odkoder je prihajal visok, a močen glas.

Grajščak zarudi in prebledi, vse na enkrat, ugledavši svojo ženo. A malu si opomore iz zadrege in porogljivo vpraša soprogo: „Kaj, ali mrtveci vstajajo?“

Grajščakinja ga pogleda neizmerno zaničljivo in reče, kolikor so ji še dopuščale njene slabe moči, s krepkim glasom: „Čudno bi res ne bilo, ako bi vstajali. Nesramnež, izpred očij mi!“

„O rad," odvrne grajščak in se prisiljeno zasmeje. „Kolikor bolj sem ti izpred očij, tem ljubše mi je!"

Izrekši, odide urno, kajti bilo mu je vendarle neljubo, da ga je tako zalotila soproga.

Grajščakinja pa stopi sedaj bližje k Malki in jo strogo popraša: „Dekle, kaj delaš tu? Kdo te je poklical sem?"

Malka zdrkne pred njo na koleni in ji z jokajočim glasom pripoveduje, kako so ji oče bolni, in kako ju izganja grajščak iz koče, pa da je le v skrajni sili in pregovorjena prišla prosit grajščaka usmiljenja in potrpljenja.

Grajščakinji se je deklica v srce smilila, ko je slišala njeno pripoved. Veli ji vstati ter ji reče: „Ti si dobro dete! Pojdi z mano!"

Peljala jo je v svojo sobo. Vzemši nekaj iz omarice, pravi: „Za te in za očeta je najboljše, ako takoj zapustita ta kraj. Ná, tu imaš nekoliko za na pot. Preskrbi záse in za očeta voz, in odrinita, prej ko mogoče. Bog vaju spremljaj! Ostani bogaboječa in pridna, kakor si bila doslej. Ohrani si tudi zanaprej čistost srca, ki je največji ženski zaklad. Spomni se včasi mene in moli za me. Videli se ne bova več. Z Bogom!"

Malka je hvaležno sprejela dar, a ihtela je tako, da se ni mogla zahvaliti z besedo. Poljubila je dobri gospej roko in odšla.

XIII.

Ujetnik.

Med tistimi ranjenci, ki so jih bili Turki pobrali na bojišču in jih naložili na vozove, ali pa privezali na konje, bil je tudi Ivan. Rana njegova na glavi ni bila tako nevarna, kakor je bilo videti na prvi hip. Turčin, ki je bil mahnil po njem, bil je nekoliko predaleč od njega, in tako ga je zadel le konec sablje, in še ta le toliko po glavi, da mu je posnel kožo, kost pa je bila ostala nedotaknjena. Vendar je bila rana zelo dolga in bolečina v prvem hipu ta o huda in skeleča, da je ležal nekaj časa nezavesten na tl ı. Dobro je bilo, da je bil sneg, kajti ko mu je nekoli časa mirovala glava v mrzlem snegu, prišel je zopet do zı esti in je izpregledal. In to je bila njegova sreča, kajti T ki niso mnogo izbirali med ranjenci. Če je kdo mežal ir se ni ganil, imeli so ga za mrtvega, ali za hudo ranje-

nega in mu odsekali glavo. Prav gotovo bi se bilo tudi to zgodilo Ivanu, ako bi ne bil odprl o pravem času očij.

A kaj sedaj? Kaj se zgodi z njim? Bi li ne bilo boljše zanj, da bi mu bil turški meč preklal glavo, kakor da ga ženejo zdaj zvezanega Bog vé kam? Prišlo mu je na um, kar je kdaj čul v svojem življenju o krvoločnosti turški. Pa kaj se je bilo treba spominjati nazaj, saj je ravnokar na svoje oči gledal, kako so nesrečnim kristjanom sekali glave! Čemu so njemu prizanesli za sedaj? Pač zato, da ga prihranijo še za hujše muke! Take in jednake misli so rojile Ivanu po trudni glavi.

Mestice, iz kterega so bile prihrule turške čete, in kamor so sedaj gnali uboge ujetnike, ni bilo daleč od bojišča. V dobrih treh urah so dospeli do njega. Turki, ki so bili domá, zagnali so grozen krik, ko so čuli o zmagi ter videli toliko ujetnikov. Kristjanje pa, kterih je bilo v omenjenem mesticu tudi nekoliko, dasi mnogo manj nego Turkov, gledali so pomilovaje na uboge junake, ki so prelivali kri tudi za njihovo prostost.

Ivana si je pridržal z mnogimi drugimi ujetniki bogat Turčin, kteri je med Turki nabiral prostovoljce in iste na svoje stroške vodil v boj zoper kristjane. Za stroške, ki jih je imel z vojsko, odškodoval se je, in sicer prav dobro odškodoval s tem, da je plenil po kristjanskih selih, in da je prodajal ujete kristjane za kolikor mogoče drag denar v sužnost.

Mnogim izmed ujetnikov bi bila pač smrt ljubša, kakor sužnost. In temu se ni čuditi, ako pomislimo, kako nečloveško so od nekdaj ravnali s sužnji. Dokler je nesrečnež, ki ga je zadela tako bridka usoda, še zdrav in pri moči, mora delati kakor črna živina. Kedar mu opešajo moči, pa ga pretepavajo in trpinčijo, dokler v strašnih mukah ne izdihne duše. In nič boljšega ni čakalo našega Ivana. Vsaj Turčin, ki je bil sedaj njegov gospodar, odmenil mu je gotovo isto, kakor vsem drugim pomilovanja vrednim revežem, ki so prišli v njegovo oblast.

Ivanu in pa še jednemu drugemu njegovih tovarišev, ki je bil tudi ranjen, odkazali so posebno stanico, ki pa je bila bolj podobna kaki kleti, kakor človeškemu stanovanju. Druge pa, ki so bili zdravi, ali le malo ranjeni, potaknili so zvezane v votline, na pol pod zemljo ležeče, z namenom, da jih v kratkem odženó v Malo Azijo in jih tam prodajo v sužnost.

K Ivanu in njegovemu tovarišu pride kmalu neki Turčin, ki je bil menda zdravnik. Izpral je najprej Ivanu rano in mu obvezal glavo, kar je temu zeló dobro storilo. Potem se je podal k drugemu ranjencu, na kterega se je Ivan še le zdaj natančneje ozrl. Pripeljali ju namreč niso bili na jednoistem vozu, in zato se poprej nista mogla videti. „Ali si ti, Tone?“ vzklikne začudjen Ivan. Spoznal je v ranjencu svojega tovariša in prijatelja, kterega smo bili že prej omenili, in o kterem smo bili povedali, da je z Gorenjskega domá. Isti privzdigne s težavo glavo in, spoznavši Ivana, reče: „Tudi ti, Ivan, si med nesrečnimi? No, bodeva imela pa kračji čas, dasi ti jaz ne bodem dolgo delal druščine!“

Zdravnik, ki ga je preiskoval, zapové mu, naj molči. Pregledavši mu rane, obvezal ga je sicer, a zmajal je z glavo, kakor bi hotel reči, da ne bode nič iz njega. Bil je hudo ranjen na desni roki, razun tega pa je imel tudi še prsi prestreljene. Turki, ki so ga pobrali na bojišču, gotovo niso bili zapazili njegove rane na prsih, če ne, ne bili bi ga vozili s seboj.

Ko je bil zdravnik odšel, zadremala sta malo bolnika, kajti počitka sta bila oba silno potrebna. Vendar spala nista dolgo, ker jima tega niso pripuščale rane. Zlasti Ivanov tovariš je trpel hude bolečine.

Prebila sta mukepolno noč. Ležišče, kamor so ju bili položili, bilo je trdo in nikakor pripravno za bolnike, še manj pa za ranjence. Ivan je težko čakal jutra, in jedva se je začelo svitati, sklonil se je po koncu in se počasi spustil s postelje. Sicer mu je bila glava težka in trudna, tako da se je jedva držal po koncu, vendar zdelo se mu je, da mu je lažje, ko je dvignil ude s trdega ležišča.

Tovariš ga milo pogleda. Njemu ni bilo mogoče niti ganiti se. Ne samo, da se na desno roko ni mogel čisto nič nasloniti, tudi rana v prsih ga je hudo bolela, in vsak gibljej mu je povzročeval grozno bolečino. „Blagor ti,“ vzdihne, „da se moreš še držati po koncu! Jaz se ne bom nikdar več!“

Ivan ga skuša tolažiti, a on mu prestriže besedo, rekoč: „Ne, ne, z menoj je pri kraju! In prav je; zadela me je kazen božja! Glej, to desnico, ki mi je razklana, vzdignil sem bil pregrešno proti lastnemu očetu. Kako se izpolnjuje nad menoj četrta zapoved božja! Ivan, neko prošnjo imam do tebe, ako bi mi jo hotel uslišati. Pri sebi imam papir

in svinčnik. Ali ti dopuščajo tvoje moči, da bi mi napisal nekoliko vrstic na mojega očeta? Veliko lažje bi umrl, ako bi ga mogel prositi še odpuščenja. Kako dober je ta moj oče, kako mi je hotel prav, jaz pa sem bil trmoglav in sedaj se pokorim za to!"

Ivanu se je v srce smilil tovariš. Dasi se mu je v glavi vrtelo in se mu od slabosti delalo temno pred očmi, vendar je poiskal v tovarišev žepu papir in svinčnik, in kakor hitro se je bilo do dobrega zdanilo, pripravil se je k pisanju.

Tovariš pa mu je takó-le narekoval:

„Dragi, ljubljeni oče!

Vam se pač ne dozdeva, da umiram! Bog me je hudo kaznoval! Zapustivši domačo hišo tistega nesrečnega večera, ko me je bil zmotil sam hudobni duh, da sem zamahnil z desnico svojo na Vas, taval sem tako dalje po svetu, ne da bi bil vedel, kaj in kam hočem. Kar zvem, da se tukaj na Turškem bojujejo kristjani zoper Mohamedance. Vest me je pekla zaradi pregrehe, ktero sem storil. Da bi se zmotil in si zadušil glas, ki mi je v srcu noč in dan očital nehvaležnost proti Vam, podal sem se med bojevnike. Bil sem v boju, in tu me je dosegla božja kazen. Desnico, ki se je pregrešila zoper Vas, preklal mi je sovražnikov meč, da Vam je ne morem dvigniti v slovó. Pa tudi v prsi sem smrtno ranjen. Le malo ur mi je še živeti. Smrtni pot mi vstaja že po čelu, in v tem trenutku se obračam do Vas s prošnjo, da odpustite svojemu hudobnemu, a skesanemu in spokorjenemu sinu!

Naj mi odpusté tudi dobra moja mati! Bratom in sestram pa naj bom v svarilen vzgled!

Ko Vam dojde to pismo, bom že davno pokopan. Piše mi te vrstice moj zvesti tovariš, ki ga je tudi zadela ta nesreča, da je ranjen in z menoj ujet. Bog vé, kdaj se mu posreči doposlati Vam ta list. Naprosim pa ga, da Vam zraven pripiše še dan, kedar izdihnem svojo dušo.

Če me ne moti vse, zgodi se to še danes.

Še enkrat Vas prosim, odpustite svojemu nesrečnemu otroku in spominjajte se ga v molitvi. Da ste mi zdrav! Z Bogom!"

Ivan je bil do solz ginjen, ko mu je tovariš narekoval te vrstice. Obljubil mu je, da bode, če se mu kdaj posreči zadobiti zopet ljubo prostost, gotovo oddal pismo pod n-

slovom, kterega mu je naznanil. Sicer pa upa, da še tudi on ozdravi, in da se rešita še oba.

„Bog ti povrni, dragi prijatelj!“ zahvaljuje se mu tovariš. „Mene kmalu pokopljejo, ti pa se povrneš zdrav in srečen v svojo domovino. To mi pravi moje srce. Slutnje, ki jih imajo umirajoči, uresničijo se navadno!“

Prišel je zopet Turčin, ki je prejšnji dan opravljal posel zdravnika. Ivana takoj zapodi nazaj v posteljo. Pregleda mu znova rano in mu jo preveže. Nad tovarišem pa je zopet zmajal z glavo in odšel.

Proti večeru je začelo Ivanovemu tovarišu postajati zeló hudo. Začelo se mu je blesti, in govoril je vsakovrstne stvari brez vsake zveze. Iz vseh besed pa je bilo razvideti, da ga hudo bolí, ker je razžalil očeta. Večkrat ga je klical po imenu in ga prosil, da pride k njemu.

Ivan je bil v groznih skrbeh. Rad bi mu bil pomagal, pa mu ni vedel in znal. Vlil mu je včasi v usta malo vode, ki je stala poleg postelje v vrču. Zdelo se mu je, da trpi žejo. Tudi čelo mu je sem ter tja poškropil, da bi ga spravil k zavesti, toda ni se mu posrečilo. Vzbudil se ni več. Sopihal je čim dalje težje, in končno mu je bruhnila kri skoz usta. Ivan je začel klicati na pomoč. Prišli so res gledat, kaj je. Tudi navidezni zdravnik je prišel. A temu se ni več zdelo vredno, truditi se in lajšati bolniku bolečine. Ta je vzdihnil še nekolikokrat in bil je mrtev. Odnesli so ga takoj venkaj in ga zagrebli še tisto noč. Ivana pa so pustili samega v ječi in ga zopet zaklenili.

Da to noč ni zatisnil očesa, ni čudno. Vedno mu je bil tovariš pred očmi, in vedno in vedno se mu je vsiljevalo vprašanje, ali tudi on ni zaslužil kazni, ktero trpi. Čim bolj je premišljeval, tem bolj je prišel do prepričanja, da vendar ni ravnal prav. „Odtegnil sem se samovoljno gosposki, ušel sem iz ječe in bežal pred pravico; zato me je dal Bog sovražniku v roke, ki me je potaknil še v hujšo ječo, nego bi jo bil trpel tam domá.“ Tako je sklepal sam pri sebi. „O moj Bog!“ vzdihoval je, „daj mi priti še enkrat v domači kraj, in sam se izročim oblastniji, kteri sem se samolastno odtegnil. Premalo zaupanja sem imel v te, ke sem se bal, da me zapustiš v stiski; zato me kaznuješ!“

Bila sta pretekla skoro že dva meseca, kar je vzdihoval Ivan v ječi. Rana se mu je popolnoma zacelila, in pričakoval je vsak dan, da ga odvedejo kam drugam, ali pa da mu odkažejo kako delo; vendar doslej se to še ni bilo zgo-

dilo. Kaj se to pravi, dan na dan biti zaprtemu in samo tedaj videti človeško lice, kedar se mu prinese jed, pa še to tuje, ne more si pač nikdo predstavljati, ki ni imel nesreče, da bi bil okusil kaj jednakega. Vendar Ivan se je bil nekoliko privadil svoji usodi. Molil je pridno in v molitvi si iskal tolažbe. Razun tega pa se je vsak dan čestokrat spominjal Malke in Matije. Večkrat je mislil, kako bi bilo, ako bi se mogel vrniti domú. Kako veselje bi to bilo zanj in gotovo tudi za Malko in Matijo. Saj to vendar ni mogoče, da bi ga bila pozabila. Sanjaril je včasi tako živo, da je kar pozabil na temne in tesne stene, ki so ga obdajale in mu branile vsak prosti gibljej. Sevéda je nato tem grenkeje občutil svojo nesrečo, kedar se je zopet zavedel svojega žalostnega položaja.

Po hudi in ostri zimi se je oglasila nenavadno zgodnja in gorka pomlad. Bilo je še le v drugi polovici meseca svečana, a snega ni bilo nikjer več videti. Ivan je sedaj večkrat odprl majhno okence zaduhle svoje stanice in je željno srkal sveži zrak, ki je prihajal noter. Nekega jutra pa mu starec, ki je odpiral in zapiral njegovo ječo in mu nosil jedij, nepričakovano veli, naj gre venkaj. Ivanu se je zdelo, kakor bi ne slišal prav, in pomišljal se je nekoliko. A ko mu starec znova reče, naj gre, storil je to z veseljem. Gnal ga je stražnik na vrt in mu velel, naj zemljo prekopava. O kako je bilo Ivanu pri srcu, ko se je zopet grel o solnčnih žarkih, ktere je tako dolgo pogrešal! Od začetka mu je jemalo kar vid, ko je stopil v solnčno luč, tako se mu je bilo že odvadilo svetlobe okó. Saj je pa tudi bil že zadnji čas, da je smel pod milo nebo. Ivan je sicer voljno prenašal temno ječo in v svoji udanosti v voljo božjo ni toliko občutil svojega gorja, vendar prestrašil bi se bil samega sebe, ako bi se bil videl v ogledalu. Bil je zeló shujšan, in koža mu je postala vsa vela in rumena. Vsi udje so mu bili nekako otrpli, in trajalo je nekaj dnij, da so zadobili zopet svojo gibčnost.

Ivan je z veseljem delal, dasi ga ravno nihče ni priganjal k delu; kajti starec, ki je imel čuvati nad njim, ni se menil dosti zanj. Hvalil je Boga, da mu je bilo sedaj dano vsaj črez dan uživati svetlobo in sveži zrak. Minevale so mu odslej tudi noči še enkrat hitreje kakor prej, kajti odkar se je smel gibati pod milim nebom, spal je mnogo bolje.

Ko je Ivan nekega večera še na vrtu delal in se je bil njegov čuvaj nekam odstranil od njega, smukne hipoma

neko žensko bitje mimo njega. Zadela se ga je ženska, kakor nalašč, z rokó in mu na pol glasno šepnila: „Jaz sem Zorana!“ Dasi je imela, kakor je to pri turških ženskah v navadi, zagrnjen obraz, spoznal je Ivan vendar takoj, da mora biti še zeló mlada. Zdelo se mu je tudi že poprej nekolikokrat, da ga opazuje, in celó, da mu daje znamenja, vendar se ni dosti menil zato. A njeno današnje obnašanje je dalo Ivanu povod, da je začel premišljati, kaj ima to pomeniti. Popolnoma nerazumno pa se mu je zdelo, kaj je hotela z gori navedenimi besedami povedati. On še v svojem življenju ni nikdar poznal nobene Zorane. Mogoče, da se moti v njem, in da ga je s kom drugim zamenjala. Vendar pa je sklenil, da hoče biti odslej pozornejši proti tej tuji ženski.

Ko je drugo jutro zopet šel na vse zgodaj na delo, ozrl se je takoj pazno okoli, in res je zapazil svojo novo znanko pri neki lini, ko je gledala za njim. Zapazivši, da jo vidi, mignila mu je z roko, kakor bi ga hotela pozdraviti, a potem je hitro izginila. Ivanu se je vse to sedaj še bolj čudno zdelo, in ni vedel, kako si naj razlaga to. Večkrat se je odslej oziral na okoli, kje bi jo zopet ugledal, vendar se mu ni več pokazala tisti dan. A tudi drugi in tretji dan je ni več opazil in že je jel misliti, da se je morda šalila z njim. Žalosten je šel na večer v svojo stanico, kajti upanje, da vendarle morda čuti v obližju kako srce zanj, bilo mu je zopet izginilo. Vlegel se je, a zaspati ni mogel nocoj. Vsakovrstne misli so mu rojile po glavi. Kdo je bila vendar ona ženska, in zakaj se mu je približala? To vprašanje mu ni hotelo iz glave, naj si ga je še toliko izbijal. Metal se je že dolgo časa po ležišču sem ter tja, kar se mu zazdi, da škriplje ključ pri njegovih vratih. Prestraši se in vleče na uhó, a vendar se je moral motiti. Nič ni — vse je zopet tiho. Ali v tem trenutku zaropoče zopet ključ, vrata se odpró, in nekdo vstopi. Ivan se skloni po koncu in posluša, kaj se bode zgodilo. Srce mu je glasno tolklo, in komaj je lovil sapo.

„Ali spiš?“ vpraša ženski, Ivanu že malo znani glas.

„Kdo je?“ odgovori on.

„Jaz, Zorana!“

Sedaj je bilo Ivanu takoj jasno, zakaj mu je zadnjič zašepetala, da je Zorana. Namerjala je gotovo že tedaj priti do njega, in da bi se po noči lažje sporazumela, in da ne bi nastal po nepotrebnem kak hrup, povedala mu je svoje ime.

„In kaj hočeš?“ popraša zopet Ivan.

„Kaj hočem? Tebe in sebe rešiti! Jedno prihodnjih nočij pobegneva. Bodi tedaj vedno pripravljen in ne slači se. Nocoj zvedi le še toliko, da sem tudi jaz ujetnica, kakor ti. Vse drugo zveš pozneje. Z Bogom!“

In izginila je zopet. Ivanu pa je bilo, kakor bi bil vse to doživel le v sanjah. Ko je črez dalje časa nekoliko zaspal in se zjutraj vzbudil, premišljal je dolgo, ali se je res to dogodilo ali ne.

XIV.

Hudobija se maščuje.

Ko je bila Malka prišla z grada domú, ni si zopet upala očetu povedati vsega po pravici, kar se ji je bilo ondi pripetilo. Sramežljivost ji tega ni dopuščala. Izročila pa je očetu izdatni dar, ki ga ji je bila dala grajščakinja, in mu povedala, da je tudi grajščakinja te misli, da je najboljše, ako gresta in se tako izogneta preganjanju grajščakovemu.

„Dragi oče,“ rekla je Malka, ko mu je bila povedala, da se grajščak ni dal potolažiti, „jaz pojdem precej jutri iskat vozov. Kočo kmalu izpraznivа in pojutranjem se že lahko odpeljeva. Postlala vam bom na vozu tako mehko in vas odela tako gorko, da se vam bo zdelo, kakor bi ležali domá v postelji. Samo žalostni mi ne bodite! Verjamite, da se bova drugje tudi preživila. Za prvi čas pa sedaj tako imava!“

„Zgodi se božja volja!“ odgovoril je Matija. „Ako mora biti, pa pojdiva! Rad bi bil zatisnil tukaj oči, pa če je Bog v svoji neskončni modrosti sklenil drugače, naj se zgodi! Tudi jaz sem tega mnenja, da ne čakajva tako dolgo, da poteče čas, ki ga je nama odločil grajščak. Ne smeva mu pokazati, da nama je res toliko na tem, če sva v njegovi koči ali ne. Le pojdi jutri in preskrbi vozá, jednega, da se midva vsedeva nanj, drugega pa, da naloživa nanj te male stvari, kar jih imava. Ali kam se naj obrneva? Jaz mislim, da bo najpametnejše, ako se napotim k svojemu bratrancu Jožku. Dober človek je bil vselej, in mislim, da naju rad sprejme pod streho. Sicer je že petnajst let, odkar sem bil zadnjič pri njem, vendar upam, a se ondi ni dosti izpremenilo. Bil sem šel tedaj k pogre u njegove rajnke žene. Sam je, samo jedno hčerko ima, ti bo nemara nekoliko let starejša od tebe. Hišica stoji a

samem, in sicer na prav prijaznem kraju. Dovolj prostora je za četvero ljudij. Tja pojdeva! Z vozom prideva zlahka v štirih urah tjakaj, in to že kako prestanem!"

Malka je bila zeló vesela, ko je videla, da so se oče na enkrat odločili zapustiti domači kraj. Bala se je vedno, da se s to mislijo ne bodo mogli sprijazniti, in da jih še hujše ne napade bolezen, ako bi prišlo do tega. Sicer se tudi ona ni rada ločila od kraja, v kterem je preživela lepa otroška leta, a misel, da se tako za vselej izogne nadležnemu grajščaku, delala jo je pri vsem tem srečno in veselo. Imela je pa tudi tolažilno in sladko zavest, da se je pogumno borila zoper skušnjavo, in da je navzlic vsem zvijačam grajščakovim ohranila svojo dekliško čast. O da bi se znalo vsako dekle tako izviti skušnjavcu iz rok, koliko manj kesa, koliko manj joka bi bilo na svetu!

Drugi dan je Malka že na vse zgodaj šla vozov iskat. Preskrbevši voznika, začela je takoj spravljati vkup tisto malo pohištva, kar sta ga imela z očetom. Poslovila se je še v svojem in v imenu bolnega očeta od sosedov, ki so bili bolj v obližju, a v torek rano zjutraj sta se odpeljala iz kraja, kjer sta doživela zadnji čas toliko žalostnih ur. Sosedje, mimo kterih ju je vodila pot, pozdravljali so ju srčno, in marsiktera solza se je utrnila iz očesa, kajti vse ju je rado imelo. Na grajščaka pa so bili vsi srditi in razkačeni, in marsikdo je trdil, da ga zadene še kazen božja.

To pa se je zgodilo prej, nego bi bil kdo mislil, in kakor je pričakoval grajščak. Premoženje mu je šlo že dalje časa rakovo pot. Ko je maščevanja žejen dal zapreti skoro najboljše delavske moči, pač ni slutil, da bode dal s tem sebi najhujši udarec. Delo v rudnikih je hipoma obtičalo. Vsled tega raznim naročilom ni mogel zadostovati. Naročniki so se obrnili za potrebno blago na druge vire in so bili za vselej izgubljeni za našega grajščaka. To je bila zanj velikanska škoda. A prišle so tudi še druge stvari. Grajščak je bil lahkoživec prve vrste. Živel je zeló potratno, in kar bi se zdelo marsikomu nerazumljivo, zabredel je v dolgove. Imel je namreč navado, da je po letu za dva ali tri mesece šel z doma. Obiskoval je kraje, koder se o poletnem času zbirajo največji bogatini. Rad se je mešal med nje, in od začetka je tudi šlo. Rudniki so mu donašali toliko dobička, da si je lahko privoščil marsikaj. Vendar nekterim velikim gospodom še ni to zadosti, da imajo jesti in piti, karkoli poželi srce, ampak udajajo se tudi igri. Člo-

veka pretresa groza, če čita, kako taki ljudje, ki bi lahko obrnili denar v dobre namene, lahkomiselno zapravljajo svoje premoženje. Kolikokrat se zgodi, da kdo pristopi k igralni mizi s tisočaki v žepu, a ko vstane od mize, je berač. Kako daleč vendar privede človeka strast, ako je ne zna brzdati!

Med take ljudi je bil zašel tudi naš grajščak. On nikakor ni hotel zaostajati za drugimi svoje vrste. Igral je in zaigral velike svote. Ko mu je pošla gotovina, jemal je na posodo, in našli so se taki ljudje, ki so mu za dobre obresti radi upali na njegovo posestvo. Ali ko so dolgovi bolj in bolj naraščali, in ko so grajščaka zaradi homatij, ki jih je imel z delavci, zadele velike izgube, prišli so na enkrat upniki s svojimi terjatvami na dan. Bili so natanko poučeni o grajščakovih razmerah, in začelo jih je skrbeti, da ne bi izgubili svojih posojil, in to tem bolj, ker se vrednost rudnikov včasi hitro izpreminja Danes so vredni še na tisoče in tisoče, a jutri je njih vrednost morda že čisto majhna, bodisi, da poide na enkrat dobra ruda, bodisi, da so nepričakovano našli drugje v obilici jednake, ali morda še boljše rude. Grajščak je dobival sedaj pogostoma opomine, da naj plača kmalu večjo, kmalu manjšo svoto, in to ga je neizrečeno jezilo. Bil je ves srdit náse in na one, ki so bili okoli njega. Skrbi mu niso dale spati. Vstajal je na vse zgodaj, snel puško s stene in odšel, ne da bi bil komu povedal, kam gre, in večkrat ga pozno v noč ni bilo domú.

Grajščakinja je že davno vedela, da se manjša premoženje njenega moža. Ali to je ni toliko bolelo. Hujše ji je bilo, da je njen mož tako brezbožen, in da se udaja tako divjemu in razuzdanemu življenju. Prejšnje čase si je prizadevala, da bi ga spravila zopet na pravo pot. A odkar se je prepričala, da ne izdá njen trud nič, molila je še samo zanj. Njeno zdravje je postajalo od dne do dne slabše. Od onega časa, ko je bila rešila Malko iz hudobnih rok svojega moža, ni vstala več iz postelje. Grajščak pa je niti enkrat ni obiskal. Poprej je po poslih včasi poizvedoval, kako se počuti, od tistega dne pa se mu niti to ni zdelo več vredno. Grajščakinja je trpela udana v voljo božjo ter prosila Boga, da jo kmalu reši svetnega trpljenja.

Nekega popoldne, ko se je že solnce nagibalo k zatonu, bilo je grajščakinji posebno hudo. Čutila je, da se ji bliža zadnja ura. Brez slovesa se ni hotela ločiti od svojega

moža. Še enkrat ga je hotela svariti, še enkrat ga prositi, naj se poboljša, naj predrugači svoje življenje. Ukazala je tedaj svoji strežnici, naj sporoči grajščaku, da bi rada govorila z njim. Strežnica gre takoj do grajščaka ter mu naznani voljo njegove soproge. „Pridem pozneje!“ zavrne jo osorno grajščak, tako da si ni upala več izpregovoriti nobene besedice. Vrne se k bolnici ter ji pové, kaj je opravila. Grajščakinji se je storilo milo, in solza se ji je posvetila v očesu. Ozre se v podobo matere božje, ki je visela na steni nad njeno posteljo, in vpira dolgo solzne oči v njo, kakor da bi ji pošiljala vroče prošnje do nje. In res je v duhu prosila Marijo, naj se usmili njenega moža, in naj mu izprosi milosti pri Bogu. Postajalo ji je od trenutka do trenutka slabše. Tudi strežnica je kmalu izprevidela, da grajščakinja ne preživi tega večera. Poklicala je družino skupaj, prižgala svečo, in začeli so moliti za bolnico. Ta ni mogla več govoriti. Le oči je hvaležno vpirala na zbrane, kakor bi jih hotela zahvaliti za njihovo priprošnjo. Bilo je videti, da se v duhu pridružuje njihovi molitvi.

Bil je nastal že mrak, in grajščakinja je vzdihovala in sopla redkeje in redkeje in vedno bolj globoko. Še jeden globok vzdihljej, in jenjala je živeti! Zaspala je mirno v gospodu. Rešena je bila vseh muk in nadlog!

Družina, ki je zeló spoštovala in ljubila svojo gospodinjo, zažene glasen jok ob postelji zamrle grajščakinje. Vse je tugovalo, in hrup, ki je nastal vsled njene smrti, prodrl je končno tudi do grajščaka. Odpre vrata in se jame bližati sobi, v kteri je ležala grajščakinja. Naproti mu pride dekla, ki je stregla grajščakinji, in ki ga je bila prišla klicat, naj pride k bolni soprogi. Zaničljivo ga pogleda in mu reče: „Gospod, malo preveč ste se zamudili! Sedaj ni več treba hoditi, gospa je mrtva!“

Te besede so grajščaka hudo spekle. Vest, o kteri je mislil, da jo je že davno popolnoma udušil, vzbudila se mu je hipoma. Zabolelo ga je pri srcu, in polotilo se ga je nekaj kakor kes. Živo mu je stopilo pred oči vse, kar je storil grajščakinji hudega v življenju, in glasno mu je očitala vest, da je on kriv prezgodnje smrti svoje soproge. Vzbudila se mu je želja, da bi mogel poravnati, kar je zakrivil. Ko bi oživela, poboljšal bi se in obnašal drugače proti njej, kakor doslej! Toda prepozno! Kar je mrtvo, tega ne obudé nobene želje več k življenju!

Grajščak je stal nekaj časa osupel in potrt. A to je trpelo le malo časa. Strese z glavo in se nasmehne, kakor bi se sramoval nežnejših občutkov, ki so mu zaigrali v srcu. Bil je v tem hipu zopet tisti brezčutni grajščak, kakor vedno poprej. Stopi v sobo, kjer mu je soproga ležala mrtva na postelji, ozre se le enkrat malomarno v njeno bledo lice, pokliče na to sluge, naroči jim vse potrebno zaradi pogreba, potem pa veli napreči voz in se odpelje še tisti večer, ne da bi bil povedal komu, kam se je napotil.

Pogreb grajščakinje je bil velikanski. Od blizu in daleč jo je vse spremljalo k zadnjemu počitku. Saj jo je pa tudi vsakdo ljubil in vsakdo spoštoval, kdorkoli jo je poznal. Zlasti so reveži plakali za njo, kajti marsikterega je podpirala skrivši, tako da ni živa duša nič vedela o tem. Trudila se je, kolikor mogoče z dobrim poravnati, kar je njen mož zakrivil slabega. Marsikoga je sedaj skrbela prihodnjost, marsikdo se je bal, kako bo grajščak postopal z reveži sedaj, ko ne bo nikogar, ki bi se potegoval za nje in jih jemal v varstvo. Ali prišlo je drugače, kakor se je pričakovalo!

Grajščak se je povrnil črez kakih štirinajst dnij domú, in niti na misel mu ni prišlo, da bi bil obiskal grob svoje soproge. Njegova glava mu je bila polna drugih stvarij. Pogostoma se je vstopil pred ogledalo in se opazoval na vse strani. Mislil je — komaj štirinajst dnij po smrti svoje soproge — že zopet na ženitev! Da, v srcu je bil prav vesel, da je bil vdovec. Bil je v hudih denarnih stiskah, in druge rešitve sedaj ni videl, kakor da se bogato oženi. Premišljal je sem ter tja, kam bi se obrnil, kje bi potrkal za nevesto. Najrajši bi sevéda dobil mlado, lepo in ob jednem bogato ženo, vendar ogledalo, v ktero se je tako radovedno oziral, ni mu vračalo take podobe, kakor bi si jo bil želel. Strasti in razuzdano življenje so bile vtisnile svoj pečat v njegovo lice. Pogum mu je upadel, ko se je videl, in obupal je, da bi kdaj dobil ženo, ki bi imela vse te lastnosti. Zadovoljiti se bo tedaj treba z bogato, če tudi ne več lepo in mlado. Toda tudi do tega ni več prišlo!

Mihec Skopin se od tistega dne, ko ga je bil grajščak dal vreči po stopnicah in ga pognati s psi iz grada, ni več približal grajščaku. Srd se mu je budil v srcu, in rad bi se bil maščeval nad grajščakom, a bil je sam grešnik, in če bi bil izdal njega, bil bi tudi sebe izdal. Moral se je tedaj misli do masčevanja iznebiti; a zgodilo se je nekaj

drugega, kar je bilo za grajščaka pogubonosno. Mihec je nevarno zbolel. Ko je tisto popoldne bežal pred psi z gradú, prišel je ves vroč in spehan domú, in ne da bi se bil prej ohladil, vsedel se je na neko klop in se prehladil. Od začetka se ni mnogo zmenil za bolezen, a postajala je hujša in hujša, in moral se je vleči. Zdravnik, ki je Mihca obiskal, priporočil mu je, naj se spravi z Bogom. Sedaj se mu je vzbudila vest. Misel, da mu bode treba kmalu stopiti pred sodnji stol in dati večnemu sodniku račun za vsa svoja dejanja, stopala mu je vedno bolj živo pred oči. Spoznaval je skesano, da ga je zadela kazen božja. Krivica, ki jo je storil Ivanu s tem, da pred sodnikom ni vsega po pravici povedal, pekla ga je hudo, in sklenil je to krivico poravnati, kolikor bi se dalo. Poslal je najpoprej po gospoda, izpovedal se čisto in skesano vseh svojih grehov, potem pa je dal orožnika poklicati k sebi. Povedal je temu, da mu teži srce neka skrivnost, tikajoča se kazenske obravnave, ki se je vršila proti nesrečnim rudarjem ali socijalistom, kakor so jih imenovali. Orožnik je sporočil to sodniji, in že drugi dan popoldne se je pripeljal iz bližnjega trga okrajni sodnik sam z zapisnikarjem do Mihca.

Mihec je povedal sedaj sodniku vse po pravici. Sevéda pri tem grajščakovega imena ni mogel zamolčati. Povedal je, da je bil Ivan po nedolžnem zaprt, ker je bil on jedini, ki je rudarje svaril ter jih odgovarjal od tega, da bi ubogali Štiftarja, in da je grajščak nalašč napravil napačno ovadbo zoper Ivana ter tudi njega prisilil, da ni povedal vsega, kar bi bil moral povedati.

Ko je Mihec sodniku to pravil, vzbujalo se mu je nehoté škodoželje in maščevanje do grajščaka, ki ga je bil tako grdo prevaril, vendar pa moramo biti pravični in ne smemo zamolčati, da si je resno prizadeval zatreti take misli in občutke. Ni mu bil namen, maščevati se nad grajščakom, kakor bi se bil poprej rad, dokler se je še čutil bolj zdravega, temveč povedal je vse natanko resnici na ljubo in iz tega namena, da bi si olajšal svojo vest.

Na vprašanje sodnika, kteremu se je Mihčevo pripovedovanje od začetka nekako čudno zdelo, zakaj bi si bil grajščak prizadeval spraviti Ivana v nesrečo, povedal je Mihec, kar je vedel o grajščakovem razmerju do Malčke. Kajti da grajščak Malčko zalezuje, o tem Mihec od tistega dne ni več dvomil, ko je bil spremil dekle v grad. To je bilo sodniku tudi dovolj, da je bil prepričan o krivdi

grajščakovi, zakaj lahkoživnost njegova je bila znana daleč na okoli. Zapisavši tedaj natanko vso izpovedbo Mihčevo, napoti se sodnik nemudoma v grad z orožniki v ta namen, da bi grajščaka dal takoj prijeti ter ga odvesti v zapor, ker se je bilo drugače bati, da ne bi pobegnil in se tako odtegnil zasluženi kazni.

Dospevši v grad, popraša po grajščaku, a reklo se mu je, da ga ni domá. Grajščakov lovec pa, kteremu se je ta obisk nekako nenavaden zdel, in ki je slutil, kje bi se mogel grajščak nahajati, podá se precej skrivaj iz grada in se napoti v gozd proti kraju, kamor je grajščak zadnji čas skoro vsak dan zahajal. Zaloti ga res tam, ko je sedel na skali z mahom porasteni in zrl srpo v tla pred se. Lovec zakašlja, da bi ga opozoril na svoj prihod. Grajščak, začutivši, da se mu bliža nekdo, zdrzne se, in spoznavši svojega lovca, skoči po koncu s sedeža, in stopivši nekoliko korakov proti njemu, popraša ga osorno, kaj mu je iskati tukaj. Bilo mu je očividno neljubo, da ga je motil v njegovem razmišljevanju. Lovec mu ob kratkem razloži, kaj se je dogodilo, in kaj ga je privedlo semkaj. Grajščaka je čudno pretresla ta novica. Molčal je dolgo časa in stal kakor okamenel na jednoistem mestu. Potem pa, kakor bi se bil prebudil iz težkih sanj, vzdihne globoko in vpraša lovca, ali ne vé, zaradi česa se je sodnik z orožnikoma zglasil v gradu.

„Tega ne vem," odgovori lovec. „Le toliko mi je znano, da je bil sodnik poprej pri Mihcu Skopinu, ki domá na smrt bolan leži. Kaj je imel sodnik pri njem opraviti, ne more nihče povedati; le ko sem šel malo prej mimo Mihčeve bajte domú, pravili so mi ondi zbrani ljudje, da je dal gospod sodnik vse zapisati, kar mu je povedal Mihec.

To sporočilo je grajščaka zeló osupnilo. Bilo mu je hipoma vse jasno. Mihec ga je izdal! Čelo se mu je stemnilo, in divje je zrl v daljavo, kakor bi si želel biti daleč vstran od tukaj. A hipoma se vzdrami, in videč, da ni sam, in kakor bi mu bilo žal, da je s svojim vedenjem izdal svojo notranjost, nasmeje se prisiljeno in reče lovcu z mirnim glasom, kakor bi ga vse to posebno ne brigalo: „Že dobro! Le pojdi domú in reci sodniku, naj malo počaka, ker takoj pridem!"

Lovec uboga in odide. A komaj se je bil tako daleč oddaljil, da se je skril grajščakovim očem, polotil se je grajščaka zopet grozen nemir. Letal je kakor blazen sem ter

tja ter si ruval lase z glave. „Vse je izgubljeno!“ zakričal je večkrat na glas. „Nobene rešitve ni več!“

Premišljal je in premišljal, a vedno je zopet zmajal z glavo, kakor da bi mu ne hotela priti nobena pametna misel več.

„Vse je izgubljeno! Vse je zaigrano!“ sikne še enkrat in bega zopet sem in tja. Črez nekaj časa pa se ustavi, kakor da bi se bil pomiril, in reče z zamolklim glasom: „Naj bo!“ Nato zgrabi krčevito za puško, ki je slonela ob bukovem deblu, in si podstavi cev pod brado. A v tistem trenutku, ko misli sprožiti petelina, zagrabi tuja roka puškino cev, puška se sproži, in — krogla strči grajščaku mimo ušesa v zrak. Bobneče je odmeval strel od griča do griča, grajščak pa je stal otrpel in — orožnik pred njim!

Jeden orožnikov je bil namreč opazil, da se je lovec odpravil iz gradú, in ker se mu je to nekako sumljivo zdelo, šel je tiho za njim in se priplazil med tem, ko je grajščak vsled lovčevih sporočil ves zmeden premišljal, kaj mu je storiti, čisto blizu do njega, tako da je lahko še pravočasno priskočil in preprečil grajščakovo namero, ko se je ta pripravljal, storiti konec svojemu grešnemu življenju.

Srpo je zrl grajščak v orožnika, ko ga je ta prijel in mu zvezal roke, rekoč, da mora iti z njim. Nič se ni branil in nobene besede ni rekel, kakor človek, ki je obupal, in ki ne vidi nobene rešitve več. Molčé je stopal pred orožnikom, ko mu je ta velel, da naj gre proti gradu. Tam ga je sprejel sodnik z drugim orožnikom. Napregli so lepe grajščakove konje pred oni krasni voz, v kterem se je grajščak tolikokrat šopiril. A danes so potegnili streho črezenj, in vanj so se vsedli grajščak, sodnik in jeden orožnikov, a drugi orožnik je sedel spredi poleg kočijaža.

Dasi ljudje niso mogli videti, kdo sedi v vozu, vendar se jim je čudno zdelo, zakaj sedi spredi na grajščakovem vozu orožnik, in zvedljivo so stikali glave, ko je voz dričal mimo posameznih koč proti dolini. Ko pa so prišli v dol, zazvonil je mrtvaški zvon. Grajščaka je glas zvoná hudo pretresel. Zdelo se mu je, kakor bi zvonilo njemu.

Zvonili pa so Mihcu Skopinu, ki je bil izdihnil svojo dušo kmalu potem, ko je odšel sodnik od njega.

XV.

Rešitev.

Ivan je preživel od one noči sem, ko mu je Zorana obetala rešitev, nekaj nemirnih dnij in nočij. Spal skoro nič ni od tistega časa, kajti ako je le nekoliko zadremal, zazdelo se mu je takoj, da so se odprla vrata njegove ječe, in skočil je po koncu. Vendar vselej se je moral prepričati, da se je motil, in poiskal je zopet žalosten svojo postelj. Ta večni nemir ga je utrudil sčasoma tako, da je bil ves slab, in da se je bal, da ne bi zbolel. Nemiren in razburjen pa je bil tem bolj, ker od omenjenega večera tudi po dnevu svoje nove znanke nikjer več opazil ni. Vsiljevala se mu je misel, da so jo morda zasačili, ko se je pripravljala na beg, in da sedaj ni več upanja za rešitev.

Tako je preteklo kakih štirinajst dnij, in Ivan se je bil že zopet sprijaznil s svojo usodo, ko se nekega večera znova odpró vrata njegove spalnice. Ivan, ki je zeló rahlo spal, čutil je takoj, da se nekdo bliža. Skloni se po koncu, boječ se, da bi se zopet ne varal. Vendar to pot se ni motil. Razločeval je natanko v mesečnem svitu znano žensko podobo in tudi njen glas je dobro čul, ko mu je velela: „Vstani urno in pojdi!“ Ivan se v prvem trenutku zboji, ko vidi, da luna sveti.

„Presvetló je,“ reče ji in se še pomišlja, bi jo li ubogal ali ne.

„Ravno zato, ker je svetlo,“ odgovori ona, „morava iti. Ne boj se! Molči in pojdi!“

Ivan se potolaži in se poda za svojo rešiteljico. Ko sta stopila iz stanice, zapre ona zopet previdno duri, zaklene jih, potegne kolikor mogoče rahlo ključ iz ključavnice in pelje potem Ivana po dolgem dvorišču. Ivan se je oziral plaho okoli, vendar nikjer ni bilo čuti žive duše. Dospela sta do velikih težkih vrat, skoz ktera se je prišlo na plano.

„Odpri jih,“ reče mu ona, „odklenjena so že!“

Ivan jih potegne z vso močjo k sebi in se prepriča, da so res odklenjena. Izmuzneta se skoz vrata, in ona mu reče, naj jih zopet zapre za seboj. Pomoli mu velik ključ in veli, naj jih tiho zaklene in zopet izdere ključ. Ivan stori vse, kakor mu je ukazala. Nato mu ključ zopet odvzame ter mu reče: „Zdaj hodi za mano. Hiteti morava, da dospeva pred jutrom še do gozda, ki nama dá zavetja, in

kjer si lahko odpočijeva. A pomagaj mi nekoliko časa nositi tó-le!"

Ivan je bil tako razmišljen, da ni poprej zapazil, da ima Zorana precej velik zavoj s seboj. Še le sedaj, ko mu ga je ponudila, odvzame ji ga in gre za njo. Hodila sta molčé in hitro, kolikor so jima dajale noge. Mesec je prijazno svetil, in to je bilo dobro, kajti drugače bi jima bilo težko se držati kake poti. To pa bi bilo tem neprijetneje, ker se je razprostirala krog in krog široka ravnina in bi ju bili po dnevu lahko zalotili, če bi se jima ne bilo posrečilo, o pravem času še dospeti do kake goščave. Hodila sta že cele tri ure, ko prideta do precej močvirnatega sveta. Tu in tam je stala kaka večja luža v dokaz, da voda tu nima pravega odtoka. V jedno teh luž zažene Ivanova spremljevalka ključe, ki jih je doslej nosila s seboj, da se pogreznejo v blatnata tla. „Prav hodiva!" reče vesela in zadovoljna. „A imava morda še le polovico pota za seboj. Hitiva torej!"

Ivan se je čudil vztrajnosti neznane mu ženske, in akoravno so mu že pešale noge, ni se njej hotel dati osramotiti, temveč hitel je za njo, kolikor so mu pripuščale moči. A končno je vendar začel pešati. Krivo je bilo temu to, da je zadnji čas vsled razburjenosti imel tako malo počitka. Že je hotel reči svoji voditeljici, da ne more več, in da si mora nekoliko oddahniti, ko se sama ustavi, ploskne z rokami in radostno vzklikne: „Rešena sva! Evo ti gozda!"

In res, pred njima se je širil košat gozd, zarasten s tisočletnimi hrasti. Podasta se v grmovje, in ohladivši se nekoliko, sedeta na debelo deblo po viharju polomljenega drevesa. Sedaj strga spremljevalka zagrinjalo raz obraz, in Ivanu se smehlja naproti krasen obrazek šestnajstletne deklice. Ivan je kar strmel. Dekle se zasmeje na glas in mu reče: „Le ne bodi tako radoveden! Daj mi najpoprej tisti zavoj, da se malo pokrepčava, potem pa zveš vse!"

In začela je razvijati culico, ktero je bila pri odhodu izročila Ivanu, ter razkládati iz nje mnogovrstnih jedil. Tudi izvrstne slivovke je imela v mali stekleničici, s ktero sta si ogrela in poživila otrple ude. Jed jima je šla zeló v slast, a Ivan vendar ni mogel dalje tešiti svoje radovednosti. Predno je bil nasičen, popraša jo:

„Povej vendar, od Boga poslano bitje, kdo in odkod si, kako si vse to napravila, da sva mogla uiti, in kam me namerjavaš dovesti sedaj!"

Ona ga milo pogleda in prijazno se smehljaje začne pripovedovati: „Kako mi je ime, povedala sem ti že. Rojena in domá sem na srbskih tleh, ne daleč proč od turške meje. Pred štirimi leti — imela sem komaj dobrih dvanajst let — padla sem krutemu Turčinu v pest. Moraš vedeti, da ob turški meji nikoli ni prav mirú. Posamezne turške čete so uhajale vedno na srbska tla in odnašale odondod, kar jim je ravno prišlo v roke. Jaz sem pasla bogate črede svojega očeta. Neke sobote popoldne, ko sem bila ravno namenjena se vrniti proti domu, prijahajo trije Turčini pred me, in predno sem se mogla prav zavedeti, imela sem usta zamašena in sem bila poleg jednega Turčina na konju. Čredo so pustili pri miru, najbrž, ker se niso čutili dovolj varnih. Obrnili so se, zadovoljivši se z menoj, ter po bliskovo odjahali zopet proti meji in odondod naprej. Dasi so me v začetku vsled prestanega strahu zapuščale vse moči, vendar sem takoj mislila na to, kako bi se rešila. Hotela sem si tedaj natanko zapomniti pot, po kteri so me odvedli Turki. Gledala sem pazljivo na vse strani in se pridno ozirala nazaj. Turek, ki me je držal na konju pred seboj, posmehoval se mi je, misleč, da le gledam, ali hiti kdo za mano rešit me. Ko bi bil znal moje misli, gotovo bi mi bil zavezal oči. Sicer pa mu ni hodilo to niti na um, da bi jaz mogla kdaj misliti na beg. In vendar me hrepenenje in želja, zopet priti k svojim, nikdar ni zapustila. Tudi ko so me roparji pustili pri bogatem Turku, kteremu si tudi ti prišel v roke, ozirala sem se često črez ravan proti oni strani, odkoder so me bili dovedli. Ponavljala sem si takorekoč vsak dan v mislih pot, po kteri smo hodili, in zaradi tega se spominjam še sedaj po preteku štirih let na vse posameznosti. Čudil se boš, kako sigurno te bom vodila do meje srbske, kjer bodeva brez vse nevarnosti. Vendar dovoli, ker ti že razkladam svoje življenje, da posežem še enkrat nazaj. V hiši mojega novega gospodarja se mi ravno ni godilo slabo, ako namreč pomisliš, da me niso trpinčili, in da so mi dajali dosti hrane. Bilo je videti, kakor bi bil imel Turek z mano kake posebne namene. Od začetka pač nisem ničesar slutila, a zadnji čas, ko je postajal moj gospodar od dne do dne prijaznejši z menoj, začelo me je resno skrbeti, in bala sem se, da bi me iz sužnjice ne napravil za jedno svojih žen. Ta misel mi je bila strašna. Zato sem pa odslej začela tudi bolj kakor kdaj poprej misliti na to, kako bi se rešila. Vendar se mi priložnost v to

nikdar ni ponudila. Začela sem že obupavati, in večkrat mi je prišla misel, da bi se usmrtila, kajti stokrat ljubša bi mi bila smrt, kakor da bi morala služiti krivovercu. K sreči se je začel po Bosni in Hercegovini boj, ko so se kristjani vzdignili proti svojemu zatiralcu. Moj gospodar, ki je jeden najveljavnejših Turčinov daleč na okrog, zbral je takoj precej veliko četo in se je šel vojskovat zoper ubogo rajo. Vračal se je večkrat domú, skoro vselej z večjim ali manjšim krdelcem ujetnikov obojega spola, s kterimi je potem tržil globje v Turčiji ter jih prodajal v sužnost. O kako mi je utripalo srce, kako mi je srd polnil dušo, ko sem tako gledala bedo ubogih svojih bratov in sester! Kako rada bi bila planila na Turčina in mu izpraskala oči, a morala sem se zatajevati, kajti ko bi bila izdala svoja čutila, bila bi me zadela jednaka usoda kakor ujetnike, če bi me ne bili pobili že takoj na mestu.

Tako so nekega dne tudi tebe in še jednega ranjenca, potem pa več drugih zdravih ujetnikov pripeljali domú. Te zadnje so že odgnali črez nekoliko dnij; tvoj tovariš je umrl, kakor veš, in sedaj si bil ti sam tukaj. Ne vem, kako je to, a moje misli so mi uhajale vedno k tebi. Vedno sem slutila, da pride do tega, kar se je zgodilo, da pobegneva skupaj. O kako rada bi se ti bila približala in govorila s teboj, a to mi je bilo nemogoče. Toliko da sem mogla obrniti tvojo pozornost náse! A sedaj sva vendar tukaj pod milim nebom, črez toliko časa zopet prosta!"

In kakor bi jo bili premagali sladki občutki, ktere ji je budila zavest, da je rešena, zdrknila je na kolena, sklenila roke in hvaležno vprla svoj pogled proti nebu.

Po kratkem molku reče Ivan: „A povej mi vendar, drago dekle, kako se ti je posrečilo rešiti naju?"

Ona se vsede zopet na hlod in nadaljuje: „Le potrpi, tudi to ti povem! V tem ko si ti počasi okreval, širil se je vstanek po Bosni in Hercegovini bolj in bolj, in nazadnje so prihiteli še hrabri Črnogorci svojim zatiranim bratom na pomoč. Moj gospodar, bodisi, da se je hotel turškemu carju prikupiti, bodisi, da je imel upanje, da zopet kaj pripleni, zbral je sedaj okoli sebe, razun mnogo prostovoljcev, vse svoje ljudi moškega spola in se podal zopet v boj, in sicer je šel, kakor sem slišala praviti, na črnogorsko mejo. Skratka, sedaj ni bilo drugega moškega domá, kakor stari čuvaj, ki je pazil náte in sploh nadzoroval hišo. Jaz sem si mislila: sedaj ali nikoli! Vendar stvar se ni dala tako zlahka izvesti,

kakor bi mislil človek. Brez zvijače ne bi bilo nič. S starim čuvajem sva bila že poprej dokaj prijatelja, sedaj pa sem se mu začela še bolj dobrikati. Zalotila sem bila, da ima starec neko slabost, kakor mnogi Turki, dasi jo zakrivajo kolikor mogoče. Znano ti je, da je Turkom po njihovi veri prepovedano uživati vino in sploh opojne pijače. A te prepovedi se držijo Turki le tako dolgo, dokler do take pijače ne pridejo. Zlasti bogatejši, ki si je lahko kupijo, menijo se malo za Mohamedov nauk. Tako se je dobila tudi v hiši, v kteri sem bivala, vedno dobra vinska kapljica in različne rakije. Imela sem dovolj prilike, priti do teh pijač, in odlivala sem vsak dan po nekoliko zdaj iz te, zdaj iz one posode v posebno stekleničico. To sevéda ni bilo prav, a Bog mi bode menda odpustil malo tatvino, ker sem ravnala le v stiski tako, in ker druge poti nisem znala, po kteri bi se bila rešila iz krivoverčevih rok. Kedar je bila moja steklenica polna, nesla sem jo starcu, kteri je pijačo vselej slastno použil. Oni večer pa, ko sem bila prvič pri tebi, primešala sem bila še neke druge tekočine, s ktero se Turki omotijo, in po kteri se trdo zaspi. Starec je bil komaj izpraznil steklenico, pa je že tako spal, da sem mu lahko vzela ključe, prišla do tebe, vrnila se in mu zopet položila ključe nazaj, ne da bi bil drugi dan kaj vedel o tem. Da bi se mu stvar ne zdela kaj sumna, nisem mu potem nekaj večerov prinesla pijače in še le sinoči sem ga zopet omotila. Tvojo ječo in vrata pri dvorišču se mi je zdelo zato potrebno zakleniti, da bi nama starec ne bil tako kmalu na sledu, ako bi se vzbudil. Vendar sedaj se nama ni nič več bati. Sreča je to, da so se vse turške čete, kakor je videti, obrnile iz tega kraja proti Črni gori. A odpočila sva si nekoliko; pojdiva dalje. Dokler vodi pot črez gozd in ob robu gozda, hodiva lahko tudi po dnevu. Ako bi nama pretila kaka nevarnost, skrijeva se v goščavi, in nikdo naju ne zapazi!“

In odpravila sta se zopet dalje. Ivan se ni mogel prečuditi, s kako vztrajnostjo in treznostjo je delalo dekle na to, da reši sebe in njega. Takega poguma bi ženski nikdar ne bil prisvajal!

Ko sta dalje hodila, moral ji je tudi on povedati dogodke iz svojega življenja. Večkrat je obstala, ko ji je razlagal svojo nesrečo, in vprla tako milo vanj pogled, da je bilo prav videti, kako živo čuti zanj, in kako so ji pretresale srce nezgode, ki so ga bile zadele.

Med takimi pomenki jima je pretekel hitro čas. Moralo je biti že okoli poldne, ko se je pot zavila od gozda zopet v ravan. „Sedaj ne smeva dalje iti," opozori dekle. „Počakati morava večera; kajti akoravno so tudi večeri sedaj svetli, vendar je po noči hoditi mnogo varneje, kakor po dnevu, ko bi gotovo ljudi srečevala in bi bilo vsekako mogoče, da bi zadela ob kak turški oddelek."

Podala sta se tedaj zopet nekoliko globje v gozd in se vsedla. Pokrepčala sta se z jedili, kolikor jima jih je bilo še ostalo zjutraj, a potem sta govorila o svojih otročjih letih, opisovala drug drugemu svoj rojstni kraj in pripovedovala to in ono iz svojega prejšnjega življenja. Tako jima je še dokaj hitro potekel čas do večera.

Ko se je vlegel mrak po zemlji, reče Zorana: „Sedaj je čas, da se zopet odpraviva! Spala bodeva drugo pot!"

Postala sta še nekoliko in poslušala, ali kje kaj ne moti večernega mirú.

Čuti ni bilo ničesar. „Varno je," pripomni Zorana; „pojdiva!"

In nekako lahkega srca začneta nadaljevati svojo pot. Zorana je bila vsa srečna. Zatrjevala je, da sedaj morata priti še to noč do srbske meje, in da se jima kmalu ne bode treba ničesar več bati. A nista hodila dolgo, ko jima zastanejo noge. Zdelo se jima je, kakor da bi prihajal od leve strani črez ravan sem nekak šum in ropot. Vendar ker je baš od te strani vlekel dokaj močen veter, in ker v mraku nista mogla zapaziti ničesar, nista vedela, sta se li motila, ali pa morda res kdo prihaja. Nebo to noč ni bilo tako jasno, kakor prejšnji večer, kajti sem in tja so se kopičili gosti oblaki ter niso dopuščali, da bi bili mesečni žarki prodirali z vso močjo na zemljo. Vlečeta na uho, a bilo je za trenutek zopet vse tiho. Že sta se potolažila in hotela zopet dalje, ko znova potegne veter, in sedaj sta razločevala prav dobro kričanje in vpitje.

„Turki so!" reče Zorana prestrašena. „Na konjih morajo biti, ker se glas tako hitro približuje. Nazaj morava, in sicer urno!"

Izgovorivši, prime Ivana za roko ter ga vleče nazaj. Kmalu sta bila zopet v gozdu. A bežati po gozdu je bilo težavno. Na planoti se je že še videlo, dasi je bila luna skrita za oblaki, a v gozdu sta se izpodtikala ob korenine in kamenje, da so jima noge krvavele. Ali bežati sta morala, kajti krik je prihajal bliže in bliže in tudi udarci konj-

skih kopit so se čuli kmalu. Prišla sta do visoke štirivoglate skale. Hotela sta se ji izogniti ter bežati še dalje, toda tla so bila ondi na široko okrog prepletena z robidovjem, tako da nikakor nista mogla naprej.

„Ostaniva pa tukaj," reče Zorana, ko je uvidela, da ne moreta iz te gošče. „Saj sva tu dovolj skrita, in če bi prodrli Turki od jedne strani v gozd, umakneva se lahko na drugo stran skale, samo če ostane tako temno, in ako odrinejo oni prej, nego se začne daniti."

Ivan, ki se je dal popolnoma voditi Zorani, ubogal jo je in se naslonil na skalo. Bil je potrt na telesu in potrt na duhu. Čutil je še vedno nasledke svoje bolezni in pa onih žalostnih ur, ki jih je prebil v jetništvu; zato ga je bila storjena pot tudi mnogo bolj utrudila nego Zorano. Pa tudi otožne misli so ga navdajale. Spomnil se je, da se je nekdaj, ko je bežal od doma, ravno tako potikal po gozdih, in milo se mu je storilo, ko je premišljeval žalostno svojo usodo.

„Kdaj me jenjajo vendar tepsti nadloge?" vzdihne sam pri sebi, in ko bi bilo nekoliko svetleje, bila bi Zorana videla, kako se mu je zabliskala solza v očesu. Ona je slutila, kaj se godi v njem, in že je hotela izpregovoriti, da bi ga tolažila, ko se ponovi krik, in sicer sedaj čisto blizu. Zorana se ni motila, ko je rekla, da se bližajo Turki. Bili so res, in sicer jih je bilo kakih dve sto mož po številu. Prišli so do roba gozdnega. Tu poskačejo raz konje, privežejo te ob drevju okrog, potem pa začnejo prižigati ognje.

Prestrašena zapazita Zorana in Ivan, da v gozdu nista prav bežala. Ne da bi se bila držala bolj proti sredi, zašla sta v temi tako h kraju gozda, da sta bila prav blizu Turkov. Slišala sta dobro njih govorjenje, dasi jih nista mogla razumeti, in prav dobro sta razločevala posamezne podobe okoli plapolajočih ognjev.

Strah pa se ju poloti tem bolj, ko so se razkropili nekteri od krdela po gozdu, iskajoč suhljadi za ogenj, in ko se je jeden Turčinov približal tako blizu skali, za ktero sta tičala skrita, da je bil le slab streljaj oddaljen od njiju. Že sta mislila, da sta izgubljena, kajti lomastenje po trhlem vejevju, ki je ležalo po tleh, čula sta čim dalje bliže, kar telebi Turčin na tla. Zaplele so se mu najbrž noge v robidovje, in padel je. In to ju je rešilo. Turčin je bil morda zapazil velikansko skalo, kajti sem ter tja je vendarle včasi nekoliko mesec prodrl skoz oblake, da se je mogla razloče-

vati bližnja okolica, in nemara da ga je radovednost gnala do ogromnega kamna. A ko je bil butil tja po tleh, zarentačil je in se vrnil.

Zorana in Ivan sta si nekoliko oddahnila, ko sta začutila, da se je vrnil Turčin. Toda nevarnost še ni bila pri kraju. Kaj pa če ostanejo Turki do belega dne tukaj? Ta misel je plašila oba. Če bi se zgodilo to, potem sta izgubljena! Pa še nekaj drugega je bilo. Pihal je sicer gorek veter, a oblečena vendar nista bila tako, da bi se ne bila prehladila, ako bi bila morala stati celo noč tu na miru. Pri hoji sta se ogrela, a ko sta tu stala tako nepremično, začela sta drgetati od mraza, kajti bilo je še le o prvi pomladi. Bila sta tedaj vsekako v tem, kakor v drugem oziru v zeló neprijetnem položaju. To sta uvidela oba, in vsak záse sta pošiljala vroče prošnje proti Bogu, da bi ju rešil iz te stiske. In njuni vzdihljeji niso ostali neuslišani. Ivan je imel tudi sedaj priliko, prepričati se, da Bog svoje pač skuša, pošiljajoč jim bridkosti in trpljenje, da pa jih ne zapusti v sili. Predno sta se nadejala, poskakali so Turčini zopet na konje ter oddirjali po ravnini, in sicer ravno nasprotno od te strani, na ktero sta se imela onadva obrniti. Bilo je videti, da so se približali Turčini samo iz tega vzroka gozdu, da so dobili potrebnih drv za ogenj, pri kterem so si odpočili in napravili nekoliko večerje.

„Tudi ti gredó proti Črni gori," opomni Zorana, ko so bili odjahali. „Naj bi našli tam zasluženo smrt ti krvoločni sovražniki naši! A sedaj pojdi. Ne bodi žalosten in hvali Boga, da je vse tako srečno izteklo. Tudi jaz sem se bala nekoliko, a sedaj sem vesela. Ta mala nezgoda naju ne sme potreti. Imela bodeva vsaj kaj več povedati o svojem begu. Zakasnila se bova res za kake tri ure, a vendar dospeva, to trdno upam, še to noč do meje. Pojdi!"

In šla sta. Izmotala sta se srečno iz robidovja, v ktero sta bila zašla, in ki ju je morda obvarovalo, da ju ni zalotil Turčin, in kmalu sta bila zopet na planem. Zorana je takoj vedela, kam se imata obrniti, in ni preteklo dosti časa, da sta došla na prejšnje mesto. A sedaj sta na vso moč hitela dalje.

Hodila sta kake štiri ure, ko prideta do vode. Luna se je ravnokar prikazala izza črnega oblaka, in razsvetljeni od njenih milobnih žarkov, smehljali so se prijazno bistri valovi našima popotnikoma naproti.

„Ah, to je Drina, Drina! vzklikne Zorana vzradoščena. „To je Drina, in tam na oni strani, glej, so predraga srbska tla! Še jeden trenutek bodi nama Bog milostljiv, potem je vse dobro!“

A kako sedaj črez vodo? Zorana je sicer trdila, da voda ne more biti povsod globoka, ker se vé dobro spominjati, da so tedaj turški konji, ko so jo bili ugrabili roparji, čisto zlahka prebredli reko, vendar zastonj sta poskušala na več mestih priti črez njo. Bila ni nikjer toliko plitva, da bi se bila mogla brez nevarnosti podati črez njo. Ko tako ob bregu gor in dol tavata in že obupujeta, pridela na enkrat do neke brvi. Vsa srečna, da sta tako dobro zadela, podasta se na ono stran, in stopivši tam na zemljo, vzklikne Zorana glasno: „Hvala ti, večni Bog! Rešena sva!“

A v tistem hipu zagrmi osoren glas: „Stojta! Z mano!“

Oba se prestrašita. Ivan v prvem trenutku ni drugega mislil, nego da je zopet v turških rokah. Zorana pa se kmalu opomore iz strahú in ga začne tolažiti, rekoč, da se naj nikar ne boji, ker se jima zdaj, ko sta na srbskih tleh, gotovo posreči priti do njenih starišev. Spoznala je, da ju je ustavila le srbska straža. Sploh sta kmalu zapazila na več straneh vojaške straže, znamenje, da so se tudi v Srbiji pripravljali na boj, ali da so vsaj ostro pazili na to, kar se godi ob meji.

Ali pri Ivanu Zoranina tolažba ni dosti izdala. Čutil je, da je zopet ujet, in to je bilo dovolj, da so ga obhajale znova težke misli, in da mu je prav živo stopil zopet v spomin žalostni položaj. „Kaj mi pomaga,“ rekel je sam pri sebi, „če se mi tudi posreči dospeti na ljuba domača tla. Prijeli me bodo in odvedli v zapor. Nemogoče mi je priti tako skrivaj do Malke in Matije, da bi ju še enkrat videl! Poprej me zasačijo!“

Take žalostne misli so hodile Ivanu po glavi, ko je z Zorano stopal za stražo, ktera ju je vedla do bližnjega častnika, ki je to noč opravljal službo. Privedši ju tja, izroči ju straža in odide zopet, opisavši ob kratkem okoliščine, v kterih je zalotila tujca. Častnik se dvigne s svojega sedeža, premeri površno Ivana in Zorano od nog do glave in vpraša z resnim glasom: „Kaj je dovedlo vaju ob tej uri črez mejo?“

Zorani se je ta glas zdel nekako znan. Ker je luč slabo brlela, opogumi se in stopi bliže pred častnika. Pogleda mu natanko v obraz in ostrmi. Za trenutek ni mogel glas iz

nje, potem pa zakliče na vsa usta: „Ivo, dragi Ivo! Ali ne poznaš svoje sestre Zorane več?“

Častnik se zdrzne, odskoči za korak nazaj, a pogledavši ji dobro v obraz, skoči zopet k njej ter ji pade okrog vratú, rekóč: „Zorana, izgubljena Zorana! Je li mogoče? Ti še živiš?“

In brat in sestra sta se zjokala od veselja, in tudi Ivanu se je utrnila solza iz očesa.

Zorana razloži nato bratu ob kratkem svojo usodo. Pové mu, kako so jo odvedli Turki, kako je živela ta čas, kar se nista videla, in kako se ji je posrečilo z Ivanom pobegniti in dospeti semkaj. Tudi kar ji je bil Ivan povedal o sebi, pravila mu je. Pomenkovali so se dolgo, a končno opozori Zoranin brat Ivana in Zorano na to, da bi bilo dobro, da gresta k počitku, ker ju hoče precej drugi dan sam peljati na dom. Saj sta pa bila počitka tudi zeló potrebna po zadnjih dveh nočeh. Šla sta tedaj spat, in obá sta se vzbudila jako pozno. Použivši zajuterk, vsedli so se vsi trije na voz, kterega je preskrbel Zoranin brat, in se odpeljali proti domu, kamor so dospeli že v dobrih treh četrt urah.

Kdo naj opiše veselje, s kterim so sprejeli Zorano stariši, sestre in bratje? Imeli so jo že davno za mrtvo, a zdaj se je vrnila tako nepričakovano v njih sredo. Toliko da se niso sprli zanjo v prvem trenutku. Vsakdo ji je hotel prvi stisniti roko, vsakdo jo prvi poljubiti. Ivana od začetka še nikdo opazil ni. Še le potem, ko so se po prvem iznenadjenju nekoliko pomirili in je Zorana svojim ob kratkem razložila, kaj je vse doživela v tem času, ko je ni bilo domá, seznanila jih je tudi z Ivanom ter jim povedala, kako čudno naključje ju je privedlo skupaj.

Novica, da se je vrnila izgubljena Zorana, raznesla se je kakor blisk po vsem selu, in v kratkem je privrelo vse polno sorodnikov, prijateljev in znancev jo pozdravljat. Stariši Zoranini, ki so bili zeló bogati seljaki, praznovali so srečno vrnitev svoje ljubljene hčere s tem, da so napravili velike gostije, h kterim so povabili od blizu in daleč vse znance in sorodnike. Vse je bilo veselo med pojedino, vse je vriskalo in pelo ter napivalo lepi Zorani. Le Ivanu se ni hotelo razvedriti lice. Srpo je gledal pred se, in videlo se mu je, da mu žalost polni srce. Videl je tu srečo ljubečih se ljudij, ki so se črez dolgo zopet sešli in našli. Ali bo njemu dana jednaka sreča? Bo li tudi on še kdaj

pri svojih? Ta misel se mu je vsiljevala, in bil je žalosten. Trla ga je skrb, bo li mogel dospeti do svojih, ali pa ga že prej primejo ter vtaknejo v ječo.

Zorana, ki ga je videla tako otožnega, pogledovala ga je milo. Tudi Ivo je opazil, da mu teži nekaj srce. Vpraša ga, zakaj je tako tih in žalosten.

Ivan mu pové odkritosrčno, kaj mu tare dušo.

„O, če ni nič drugega," reče mu Ivo, „potem se otresi skrbij in temnih mislij! Kot častnik ti lahko preskrbim takih izkazov, da te ne bode nihče oviral na tvojem potovanju, še manj te prijel. Bodi sedaj vesel z nami in mi veruj, da prideš srečno domú. Pri nas ostaneš lahko še mesec dnij, ali tudi še dalje, ako te veseli, potem pa, ko si se popolnoma okrepčal, nadaljuješ zopet svoje potovanje."

Ivana so te besede jako potolažile. Saj drugega ni želel, nego še enkrat videti Malko in strica Matijo. Trdno je sklenil, da se oblastnijam nadalje ne bode skrival, temveč da se sam izroči sodniji. Neki notranji glas mu je dejal, da so bode sedaj izpričala njegova nedolžnost. Samo tega se je bal, da bi ga orožniki ne gonili sem ter tja. Ako sam stopi pred sodnika in mu pové, kako in zakaj je pobegnil, bodo mu tudi prej verjeli, da je res nedolžen.

Ivo je odšel drugi dan zopet v svojo službo, a dal je pri odhodu Ivanu zagotovilo, da se vrne, če prej ne, gotovo v štirinajstih dneh ter mu prinese, česar potrebuje za na pot v domovino. Zorana pa se je na vse mogoče načine trudila, da bi med tem razvedrila Ivana ter mu krajšala čas. Popeljala ga je vsak dan kam, kmalu h kakemu stricu, kmalu h kaki teti. Imeli so se povsod dobro, kamor sta prišla; kajti ljudstvo v onih krajih je zeló gostoljubno. In res se je posrečilo Zorani, pripraviti Ivana tako daleč, da se je sem in tja nasmejal. Pozabil je včasi za trenutek na vse to, kar je prebil bridkega, in kar ga je po njegovih mislih še čakalo.

Precej prvo soboto po njegovem dohodu pa ga je peljala v gaj, kjer je tedaj čredo pasla, ko so jo bili napadli Turčini ter jo odvedli v sužnost. Lepo je bilo ondi. Tla niso bila ravna, temveč prijazne dolinice, polne zelene travice, menjavale so se ljubo z nizkimi grički, po kterih [illegible] zdaj v večjih, zdaj manjših skupinah rastli košati gabri.

„Glej, tu je bilo!" izpregovori Zorana, ko ga je bi [illegible] privedla na prostor, lepo obrasten z mehkim mahom. „[illegible] sem sedela, in ravno sem se bila dvignila, da bi gn- [illegible]

čredo proti domu, ko prijahajo Turčini, ne meneč se za neravna tla, proti meni ter me odvedejo v turško zemljo. O kako mi je bilo tedaj pri srcu!“

In sklenila je roke ter vprla oči proti nebu, kakor bi hvalila Boga, da jo je rešil. Ivan jo je ginjen gledal, in nehoté se je zmislil na to, kaj bi bilo z njim, ko bi ne bili tedaj Turki ugrabili Zorane. Če bi ne bilo nje, kdo bi ga bil rešil? Kako čudna so pač pota božje milosti!

Črez deset dnij se je vrnil zopet Ivo. Kar je bil obljubil, izpolnil je, kajti preskrbel je Ivanu potrebne potne izkaznice, tako da se je lahko brez vse bojazni podal na pot. Ali zdaj pa Ivanu tudi ni bilo nič več tu strpeti. Srce ga je mogočno gnalo proti domačemu kraju. Zahvali se prijazno družini, ki mu je tako gostoljubno stregla nekaj dnij, in se poslovi. Ginljivo je jemal od Zorane slovo. Podá ji roko in reče: „Nikdar ti ne pozabim, Zorana, kar si mi storila! Ko bi tebe ne bilo, trohnel bi v turški zemlji. Tebe imam zahvaliti za svoje življenje. Spominjal se te bom vsak dan hvaležnega srca, in če moja molitev kaj izdá, spremljala te bosta sreča in blagoslov vse tvoje življenje. Bog ti plačaj vse, kar si mi storila! Ostani zdrava, Zorana!“

„Ti greš?“ vpraša Zorana, kakor bi se ne mogla sprijazniti s to mislijo, ter vpre vanj solzne oči. „Tebe ne miče več pri nas? O saj vem, kaj te vleče odtod! Tvoja nevesta te že težko čaka! Pojdi, hiti k njej in — pozdravi jo! Pozdravi jo in daj ji to od mene v spomin. Reci ji, da jo ima Zorana rada!“

Naprej ni mogla več. Jok jo je posilil. Tudi Ivanu so stopile solze v oči. Molčé spravi dragoceno svetinjo, ki mu jo je ponudila Zorana. Še enkrat ji stisne roko in odide.

Ivo ga je spremil tako daleč, da sta stopila na avstrijska tla. Tam se poslovita. Ivan mu naroči še sto in sto pozdravov na njegovo obitelj in posebej še na Zorano, potem pa nadaljuje hrepenečega srca svoje potovanje v predrago domovino.

XVI.

Zopet pri svojih.

Matijev bratranec Jožek je bil njega in Malko vzel z veseljem pod streho. Imel je prijazno, na zelenem nizkem griču stoječo hišico, ktera je bila dovolj prostorna za dve majhni družinici. Imela je, če si stopil v vežo, na vsako

stran jedno sobo. „Jaz ostanem tu na desni," rekel je stric Jožek, „kjer sem bil doslej, vidva si pa na levi strani uredita, kakor vesta in znata. Mislim, da se bodemo dobro razumeli."

In res, razumeli so se prav dobro. Živeli so, če tudi bolj v revščini, vendar zadovoljni pod jedno streho, pomagajoč drug drugemu, kolikor so le mogli. Matija je bil tukaj kmalu okreval. Storilo mu je bilo to dobro, da je izpremenil zrak, in čutil se je kmalu tako zdravega in krepkega, kakor že davno ne poprej. Hodila sta z Jožkom v gozd, kjer sta drvarila in si s tem prislužila, kolikor sta za silo potrebovala zase in za svoji hčeri.

Bližala se je velika noč. Pomlad, ki je bila to leto prišla nenavadno zgodaj, ni se nič kujala, kakor se to včasi godi, temveč ostalo je ves čas lepo in toplo. Imeli so tisto leto tako gorke pomladnje dni, kakor se to le malokdaj pripeti pri nas. Nasledek tega pa so tudi lahko povsod opazovali v prirodi. Marsiktera cvetlica je pomolila letos poprej nežno svojo glavico iz zemlje, in tudi ptičje petje se je glasilo veselejše, nego druga leta o takem času.

Bilo je veliki torek. Malčka je imela z večerjo opraviti v veži. Mrak je bil že legel na zemljo, in le malo se je še videlo, ko stopi popotni človek v vežo, prijazno dober večer želeč.

„Ali bi me mogli nocoj prenočiti?" poprosi.

Malka, ki je ravno prestavljala piskre v peči, ne ozre se še ne v popotnika, vendar pa mu odgovori: „Ne morem vam tega povedati, ker očeta ni domá. Vendar utegnejo vsak čas priti. Pričakovala sem jih že pred dobro uro, in sedaj ne more biti več dolgo, da pridejo. Potrpite malo; mislim, da vam ne odrečejo vaše prošnje."

V tem je Malka prižgala luč. Ko se pri luči ozre v popotnega človeka, ostrmi, a isto tako tudi tujec, ko jo zagleda. Trenutek se gledata začudjeno, potem pa oba ob jednem vzklikneta: „Ivan!" — „Malka!"

Ali v tistem hipu, ko je Ivanu pretresalo srce nepričakovano veselje, poloti se ga strašna misel: „Kaj li dela Malka tukaj? Je li tu omožena?" In ne da bi stopil k njej ter ji podal vsaj roko, stal je kakor okamenel in zrl srpo pred se.

Malke pa, ki si tega vedenja Ivanovega ni mogla razlagati, poloti se grozna bolest. „Ivan," vzklikne, „kaj stojiš?

Kaj gledaš? Ali nimaš nič več rad svoje Malke?“ Izgovorivši, ovije se mu okoli vratú ter se zjoka na ves glas.

„Malka, draga Malka!“ vzdihne Ivan in jo poljubi na čelo. Tudi njemu so kapale solze po licih.

Ko sta si nekoliko opomogla, vpraša jo Ivan: „Kako prideš semkaj, Malka?“

„Oh, poprej mi povej ti, kako si zašel v ta kraj, in kod si hodil toliko časa? O Ivan, Ivan, ti ne veš, koliko sem trpela!“

Stopila sta v izbo, in Ivan ji je pravil sedaj vse na dolgo in široko, kako in zakaj je pobegnil, kako je zašel med ustaše, kako se je bojeval zoper Turčina, a bil ranjen in ujet, in kako ga je končno rešila pogumna Zorana. Izroči ji tudi svetinjo, ktero mu je dala Zorana za njo. Malka jo vzame solznih očij in jo poljubi večkrat zaporedoma, rekóč: „O da bi mogla tudi deklico, ki ti je storila toliko dobrega, poljubiti in jo zahvaliti za toliko dobrosrčnost!“

Potem mu je tudi ona pravila, kako se jima je godilo v tem času z očetom, ko njega ni bilo domá. Ivanu se je srce krčilo, ko je slišal, kako grdo je ravnal grajščak z njima, in srd mu je polnil dušo. A pri tem so mu vstajale zopet otožne misli. Spomni se, da njegova nedolžnost še ni dognana, in da se mora izročiti sodniji. Globok vzdihljej se mu izvije iz prsij, in žalosten povesi glavo.

Malka se prestraši in vpraša: „Kaj ti je, Ivan? Zakaj povešaš glavo?“

Ivan se bridko nasmehne in reče: „Malka, čas moje sreče bo kratek! Jutri se izročim sodniji! Še ni dokazana moja nedolžnost! In če se mi ne posreči je izpričati?!“

Tudi Malki napolni pri tej misli žalost srce. Obmolknila sta oba in dolgo sta molčala, vtopljena v otožne misli.

Prvi izpregovori zopet Ivan: „Malka, pustiva za nocoj to! Ne greniva si kratkega veselja! Bog mi je doslej iz vseh stisk tako čudovito pomagal; upajva, da me tudi v prihodnje ne zapusti! Povej mi rajši, kam so šli oče, in kje se mudijo tako dolgo!“

„Odšli so že včeraj in rekli, da se danes popoldne zopet vrnejo. Saj veš, da smo imeli blizu svojega nekdanjega doma majhen gozdiček. Smreke so ondi lepo dorastle, in oče menijo, da bi se dale sedaj dobro prodati, ker se lesni trgovci čim dalje bolj pogosto oglašajo. Oh, pa zdi se mi, da ravno prihajajo! So že tu! To so njih

stopinje! Ne pokaži se jim precej! Ostani tukaj v hiši, jaz jim grem naproti.“

To izgovorivši, vzame luč in hiti svetit v vežo, kamor je bil ravnokar stopil Matija. V jedni roki je imel palico, na ktero se je opiral, v drugi pa je držal bokal rumenega vinca. Malka ga že dolgo, ali pa nikoli še ni videla tako veselega. Zdelo se ji je to tem bolj čudno, ker se ni več smejal od tistega časa, odkar je bil odgnal orožnik Ivana.

„Dober večer, oče!“ pozdravi ga Malka.

„Dober večer, ljuba hčerka! Si li kaj huda, da me ni tako dolgo? Malo sem ga pil, Malka, pa ne preveč. Doli v gostilni sem si ga privoščil merico, to sem pa prinesel s seboj. Tudi ti ga boš izpila kozarček, Malka! Nekaj veselega ti imam povedati!“

„Kaj, dragi oče? Ali ste tako dobro prodali smreke?“

„Sem, ljuba hčerka, sem dobro prodal tudi smreke in nisem prišel brez denarja domú. Ali to ni vse! To ni poglavitna reč! Povedati ti imam o Ivanu —.“

„Oh, oče, ali tudi vi veste?“ poseže Malka veselo vmes.

„Če jaz vem? Jaz lahko vem, ali ti . . .“

„Ah, oče, tudi jaz vem!“

„Kaj veš ti?“

„Kje je Ivan!“

„Kje je Ivan?“ povzame starec začudjen.

„Da, kje je Ivan, ljubi oče!“ odgovori Malka, in odvzemši mu palico in vino, hoče ga peljati v hišo, a v tem hipu odpre vrata Ivan, ki se ni mogel več vzdržati, in pade v naročje redniku svojemu in dobrotniku.

„Ivan, ali je mogoče? Ti si, Ivan? Ali me ne motijo moje stare oči? Oh, oh, ali sem res še to dožível?“

In stari mož se zjoka od veselja kakor majhen otrok.

„Ali niste vedeli tudi vi, da je Ivan tukaj?“ vpraša ga Malka črez nekoliko časa, ko si je bil nekoliko opomogel od iznenadjenja.

„Ne, tega nisem vedel, a nekaj drugega vem, kar ni nič manj veselo. Zvedel sem, da je Ivan za nedolžnega spoznan!“

„Za nedolžnega spoznan!“ vzklikneta oba ob jednem, Ivan in Malka, ter skleneta roke, kakor bi hotela Boga zahvaliti za to.

„Pa kako je to prišlo?“ pristavi Ivan zavzet.

„Le čakajta, vse vama povem. Pa stopimo v hišo, da ne bomo tukaj stali. Res, dosti se je izpremenilo v našem

domačem kraju, odkar so nas pregnali odondod. Umrla je grajščakinja . . ."

„Grajščakinja umrla?" poseže Malka vmes. „Uboga gospa, kako je vedela, da se ne bodeve videli več! Bog ji povrni tamkaj stotero, kar mi je storila dobrega!"

„Umrla je grajščakinja," ponavlja Matija, „umrl je ta čas tudi Mihec Skopin, a grajščaka — sedaj me poslušajta — so pa zaprli!"

„Ali je mogoče?" začudita se Ivan in Malka.

„Da, zaprli so ga, pa zakaj, kaj mislita? Poslušajta! Ko je ležal Mihec na smrtni postelji in se bil izpovedal, dal je k sebi poklicati orožnika, in potem je prišel k njemu še neki gospod iz sodnije. Temu je zdaj vse povedal, kako se je godilo oni večer v rudnikih, ko vas je bil sklical Štiftar v posvetovanje. Povedal je tudi, da je grajščak napravil lažnjivo ovadbo zoper tebe, Ivan, in da je tudi njega samega prisilil v to, da ni govoril resnice."

„Tedaj je vendar res, kar sta si pravila orožnika pod onim gabrom!" reče zamišljeno Ivan.

„No, ko je grajščak zvedel o tem, da ga je Mihec izdal," nadaljuje Matija, „zbal se je pravice, in pravijo, da se je hotel ustreliti, toda orožnik mu je to zabranil, in potem so ga uklenjenega odvedli v zapor.

„Bog je pravičen!" vzklikne Ivan in hvaležno vpre svoj pogled proti nebu. Spomnil se je, kako so po nedolžnem gnali njega uklenjenega, a sedaj je zadela očividno kazen božja tistega, ki je bil kriv njegovega trpljenja.

„I, pa kaj sta vendar imela z grajščakom, Ivan!" popraša Matija, „da te je preganjal. Saj mi nisi nikoli pravil, da bi si bila nasprotna!"

„Jaz si še danes ne morem razložiti grajščakovega početja," odgovori Ivan. „Ne vem se spomniti, da bi mu bil storil kdaj kaj hudega."

„O, meni pa se nekaj dozdeva," pripomni sedaj Malka, ki je nekaj časa molčala in premišljala o vsem tem, kar je slišala. „Ali še veste, ljubi oče, kako sem se vselej branila, kedar ste me silili v grad? Povedati vam nisem tedaj hotela, zakaj. Ali kaj bi še dalje molčala! Grajščak me je zalezoval! Zalotil me je bil nekega večera pri studencu, ko so bila že druga dekleta odšla, a tedaj sem morala bežati pred njim. Povedala vama nisem nič o tem, ker vama nisem hotela brez potrebe delati skrbij. A od tistega večera nisem šla nikdar več zvečer k studencu. Ko me je hotela

pozneje grajščakinja vzeti v službo, slutila sem precej, da mora imeti tu grajščak svojo roko vmes. Jaz bi ne bila nikdar šla do grajščakinje v grad, ko bi ne bili vi, oče, tedaj tako hudi bili, ko sem se branila iti. Sevéda, vi niste vedeli, kam me gonite, a odkriti vam nisem hotela, zaradi česa sem se branila, ker sem vedela, da bi vas bila pripravila v grozne skrbi. Vendar bilo je prav, da sem vas ubogala. Grajščakinja je dobro poznala svojega moža, in sporazumeli sve se lahko. Uvidela je tudi ona nakano svojega soproga, kajti on jo je bil pregovoril, da je poslala po me, in hvaležna mi je bila, da nisem sprejela njene ponudbe. Zato pa mi je dajala dela na dom in me plačevala, kakor veste, oče, bolje, kakor sem zaslužila.

Najhujša moja pot pa je bila tedaj, ko sem morala iti prosit grajščaka, naj bi nama dal nekoliko odloga za izselitev. Ko bi ne bili vi tedaj tako bolni, dragi oče, in bi se jaz ne bila bala, da se vam shujša bolezen, ne vem, ali bi vam ne bila postala nepokorna. To je bilo še dobro, da se mi je ponudil Mihec za spremljevalca. Sama ne vem, kako bi bila prišla do grada. Neki notranji glas mi je rekel, da grajščak zopet nekaj namerjava, in da sem se bala po pravici, o tem sem se prepričala kmalu. Ko stopim v sobo, Mihca ni bilo za menoj. Zdelo se mi je, da ga niso pustili noter. Grajščak je bil zopet nadležen. In ko me je po vsej sili hotel pripraviti do tega, da bi bila sedla poleg njega, in me ni pustil ven, tedaj sem zaklicala vas, ljubi oče, na pomoč, a na moj klic je prišla — grajščakinja in me otela iz rok grajščakovih."

„In o vsem tem mi nisi črhnila niti besedice!"

„Čemu, ljubi oče! Le skrbi bi vam bila delala!"

„Ti si dober otrok, Malka! Vendar takih stvarij ni dobro starišem zamolčati! No, pa saj tudi jaz nisem tebi vsega povedal. Ti še slutila nisi, da te je snubil — Mihec Skopin!"

„Mene snubil Mihec Skopin?!" zavzame se Malka. Dasi pohlevna in ponižna, bilo ji je to vendar preveč. „Pa da mi niste povedali tega," huduje se, „da bi ga bila — sama ne vem, kaj bi bila storila z njim!"

„Ne jezi se!" tolaži jo Matija. „Bil je začel noreti na stara leta. Pustimo ga pri miru. Za to, kar je storil tukaj slabega, dal je odgovor večnemu, neskončno pravičnemu sodniku in prejel, kar je zaslužil. Nam ga ne gre soditi."

„Sedaj je vse jasno!" reče Ivan.

„Da, jasno!“ potrdi Malka. „Dragi Ivan, zdi se mi, da jaz nisem malo kriva vsega tvojega trpljenja. Ali si kaj hud na me?“

„O Malka, ne govori tako!“ odvrne Ivan. „Ti ne veš, kako lahko bi bil prenašal vse te nadloge, ko bi bil vedel, da jih tudi zaradi tebe nekoliko trpim. Odslej se bodem spominjal z veseljem prestanih težav.“

In prime jo za roke. Ona pa ga ljubeznivo pogleda ter nasloni svojo glavico na njegove prsi.

„No, no!“ poseže Matija vmes. „Le potrpita še nekoliko časa. Pustita me še do velike noči gospodariti, potem pa gospodarita vidva, kakor vesta in znata. Pa na vino smo čisto pozabili. Malka, prinesi bokal noter, in strica Jožka, pa Reziko pokliči, da bosta pila z nami.“

Malka stori, kakor ji je bilo naročeno. V tem ko so pokušali dobro vinsko kapljico, ponovil je Ivan še enkrat vse, kar je bil povedal Malki že poprej o svojih dogodkih. Ko so bili vino že popili in sta se hotela posloviti stric Jožek in njegova hčerka Rezika, reče Matija:

„Še nekaj sem vam pozabil povedati. Jožek, po veliki noči te zapustimo. Rudnike ima sedaj drug, dober gospod v rokah. Ne morejo ga prehvaliti. Bil sem tudi že pri njem in sem govoril z njim. Naša koča stoji še prazna, in vprašal sem ga, ali bi se smel vrniti. Povedal sem mu, koliko časa je že prebival v tej koči naš rod, na kar je bil precej zadovoljen, da se vrnem. Rekel mi je, naj le pridem, kedar hočem. Veš, Jožek, lepo je res pri tebi, pa vendar bi rad zatisnil tam oči, kjer sem preživel takorekoč vse svoje življenje.“

„Ne zamerim ti tega,“ odgovori Jožek. „Je že tako na svetu, da vsaka ptica ljubi svoje gnezdo. Navadil sem se vaju, in malo težko mi bo, kedar odideta, pa bomo že morali tudi tako prestati. Lahko noč!“

Odbila je prej jednajsta ura, predno so se spravljali pri Matijevih spat, kajti imeli so si še vedno kaj povedati. Pa akoravno je bilo že tako pozno, vendar niso pozabili, predno so se vlegli k počitku, zahvaliti prav presrčno ljubega Boga, da jim je po težkih izkušnjah dodelil še tako veselih ur.

XVII.

Konec.

Tako lepih velikonočnih praznikov pri Matijevih še nikdar niso praznovali, kakor letos. Kako bi ne bili veseli, kako bi se ne čutili srečnih, ko jih je po tolikih nezgodah in bridkostih kar nepričakovano in tako radodarno obsula sreča! A ko so minili prazniki, spravili so svoje reči skupaj, in poslovivši se prav gorko od strica Jožka in Rezike, podali so se na svoj stari dom.

V koči je bilo še vse tako, kakor tedaj, ko so jo bili zapustili; kajti v tem času, ko jih ni bilo tukaj, ni nikdo stanoval v njej. Vrtu, ki je obdajal kočico, pa se je poznalo, da mu ni stregla nobena človeška roka. Bil je zanemarjen, in le malo kje se je videla kaka cvetlica. Vendar Malka je kmalu poravnala, kar je bilo zamujenega, in ni trajalo dolgo, da so zopet nežne rožice zibale duhteče svoje glavice v rahlem vetriču. Tudi zeleni rožmarin se je zopet razkošatil ter daleč razširjal prijetno svojo vonjavo.

Ivanu pa sta bili sedaj pred vsem dve stvari na srcu. Najpoprej je hotel k sodišču ter pojasniti tam, kako in zakaj je pobegnil. Sicer se ni bilo bati, da bi ga klicali na odgovor, ker je bila njegova nedolžnost dognana vsled izpovedbe, ki jo je storil Mihec Skopin na smrtni postelji, vendar mu pa ni bilo vse jedno, kaj mislijo gospodje o njem. Pojasniti je hotel, da ga je le bolj čudno naključje, ker so bile namreč mreže ob oknu njegove ječe slabo vzidane, privedlo do tega, da je ušel, kakor slaba vest, ali pa strah pred kako kaznijo.

Srce se mu je krčilo, ko je stopal po tisti poti, po kteri ga je gnal nekdaj orožnik uklenjenega. Živo se je spominjal bridkosti, ki ga je tedaj navdajala, in hudo mu je bilo, ko je premišljeval, kaj vse je moral pretrpeti. Vendar zavest, da je vse hudo tako srečno prestal, in da se je njegova nedolžnost izkazala, polnila ga je zopet z veseljem in tolažbo.

Pogumno je potrkal, prišedši v sodnijsko poslopje, na ona vrata, skoz ktera so ga nekdaj gonili k zaslišavanju. Povedal je brez ovinkov, kdo je, in razložil je vse okoliščine, ki so ga bile pripravile do tega, da se je odtegnil oblastniji. Gospod sodnik ga je pazljivo poslušal in mu rekel potem:

„O vaši nedolžnosti ne dvomimo nič več, kajti preiskovanje, ki se je vršilo na podlagi izpovedbe Mihca Škopina, izpričalo jo je popolnoma. Vendar to ni bilo prav, da ste pobegnili. S tem ste navidezno sami potrdili, česar so vas dolžili drugi, in sodišče je bilo na ta način speljano na napačno pot. Sicer upam, da ne boste imeli nikoli več opraviti z nami, a če bi se zgodilo, tedaj imejte malo več zaupanja do nas!“

Nato ga je gospod sodnik odpustil, in Ivan se je vrnil vesel domú.

Drugo, kar mu je še težilo srce, bilo je to, da še ni bil oddal pisma, ktero mu je nekdaj narekoval nesrečni njegov prijatelj v turškem jetništvu. Sicer bi ga bil sedaj lahko odposlal po pošti, a prijateljevim starišem bi se bilo moralo zdeti vendar nekako čudno, če bi bili prejeli toliko časa po smrti svojega sina pismo, pisano od neznane roke. Tudi izgubilo bi se bilo lahko, a Ivanu je bilo mnogo ležeče na tem, da izpolni zadnjo voljo svojega tovariša. Sicer pa mu je ta nekolikokrat pravil, da stoji njegova rojstna vas blizu znamenite božje poti na Gorenjskem, in že tedaj je bil Ivan na tihem obljubil v svojem srcu, da obišče ta kraj, ako ga Bog reši iz sovražnikove roke. Hotel je tedaj najprej na božjo pot, a odondod je namerjaval poiskati prijateljeve stariše ter jim osebno izročiti njegov list. Ko je Ivan odkril Matiji svojo namero, rekel je ta:

„Ne pojdeš sam! Vsi trije gremo, jaz, ti in Malka. Saj smo vsi Bogu hvale dolžni!“

In res, odpravili so se nekega jutra zgodaj vsi trije na pot proti gorenjski strani. Malčka je bila neizmerno vesela, kajti od tistega časa, ko je zapustila svojo teto, ni videla več orjaških snežnikov, ki tako ponosno dvigajo sive svoje glave proti nebu. Imeli pa so tudi prekrasen dan. Pomladansko solnce je kar pripekalo, in na temnomodrem nebu ni bilo zapaziti tudi najmanjše meglice, tako da je bilo potovanje res prav prijetno. Dospevši na kraj svojega namena, opravili so pobožno svojo molitev. Nato pa so se podali v rojstno vas Ivanovega tovariša, in ondi so kmalu pozvedeli za njegovo rojstno hišo. Ali mož, ki jo je bil njim pokazal, in kteri ni vedel, čemu so prišli, rekel jim je: „Slabo ste naleteli!“

„Zakaj?“ popraša začudjen Ivan.

„Gospodar umira, če ni že mrtev,“ reče oni. „Ako hočete njemu kaj, pojdite le hitro!“

Pospešili so tedaj svoje korake. Ko stopijo v hišo, ležal je prileten mož na postelji. Srpo se je oziral po svojih, ki so bili zbrani okoli njegove postelje. A ko je videl vstopiti naše popotnike, vprašal je s slabim glasom: „Ali je prišel Tone?“

Ivan se takoj oglasi in reče: „Da, od vašega sina Toneta sem vam prinesel poročilo. Samo ne vem . . .“

Ivan se je bal, da bi bolnika ne pretresla prehudo novica, ako bi mu povedal žalostni kónec njegovega sina, zato mu je zastala beseda.

A bolnik je zapazil to in je nadaljeval z glasom, iz kterega se je videlo, da mu že pojemljejo moči. „O, le govori, le! Vem, da je mrtev, srce moje mi to pravi; samo povej, ali se je skesal in spokoril. O, prav ni naredil, ko je šel tako z doma!“

Ivan izroči pismo, ktero mu je narekoval na smrtni postelji tovariš. Jeden izmed bratov razgrne list in ga prebere na glas. Bratje in sestre rajnega, vsi so jokali, ko so čuli slovo nesrečnega svojega brata. Bolniku pa se je razlil nekak mir po obrazu. Bilo je videti, kakor da bi bil potolažen, ker je zvedel pred smrtjo še usodo izgubljenega svojega sina.

„Spokoril se je!“ vzdihnil je črez dolgo časa. „Hvala Bogú!“ Nato je zopet utihnil in nekako udan pričakoval zadnjega trenutka.

Ginjeni so se poslovili Matijevi od bolnika in se napotili zopet proti domu. Ivanu je bilo neizmerno sladko pri srcu. Vesel je bil, da je še o pravem času prinesel tolažbo ubogemu očetu, in neki glas v prsih ga je hvalil, da je tako vestno izpolnil svojemu prijatelju dano obljubo. Tudi Matija in Malka sta bila zadovoljna in se veselila z njim.

Lepi dnevi so tekli odslej Matijevim, kajti vladale so sedaj tukaj vse druge razmere, kakor poprej, ko je še prejšnji grajščak imel v lasti rudnike. Za uboge rudarje so napočili pod novim gospodarjem veselejši dnevi. Le-tá je bil domačin, ki je imel srce za narod, med kterim je živel, in srce zlasti za svoje podložnike in tiste, ki so delali in se trudili zanj.

Ko so bili prejšnjega grajščaka zaprli, raznesla se je ta novica po bliskovo daleč po svetu, kajti bil je zeló znana oseba. Vendar se ljudje sedaj niso menili tolikanj za njegovo osebo, kolikor za to, ali bodo dobili, kar so imeli terjati od njega. In še le sedaj se je prav pokazalo, kako daleč je grajščak zabredel v dolgove, in kako malo je bilo še njegovega. Dan

na dan so se oglašali novi upniki, ki niso imeli nič več potrpljenja, in tako je prišlo, da se je črez grajščakovo premoženje poprej izrekla sodba, kakor črez njega samega. Prodali so vse njegovo imetje, in ostalo ni zanj čisto nič, nasprotno še izgubili so nekteri upniki precejšnje svote, ktere so bili prelahkoverno zaupali zapravljivemu grajščaku. A prišli so tudi še na nekaj drugega, ko so oblastnije preiskovale premoženje grajščakovo. Pokazalo se je namreč, da je grajščak ponarejal listine in menice, hoteč se na ta način spraviti na noge. Imeli ga niso sedaj samo zaradi krivega pričanja pred sodnijo v kleščah, temveč tudi zaradi ponarejanja menic in drugih takih listin. Kdo bi bil pričakoval kaj takega od tako ponosnega in ošabnega grajščaka! Na njem se je pač pokazalo, kako globoko lahko pade človek, ki se ne boji Boga, in če se opira le na tisto puhlo in navidezno omiko, s ktero se toliko ponašajo nekteri, pa ne vedó, da pravi omiki vir je le blago srce. Ni li bil ta grajščak, kteremu se jih je toliko klanjalo, čisto navaden hudodelnik? In ni li bilo to njegovo dejanje še bolj kazni vredno, nego če bi ga bil doprinesel človek, ki ni živel v tako srečnih razmerah, kakor je živel on? Marsikoga privedejo nesrečne okoliščine do hudodelstva, njega pa je privedla takorekoč lastna lahkomiselnost in razuzdanost. Njegovi dohodki so bili tako lepi, da bi si bil lahko po pravični poti nagrmadil veliko premoženje, a njegova strast, ki ni poznala mej, ki ga je vodila z jedne napačne poti na drugo, pahnila ga je končno v prepad.

Kako ves drugačen je bil novi lastnik rudnikov! Razloček med prej in slej so občutili pred vsem ubogi rudarji. Nekdanji lepi časi so se zopet povrnili Novi lastnik rudnikov ni le pustil svojim rudarjem zopet zastonj stanovanja po posameznih kočah, temveč je tudi popravil le-te, kolikor so bile poprave potrebne, in je postavil še mnogo novih, ki so vse imele namen, služiti delavcem v zdravo bivališče. Trudil se je na vse načine, da bi ubogemu delavcu zboljšal njegovo stanje, in je tudi nekterim vrstam rudarjev., ki so posebno trpeli in delali na posebno nevarnih mestih, prostovoljno povišal plačilo. V tem ko je gledal njegov prednik le na to, kako bi kaj izžel iz ubogih trpinov, storil je sedanji lastnik vse, kar je le mogel, da bi olajšal življenje delavcu. Razume se samo ob sebi, da so mu zato delavci vedeli tudi hvalo, in o tisti napetosti med rudarji in gospodarjem, ktera je vladala poprej, ni bilo sedaj ne duha, ne

sluha več. A da bi korenito iztrebil vso ljuliko, ktero je bil zasejal hudobni Štiftar, skrbel je novi grajščak tudi za to, da so se med njegovimi delavci širili dobri nauki, in pogostoma jim je kupoval dobre knjige ter naročal zanje v krščanskem duhu pisane časopise. Bal se je namreč, da ne bi njegove dobrohotnosti smatrali za slabost, in da bi ne mislili, da zaradi tega tako milo postopa proti njim, ker se jih boji. Vedel je, da se doseže trajen mir le tedaj, ako se vtisne delavcem prepričanje v srce, da je jedino prava pot, po kteri je vsem hoditi, postavna pot, in da morajo taki nauki, kakoršne so slišali nekdaj od Štiftarja, vselej roditi le slab sad, ako se jih poprimejo. Ni se mu zdelo zadosti, da so bili njegovi delavci sedaj zadovoljnejši, nego poprej, temveč zdelo se mu je potrebno, privesti jih tudi do zavesti, da se jim sedaj ne godi nobena krivica več. Zato se je obrnil tudi do domačega gospoda župnika, da bi ta o primerni priliki izpregovoril kako besedo delavcem v pouk, in gospod župnik, ki je bil dober mož in je za dušni in telesni blagor svojih ovčic skrbel po očetovsko, ustregel je temu drage volje. Storil pa je to tem rajši, ker je bil trdnega prepričanja, da ostanejo vsi napori, odstraniti delavsko vprašanje, tako dolgo brez zaželenega uspeha, dokler se ne posreči, v srce delavskega stanú vcepiti pravega krščanskega duha. Nič se ni zbal, kar naravnost s propovednice pobijati krivih naukov socijalizma in kazati na to, kako bi se dal zopet napraviti red v družbi človeški ter pripeljati do mirú zbegano ljudstvo; zakaj dobro je vedel, da je na prvem mestu poklicana cerkev, rešiti socijalno vprašanje. „Cerkev je bila prva," tako je poudarjal pri neki priliki, „ki je odpravila sužnost, cerkev je, ki se še dandanašnji najbolj poteguje za to, da se človek nikjer ne ponižuje do živali, ampak da se v vsakem človeku spoštuje podoba božja, po kteri je stvarjen. Ko bi vladala prava krščanska ljubezen med človeštvom, kakor jo priporoča cerkev in jo bode vedno priporočala, gotovo ne bi čuli toliko opravičenih tožb delavcev proti delodajalcem in nasprotno. Ko bi delodajalec videl v delavcu svojega sočloveka in brata, ko bi premislil, da je odrešenik za najubožnejšega isto tako prelival kri na svetem križu, kakor za najbogatejšega, potem bi pač kazal nekoliko srca do ubogega delavca in bi ga ne zatiral, niti mu prikrajševal njegovih pravic. Z mogočnim glasom kliče tedaj cerkev vsem posestnikom in vsem onim, ki potrebujejo delavskih močij: „Ne imejte delavcev za sužnje in ne

ravnajte z njimi, kakor so ravnali z njimi v poganskih časih, ko delavec svojemu gospodarju ni bil nič več vreden, nego žival, ktero je pobil, kedar se mu je ljubilo. Spoštujte v delavcu njegovo osebno vrednost, ki je toliko večja, ker je kristjan! Delo ne ponižuje; zato prišteva vsak, ki misli pametno in krščansko, delavcu v čast, da si samostojno z mnogimi težavami ohranjuje svoje življenje. Nečastno pa in nedostojno je, ljudi izsesavati samo v lastno korist in jih le toliko ceniti, kolikor je vredna njih delavska moč!

Tako govori cerkev, to zahteva od delodajalcev. Jaz tega ne navajam," pristavil je gospod župnik, „kakor bi hotel reči s tem, da se vam, ki delate v rudnikih, godi sedaj še kaka krivica. Mož, kteremu sedaj služite, je vsega spoštovanja vreden. Jaz sam sem se prepričal, da se vam je, odkar on tukaj gospodari in zapoveduje, v vsakem oziru obrnilo na bolje. Pokazati sem le hotel, kako cerkev skrbi tudi za tiste svoje ude, kterim je odločeno, da po besedah sv. pisma jedó v potu svojega obraza vsakdanji kruh, in kake dolžnosti naklada onim, ktere je previdnost božja postavila v boljše okoliščine.

A tudi od delavcev zahteva cerkev, da izpolnjujejo naložene jim dolžnosti. Zapoveduje jim pred vsem, da delo, za ktero so najeti, popolno in vestno izvršujejo, da gospodarju ne napravljajo nikake škode, in da se naj tedaj, kedar branijo svoje pravice, vzdržujejo vsake sile in krivice. Cerkev svari pred vsem tudi pred slabo druščino, pred zlobnimi ljudmi, ki delavca mamijo s slepilnimi nadami, ki mu obetajo vse mogoče, a zapuščajo mu le grenko prevaro in pogin. Kam slaba druščina pripelje, doživeli ste pred kratkim, in mislim, da mi ni treba ponavljati, kar vam je gotovo še vsem živo v spominu.

Prava krščanska ljubezen mora tedaj zavladati med delodajalcem in delavci, potem bode konec vseh prepirov, pa tudi vse krivice in vseh zločinov. Delodajalec naj ljubi tiste, ki se trudijo zanj, in naj jim pomaga, kedar in kjer more, a delavci naj zopet ljubijo svojega gospodarja, ki jim daje kruh in skrbi za nje. Kajti ne sme se misliti, da delavec sam dela, a gospodar nič. Tudi gospodar dela, če ne z rokami, pa z glavo; tudi on skrbi, in sicer ne samo zase, temveč za vse tiste, ki živé od njega. Delavec dela svojih deset ur, delodajalec večkrat noč in dan. Zato pa naj delavec svojega gospodarja ljubi in naj z veseljem dela zanj, kolikor mu pripuščajo moči. Nič ni gršega, kakor to,

kar tolikokrat opažamo dandanašnji, da zidar, kakor hitro je udarila določena ura, vrže iz roke ometačo, ali delavec svojo motiko na polju, tako da se mu vidi, s kako nevoljo dela, in kako se boji, da ne bi storil več, kakor mora storiti. Tisti posel je slab, ki samo to stori, kar se mu ukaže, in še to morda nerad. Ne! delaj, kar delaš, z veseljem in v zavesti, da izvršuješ z delom svojo dolžnost, in da je lenoba greh. Če delaš z veseljem, tedaj ti tudi ne opešajo tako hitro tvoje moči, kakor če delaš z nevoljo in brez ljubezni do svojega gospodarja!"

Tako in jednako je večkrat učil gospod župnik svoje župljane, in njegova beseda je segala vsem globoko v srce. Novi lastnik rudnikov je storil v svojem človekoljubju še stopinjo naprej. Njegovo podjetje je namreč donašalo zopet velike dobičke, odkar se je vrnil red in mir v ta kraj, in sklenil je, rudarjem dajati razun domenjenega plačila tudi še gotov in primeren delež od tega dobička. To pa ni bilo samo rudarjem, temveč tudi njemu v korist. Kajti rudarji so odslej še pridneje delali, deloma iz hvaležnosti, deloma pa zaradi tega, ker so dobivali tem večje deleže, čim večjih dohodkov so donašali rudniki.

Tako je vladala v teh rudnikih odslej najlepša sloga med grajščakom in njegovimi delavci in splošna zadovoljnost.

Ne bo se nam tedaj čudno videlo, da so se v tem prijetnem in lepem življenju pri Matijevih resno pripravljali na svatbo.

Neki torek je bilo, ko je povila Malka dva šopka. Jednega je pripela Ivanu na klobuček, drugega pa sebi na prsi, in podali so se v župno cerkev, kjer ju je gospod župnik poročil ter zvezal nerazdružno za vse življenje. Malki se je zasvetila solza veselja v očesu, ko je podala svojemu izvoljencu roko, a tudi Ivanu se je zibalo v radosti srce, ko je videl, da je Malka sedaj njegova žena, in da se mu je izpolnila najiskrenejša želja.

Po svetem opravilu so se odpravili svatje zopet domú. Bila jih je dolga vrsta, kajti rudarji so sprejeli z veseljem Ivanovo povabilo v dokaz, da ga spoštujejo in ljubijo. Med svati ni bilo malo takih, ki so bili nekdaj nasprotniki njegovi, in ki so se bili dali zapeljati hudobnemu Štiftarju. Mnogi so bili namreč kazen že dostali, drugim pa jo je bil deloma odpustil presvetli cesar. Ker so se namreč kazali skesane in so se lepo vedli v jetnišnici, predlagali so jih v

pomiloščenje, in presvetli cesar jim je v veliki svoji dobroti skazal milost ter jim prikrajšal kazen.

Ravno tisti nesrečniki, ki so se bili vsedli Štiftarju na limanice, bili so odslej najboljši prijatelji Ivanu. Sedaj so bili prepričani, da jim je on hotel le dobro, in noben ni zamudil priti do njega ter ga prositi odpuščenja.

Lepo je bilo gledati dolgo vrsto svatov, ki so se pomikali po griču navzgor proti kočici, v kteri je imel sedaj Ivan prevzeti gospodarstvo. Godcev ni bilo, kajti Ivanu se ni zdelo primerno, da bi bili delali hrup ter ga motili v tako resnem trenutku, kakor je poroka za vsakega človeka. Pa tudi nikakega vpitja in kričanja ni bilo med svati, kakor se to premnogokrat dogaja, in kar je zeló grda navada. Mirno in tiho so stopali svatje navkreber, kakor bi vedeli ceniti sladke občutke, kteri so polnili ženinu in nevesti dušo in srce. Ko so dospeli na grič, pozdravila je ženina in nevesto velika množica mladeničev in deklet. Pod mlajem pa, ktérega so postavili vrstniki Ivanovi ne daleč od domače hiše njegove, zagrmeli so topiči, daleč po dolini oznanjujoč, da se tukaj gori med priprostimi in ubogimi rudarji praznuje vesel dogodek.

Da so se pogostili potem svatje in tudi drugi znanci in prijatelji, tega pač ni treba še posebej poudarjati. Matija je rad dal prihranjeni svoj denar, da se poroka njegove hčere primerno praznuje, in bil je danes ves srečen. Stregel in ponujal je svatom na vse strani ter gledal, da niso pogrešali nobene stvari.

Popoldne okoli pete ure pa je prišel tudi gospod župnik malo pogledat. Rad je imel starega Matijo, pa tudi Malko in Ivana je čislal, in ni se tedaj branil priti, ko ga je Ival povabil.

Vse je bilo veselo, in kmalu se je razlegalo veselo petje z griča po dolu. Mize so bile pripravljene pred kočico, ker je bilo v koči za tako veliko družbo premalo prostora. Že se je začelo nagibati solnce k zatonu, ko se spodi pod gričem na cesti ustavi gosposki voz. Iz voza stopi gospod in začne polagoma stopati v hrib, a voz je oddrdral naprej.

„I kdo bo to?“ izprašujejo drug drugega svatje.

„Verjamite, da nikdo drug, kakor gospod grajščak,“ opomni nekdo. „Včeraj zjutraj je šel z doma in sedaj se vrača.“

„Res bo tako!“ pritrdi gospod župnik. „Ivan, teci mu, teci naproti.

Ivan takoj steče, in črez nekoliko minut se vrne z gospodom grajščakom.

„Pa me vendar ne boste zapodili," reče le-tá, pozdravivši gospoda župnika in vse druge, „ker prihajam nepovabljen!"

„Ne zamerite, gospod grajščak," oglasi se Ivan, „rad bi vas bil povabil, a nisem si upal. Da se boste tako daleč ponižali, ne bi bil upal."

„No, no, že dobro!" odvrne grajščak in se vsede poleg gospoda župnika. „Morda bi ne bil prišel, ko bi vam ne imel povedati nekaj novega, kar vem, da vas bo vse zanimalo. Samo bojim se, da vam ne bi skalil veselja s svojimi novicami, kajti vesele ravno niso."

„Prosimo, povejte, povejte!" silijo od vseh stranij v grajščaka, in ko je tudi gospod župnik poprašal, kaj se je takega dogodilo, reče gospod grajščak:

„V mestu sem bil in sem zvedel, kaka usoda je zadela mojega prednika, prejšnjega lastnika rudnikov. Pred nekoliko dnevi je bil sojen in obsojen zaradi krivega pričanja in raznih goljufij na tri leta hude ječe."

Vse je strmelo nad to novico.

„Bil je neki popolnoma obupan, kakor isti, ki ne vidi več rešitve," nadaljuje grajščak. „Priznal je vse svoje hudobije in poslušal obsodbo neki popolnoma hladnokrvno. Pa to ni še vse, kar vam imam povedati. Ravno nocojšnjo noč se je dogodilo še nekaj drugega. Ko zjutraj vstanem, pové mi strežaj, da je po noči ušel iz zapora neki kaznjenec, in da ga je vojak, ki je stražil, ker se na njegov klic ni hotel ustaviti, vstrelil tako, da je črez dve uri potem izdihnil dušo. Predno sem pa šel iz mesta, zvedel sem, da je bil ta nesrečnež vaš znanec — Štiftar!"

„Štiftar!" vzkliknilo je vse prevelikega začudjenja.

Gospod župnik pa je vstal in začel navzočnikom takó-le govoriti:

„Dragi, dovolite mi nekoliko besed! To, kar smo ravnokar čuli, daje mi povod, da izpregovorim. Pokličite si v spomin vse one dogodke, ktere smo doživeli tekom jednega leta. Ali ne zapazite na vsem, kar se je dogodilo, neskončne modrosti in pravičnosti božje? Glejte, tisti grajščak, ki je hodil vse svoje življenje po poti krivice, ki vas je zatiral in preganjal, kako je danes ponižan! Vi, ki ste nekdaj čutili njegovo železno roko, veselite se, on pa vzdihuje v temni ječi! Ni li očito, da ga je zadela zaslužena kazen božja? In oni hudobni Štiftar, ki vas je zapeljal na kriva pota s

svojim hinavstvom, kako nesrečen konec je vendar storil! On naj vam bo pač v svarilo, da se ne daste nikdar več zapeljati kakemu brezvestnemu hujskaču. Da, tudi vi ste hodili po krivih potih in prejeli svojo kazen za to. Vendar vi se lahko štejete srečne nasproti onemu, ki je bil kriv vaše nesreče, kakor tudi nasproti grajščaku, ki vas je po svoji brezsrčnosti pritiral tako daleč, da ste se vrgli v naročje hudobnemu Štiftarju. Vi ste bili le zapeljani, in kazen, ki ste jo prestali, obvarovala vas bo, to trdno upam, v prihodnje nepremišljenih korakov.

Kako previden mora človek biti, in kako lahko zaide na kriva pota, o tem nam priča tudi današnji naš ženin Ivan. Da, Ivan," nadaljeval je gospod župnik s prijaznim glasom, „tudi ti si bil zašel na kriva pota! Zaupal si premalo na božjo milost, odtegnil si se samolastno od Boga postavljenim oblastnijam, in v kazen zato si zašel med divje Turčine, kjer si veliko prestal in pretrpel. A ker si uvidel svojo napako, in ker si prenašal nezgode svoje udan v voljo božjo, obrnilo se ti je na boljše, in v tem ko je zadela one, ki so te črtili in preganjali, pravična roka božja, si ti srečen in se veseliš. Res, hvaležni moramo biti vsemogočnemu stvarniku, ki tako pravično plačuje dobro in kaznuje hudo!"

Pri zadnjih besedah gospoda župnika je zazvonil večerni zvon. Prekrižali so se vsi in molili na glas. Videlo se je vsem, kako globoko so prepričani o resničnosti župnikovih besed, kajti hvaležno so vpirali oči proti nebu.

Kmalu potem sta se poslovila gospod župnik in grajščak. Vsi drugi pa so bili še blizu do jednajstih zbrani, na kar so se tiho in mirno razšli vsak proti svojemu domu.

* * *

K naši povesti imamo le malo še dostaviti.

Nekdanjemu lastniku rudnikov, prejšnjemu grajščaku, ni ugajal jetniški zrak. Navajen poprej vsega dobrega, občutil je tem hujše neprijetnosti zapora. Začel je bolehati in po sedemmesečni bolezni umrl žalostne smrti v ječi.

Stari Matija je učakal visoko starost. Tudi to veselje je doživel, da je pestoval svoje vnučke, in še le kakih osemdeset let star je zatisnil oči v večno spanje.

Ivan in Malka pa še zdaj živita v srečnem zakonu. A če je že Matija imel nekako veljavo med rudarji, moramo to še vse v večji meri trditi o Ivanu. Čislajo ga posebno

od tedaj, odkar so se izpolnila njegova prorokovanja in so se res sklenile nektere postave v varstvo delavcev. Tako so se na pr. nastavili obrtni nadzorniki, kteri imajo paziti na to, da se delavci preveč ne stiskajo, ter se ustanovile blagajnice, iz kterih dobivajo podporo, če obolijo ali se jim primeri kaka nezgoda.

Ako se pritepe sem ter tja še kak hujskač in rovar v te kraje, ki jih skuša, kakor nekdaj Štiftar, spraviti na napačno pot, pošljejo ga takoj k Ivanu, ta pa mu posveti tako, da si ne upa nikdar več nazaj.

Tukaj ni več mesta za socijalizem ali sploh za kakorovanje. Zavladal je tu duh krščanske ljubezni in bogaboječnosti, in kjer je razširjen ta duh, tam delajo uspešno tudi posvetne, od države ustanovljene naprave.

Srečni so sedaj naši rudarji, kajti z veseljem delajo po naukih gospoda župnika, a lastnik rudnikov, prešinjen od prave bratovske ljubezni do njih, trudi se lajšati jim kolikor mogoče njih delo in trpljenje.

Ko bi ravnali povsod tako, potem bi kmalu izginilo s sveta socijalno vprašanje!

Antun Šucoer

[illegible] Dne 6. VII. 1921

[illegible]

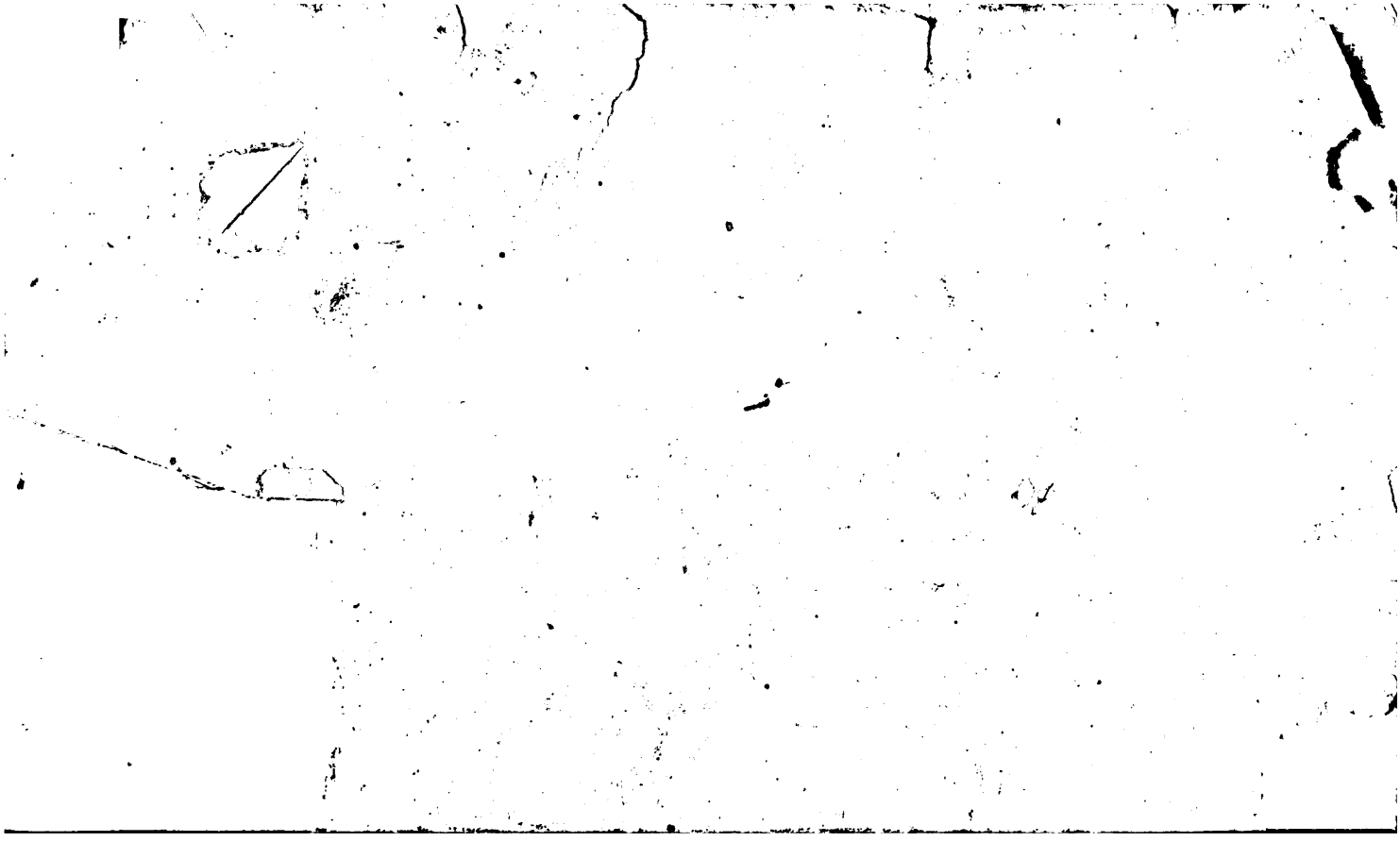

This book should be returned to the Library on or before the last date stamped below.

A fine is incurred by retaining it beyond the specified time.
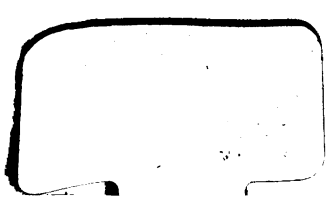
Please return promptly.